„Aparatul de fotografiat este
una dintre cele mai
înspăimântătoare arme
moderne, mai ales pentru cei
care au trecut printr-un război,
care au fost bombardaţi
şi mitraliaţi, căci în spatele unui
bombardament se află invariabil
o fotografie. În spatele satelor,
oraşelor şi fabricilor în ruine se
află hărţile sau fotografiile
aeriene, realizate de obicei
cu un aparat de fotografiat. Prin
urmare, aparatul de fotografiat
este un instrument de temut,
iar cel care îl manevrează
e suspectat şi supravegheat
la fiecare pas. Dacă nu mă
credeţi, apropiaţi-vă cu un
Brownie nr. 4 de Oak Ridge,
de Canalul Panama sau de una
din sutele de zone îngrădite
unde se fac tot felul
de experimente. În mintea
celor mai mulţi dintre noi
aparatul de fotografiat este
precursorul distrugerii,
de aceea e privit
cu suspiciune – şi pe
drept cuvânt."

John Steinbeck

Seria de autor

.....

John STEINBECK

Colecţia BIBLIOTECA POLIROM este coordonată
de Bogdan-Alexandru Stănescu.

John Steinbeck, *A Russian Journal*

Copyright © 1948 by John Steinbeck
Copyright renewed 1976 by Elaine A. Steinbeck, Thom Steinbeck, and John Steinbeck IV
Published by arrangement with McIntosh and Otis, Inc.
All rights reserved

© 2015 by Editura POLIROM, pentru traducerea în limba română

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea prin orice mijloace şi sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Foto autor: Nobel Foundation, 1962
Foto copertă: Serghei Mihailovici Prokudin-Gorski (1863-1944), Biblioteca Congresului SUA

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A,
sc. 1, et. 1, sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:

STEINBECK, JOHN

Jurnal rusesc / John Steinbeck; trad. din lb. eng. de Petru Iamandi. – Iaşi: Polirom, 2015

ISBN print: 978-973-46-5574-8
ISBN ePub: 978-973-46-5644-8
ISBN PDF: 978-973-46-5645-5

I. Iamandi, Petru (trad.)

821.111(73)-31=135.1

Printed in ROMANIA

John
STEINBECK

Jurnal rusesc

Traducere din limba engleză
şi note de Petru Iamandi

POLIROM
2015

JOHN STEINBECK, unul dintre clasicii literaturii americane, s-a născut în 1902 la Salinas, în California. Între 1918 şi 1925 a studiat cu intermitenţe la Universitatea Stanford, fără a obţine vreo diplomă, apoi a avut slujbe dintre cele mai diverse, timp în care a început să scrie literatură. Debutează în 1929 cu romanul *Cupa de aur* (Polirom, 2012), iar în 1932 publică volumul de nuvele *Păşunile Raiului* (Polirom, 2012). Succesul cunoscut în 1935 cu *Cartierul Tortilla* (Polirom, 2012) şi apoi, în 1937, cu romanul *Şoareci şi oameni* (Polirom, 2013) îl impune drept unul dintre marii scriitori americani ai epocii. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial este corespondent de front pentru *New York Herald Tribune* în zona Mediteranei, unde e rănit de un şrapnel. Steinbeck a publicat peste douăzeci de cărţi, multe devenite clasice. Printre ele se numără *Fructele mâniei* (1939; Polirom, 2013), pentru care a primit National Book Award şi premiul Pulitzer, *Strada Sardinelor* (1945; Polirom, 2010), *La răsărit de Eden* (1952; Polirom, 2005, 2013) şi *Iarna vrajbei noastre* (1961; Polirom, 2004, 2014). Multe dintre cărţile sale au fost ecranizate şi adaptate pentru cinematografie. John Steinbeck este laureat al premiului Nobel pe anul 1962. A murit la New York în 1968.

Capitolul 1

Mai întâi cred că trebuie să arăt cum au început această poveste şi această călătorie şi ce intenţie am avut. La sfârşitul lunii martie şedeam (folosesc verbul la persoana I singular după o înţelegere cu John Gunther[1]) în barul hotelului Bedford de pe strada 40 East. O piesă pe care o scrisesem de patru ori se topise şi mi se scursese printre degete. Şedeam deci pe scaunul înalt şi mă întrebam ce să fac mai departe. În clipa aceea în bar a intrat Robert Capa, care arăta puţin abătut. Partidele de pocher la care participa de mai multe luni se terminaseră. Cartea lui era sub tipar şi acum nu mai avea nimic de făcut. Willy, barmanul, care e mereu plin de compasiune, a sugerat un Suissesse, o băutură pe care el o prepară mai bine decât oricine din lumea asta. Noi eram amândoi deprimaţi, nu atât de ştiri, cât de felul în care erau ele transmise. Căci ştirile nu mai sunt cele de odinioară – cel puţin partea aceea care atrage cel mai mult atenţia. Ştirile au devenit o chestiune de interpretare. Un ins care stă la un birou din Washington sau New York citeşte telegramele de presă şi le rearanjează în aşa fel încât să corespundă

1. Jurnalistul şi scriitorul american John Gunther (1901-1970) e celebru mai ales pentru o serie de cărţi de călătorie despre Europa, America Latină, Australia şi Noua Zeelandă.

propriului stil și model mental. Ceea ce luăm azi drept știri nu sunt de fapt știri, ci doar opiniile unuia dintre cei cinci-șase experți despre sensul acestor știri.

Willy ne-a pus în față cele două pahare cu Suissesse de un verde-pal, iar noi am început să discutăm despre ce mai putea face un om onest și lipsit de prejudecăți. În fiecare zi găseai în ziare mii de cuvinte despre Rusia. La ce se gândea Stalin, planurile Marelui Stat-Major rusesc, amplasarea trupelor, experiențele cu arme atomice și rachete teleghidate – numai știri semnate de oameni care nu fuseseră la fața locului și ale căror surse nu erau deloc sigure. Situația ne făcea să credem că existau unele lucruri despre care nu scria nimeni și tocmai acestea erau lucrurile care ne interesau cel mai mult. Cu ce se îmbracă oamenii acolo? Ce li se servește la cină? Dau petreceri? Ce mănâncă acolo? Cum fac dragoste și cum mor? Despre ce discută? Dansează, cântă, se joacă? Copiii lor merg la școală? Ni s-a părut că ar fi ceva deosebit să descoperim aceste lucruri, să le fotografiem și să scriem despre ele. Politica rusească este la fel de importantă ca și cea americană, dar acolo trebuie să existe și o altă realitate, așa cum există și aici una. Trebuie să existe o viață de zi cu zi a poporului rus, despre care nu puteam citi nimic, fiindcă nimeni nu scria despre ea și nimeni nu o fotografia.

Willy ne-a mai preparat un Suissesse și a spus că l-ar interesa și pe el chestiile astea și că ar fi tocmai genul de carte pe care ar vrea s-o citească. Drept care am hotărât să încercăm – adică să facem un reportaj simplu, însoțit de fotografii. Am decis să lucrăm împreună. Să evităm polemicile pe teme

mai serioase și să nu discutăm politică. Să ne ferim de Kremlin, de militari și de planurile militare. Noi voiam să ajungem la rușii obișnuiți, asta dacă ne stătea în putere. Trebuie să recunosc că nu știam dacă putem face așa ceva, iar când am vorbit cu prietenii noștri despre asta, ei au fost cât se poate de siguri că n-o să putem.

Ne-am făcut planurile astfel: dacă reușeam, era în regulă și ne alegeam cu un reportaj pe cinste, iar dacă nu reușeam, tot rămâneam cu ceva, cu povestea eșecului nostru. Acestea fiind zise, i-am telefonat lui George Cornish la *Herald Tribune*, am luat prânzul cu el și i-am vorbit despre proiectul nostru. A fost și el de acord că ar fi o treabă foarte bună și s-a oferit să ne ajute atât cât îi stă în puteri.

Împreună am hotărât câteva lucruri: să nu mergem acolo porniți pe harță și să nu criticăm, dar nici să nu lăudăm. Să încercăm să consemnăm totul cu onestitate, să descriem ce-am văzut și ce-am auzit, fără comentarii, fără să tragem concluzii din niște lucruri pe care nu le cunoaștem îndeajuns și fără să ne înfuriem din cauza întârzierilor cauzate de birocrație. Știam că vor fi multe lucruri pe care nu le vom înțelege, multe lucruri care nu ne vor plăcea, multe lucruri care ne vor deranja. Așa se întâmplă întotdeauna într-o țară străină. Dar am hotărât că, dacă va fi să criticăm ceva, o vom face după ce am văzut acel ceva, nu înainte.

La timpul cuvenit cererile noastre de viză au ajuns la Moscova și eu am primit viza într-un timp rezonabil. Am mers la Consulatul Rusesc din New York, unde consulul general mi-a spus:

— Suntem de acord că vreți să faceți un lucru bun, dar de ce trebuie să luați și un fotograf? Avem o mulțime de fotografi în Uniunea Sovietică.

Iar eu i-am replicat:

— Dar nu aveţi un Capa. Dacă e să facem proiectul ăsta, vrem să-l facem ca un întreg, ca rezultat al unei colaborări.

A existat o oarecare reticenţă la ideea de a permite accesul unui fotograf în Uniunea Sovietică, dar nu şi în privinţa mea, ceea ce ni s-a părut ciudat, fiindcă cenzura poate controla un film fotografic, dar nu poate controla mintea unui observator. Aici trebuie să explicăm un lucru despre care am constatat că e adevărat de-a lungul întregii noastre călătorii. Aparatul de fotografiat este una dintre cele mai înspăimântătoare arme moderne, mai ales pentru cei care au trecut printr-un război, care au fost bombardaţi şi mitraliaţi, căci în spatele unui bombardament se află invariabil o fotografie. În spatele satelor, oraşelor şi fabricilor în ruine se află hărţile sau fotografiile aeriene, realizate de obicei cu un aparat de fotografiat. Prin urmare, aparatul de fotografiat este un instrument de temut, iar cel care îl manevrează e suspectat şi supravegheat la fiecare pas. Dacă nu mă credeţi, apropiaţi-vă cu un Brownie nr. 4 de Oak Ridge[1], de Canalul Panama sau de una din sutele de zone îngrădite unde se fac tot felul de experimente. În mintea celor mai mulţi dintre noi aparatul de fotografiat este precursorul distrugerii, de aceea e privit cu suspiciune – şi pe drept cuvânt.

Nu cred că eu şi Capa ne-am gândit vreodată că vom fi în stare să ne ducem proiectul la bun sfârşit. Faptul că am reuşit e o surpriză la fel de mare pentru noi ca şi pentru toţi ceilalţi. Am fost surprinşi

1. Oraş în statul Tennessee, centru de cercetări în domeniul energiei atomice şi fizicii nucleare.

când ne-au sosit vizele şi chiar am sărbătorit evenimentul, cu Willy în spatele tejghelei. La scurt timp după asta am avut un accident: mi-am rupt piciorul şi a trebuit să stau două luni la pat. Capa însă s-a mişcat repede şi şi-a pregătit aparatele.

Jurnaliştii americani nu mai făcuseră fotografii în Uniunea Sovietică de ani de zile, aşa încât Capa a luat cu el tot ce-a găsit mai bun şi totul în dublu exemplar, în caz că se pierdea ceva. A luat, desigur, un Contax şi un Rolleiflex pe care le folosise în timpul războiului, dar a luat şi alte aparate. A luat atâtea aparate, atâtea rolfilme şi atâtea lumini, încât taxa pentru excesul de bagaj pe avion s-a ridicat la trei sute de dolari.

Din clipa în care s-a aflat că plecăm în Uniunea Sovietică, am fost bombardaţi cu sfaturi, reproşuri şi avertismente, cele mai multe – trebuie să o spunem – din partea unor oameni care nu călcaseră niciodată pe acolo.

— Vai de mine, ne-a spus o bătrânică înfricoşată, veţi dispărea, veţi dispărea de îndată ce veţi trece de graniţă!

— Ştiţi pe cineva care a dispărut? am replicat noi, dornici să consemnăm totul cât mai exact.

— Nu, personal nu cunosc pe nimeni, dar sigur au dispărut o mulţime de oameni.

— S-ar putea să fie adevărat, nu zicem nu, dar ne puteţi da numele unei persoane care a dispărut? Cunoaşteţi pe cineva care cunoaşte pe cineva care a dispărut? am întrebat noi.

— Mii de oameni au dispărut, ne-a zis ea.

Un ins cu sprâncene atotştiutoare şi o privire nedumerită – de fapt acelaşi ins care timp de doi ani

prezentase la Stork Club absolut toate planurile invaziei din Normandia – ne-a spus:

— Cred că vă aveţi destul de bine cu Kremlinul, altfel nu v-ar lăsa la ei în ţară. Probabil v-au cumpărat şi pe voi.

— Ba, din câte ştim noi, nu ne-au cumpărat. Noi vrem doar să facem un reportaj.

A ridicat din sprâncene şi ne-a privit chiorâş. Ştia el ce ştia, căci cel care pricepuse ce se petrece în mintea lui Eisenhower în urmă cu doi ani pricepea şi ce se petrece în mintea lui Stalin acum.

Un domn în vârstă a înclinat din cap spre noi şi a zis:

— Vă vor tortura, asta vor face. Vă vor băga într-un gulag şi vă vor tortura. Vă vor chinui şi vă vor înfometa până ce le veţi spune tot ce vor.

— De ce? La ce bun? În ce scop?

— Asta le fac la toţi. Citeam deunăzi o carte în care...

Un om de afaceri foarte important ne-a spus:

— Carevasăzică, mergeţi la Moscova. Luaţi şi câteva bombe cu voi, ca să aveţi ce arunca peste ticăloşii ăia de comunişti.

Am fost pur şi simplu sufocaţi de sfaturi. Ni s-a spus ce alimente să ne luăm cu noi, ca să nu murim de foame, ce căi de comunicaţii să lăsăm deschise, ce metode secrete să folosim ca să ne putem scoate materialele din Rusia. Cel mai greu ne-a fost să explicăm că nu voiam decât să consemnăm ce fel de oameni sunt ruşii, cu ce se îmbracă, cum se comportă, despre ce vorbesc ţăranii şi ce fac ca să reconstruiască zonele distruse ale ţării. Da, ăsta a fost lucrul cel mai greu de explicat. Am descoperit că mii de oameni sufereau de moscovită acută – o stare

care te face să crezi orice absurditate şi să ignori orice fapt evident. Desigur, mai târziu am descoperit că şi ruşii suferă de washingtonită, care e aceeaşi boală. Am descoperit şi că, la fel cum noi îi vedem pe ruşi cu coarne şi coadă, şi ei ne văd pe noi cu coarne şi coadă.

— Ruşii ăştia, ne-a zis un taximetrist, fac baie împreună, bărbaţi şi femei, fără nici o haină pe ei.

— Zău?

— V-o spun eu. N-au nici un pic de moralitate.

Din vorbă în vorbă, am aflat că citise undeva despre o saună finlandeză. Dar era foarte revoltat pe ruşi din cauza asta.

După ce am ascultat toate aceste informaţii, am ajuns la concluzia că lumea lui sir John Mandeville[1] era încă vie, că lumea oamenilor cu două capete şi a şerpilor zburători nu dispăruse. Şi, într-adevăr, cât am fost plecaţi, în ţară au apărut farfuriile zburătoare, ceea ce nu ne contrazice deloc teza. Şi ni se pare că tendinţa cea mai periculoasă din lumea de azi e mai curând dorinţa de a crede un zvon decât de te lămuri asupra unui fapt.

Am plecat în Uniunea Sovietică înarmaţi cu cel mai complex set de zvonuri puse vreodată la un loc. Drept care în această carte insistăm asupra unui lucru: dacă scriem că e vorba despre un zvon, atunci chiar e un zvon.

Am băut un ultim Suissesse cu Willy la barul hotelului Bedford. Willy devenise un partener cu drepturi depline în proiectul nostru, iar băutura preparată de el avea un gust din ce în ce mai bun. Ne-a

1. Scriitor britanic din secolul al XIV-lea, autor al cărţii *Călătoriile lui sir John Mandeville*.

dat și sfaturi, cele mai bune pe care le-am primit în perioada aceea. Willy ar fi vrut să vină și el cu noi. Poate că n-ar fi fost rău dacă ar fi făcut-o. Ne-a preparat un super-suissesse, a băut și el unul și am dat să plecăm.

— În spatele tejghelei înveți să asculți multe și să nu vorbești prea mult, a remarcat Willy.

În următoarele luni ne-am gândit mult la Willy și la Suissesse-ul preparat de el.

Așa a început totul. Capa s-a întors cu vreo patru mii de negative, iar eu cu câteva sute de pagini pline cu însemnări. Ne-am întrebat cum să prezentăm această călătorie și, după mai multe discuții, ne-am hotărât să scriem exact ce s-a întâmplat zi de zi, experiență după experiență, scenă cu scenă, fără să le împărțim pe categorii. Aveam să scriem tot ce-am văzut și ce-am auzit. Știu că e ceva ce contravine unei părți însemnate din jurnalismul modern, dar chiar din acest motiv poate fi și o despovărare.

Aici apare doar ceea ce ni s-a întâmplat nouă. Nu este descrierea Rusiei, ci pur și simplu *o* descriere a Rusiei[1].

1. Autorul folosește de multe ori termenii „Rusia" și „rușii" în sens generic, în loc de „Uniunea Sovietică" și „sovietici".

Capitolul 2

I-am transmis din Stockholm lui Joseph Newman, șeful biroului *Herald Tribune* din Moscova, ora aproximativă a sosirii noastre și ne-am declarat mulțumiți aflând că va trimite o mașină să ne aștepte și ne va rezerva o cameră la hotel. Itinerariul nostru era: Stockholm – Helsinki – Leningrad – Moscova. Din Helsinki trebuia să luăm un avion rusesc, dat fiind că nici un avion străin nu poate intra în Uniunea Sovietică. Avionul suedez, lustruit, imaculat și strălucitor, ne-a purtat peste Marea Baltică și Golful Finic până la Helsinki, iar o însoțitoare de bord suedeză ne-a servit cu niște mâncare suedeză foarte gustoasă.

După o călătorie lină și confortabilă, am aterizat pe noul aeroport din Helsinki, cu clădiri recent construite și foarte impunătoare. Acolo ne-am așezat la restaurant și am așteptat sosirea avionului rusesc. După vreo două ore a apărut un C-47 vechi, ce zbura foarte jos. Vopseaua cafenie, de război, era încă la locul ei. Avionul s-a izbit de pistă, roata din spate i-a explodat, iar el a început să țopăie ca o lăcustă pe roata dezumflată. A fost singurul accident la care am fost martori în călătoria noastră, dar, fiindcă s-a petrecut atât de devreme, ne-a mai tăiat din curaj. Vopseaua cafenie a avionului, plină de zgârieturi, și aspectul lui neîngrijit contrastau violent cu strălucitoarele avioane suedeze și finlandeze.

A înaintat poticnit, cu motoarele dând rateu după rateu, până la marginea pistei și din el a țâșnit imediat un grup de comercianți americani de blănuri veniți de pe la licitațiile din Rusia. Un grup tăcut și deprimat, de la care am aflat că tot drumul de la Moscova până aici avionul nu s-a ridicat mai mult de o sută de metri deasupra pământului. Un membru al echipajului a coborât, a tras un șut roții dezumflate și a pornit agale spre terminalul aeroportului. În scurt timp am fost anunțați că nu vom mai pleca în după-amiaza aceea. Trebuia să rămânem peste noapte la Helsinki.

Capa și-a pus cele zece genți de voiaj una peste alta și a început să le dea ocol, cloncănind ca o cloșcă. Apoi s-a îngrijit să fie încuiate într-o cameră. I-a avertizat de nenumărate ori pe angajații aeroportului să le păzească bine. Și nu s-a liniștit o clipă cât a fost departe de ele. De obicei vesel și binedispus, Capa se transformă într-un tiran și își face griji din te miri ce când vine vorba de aparatele lui de fotografiat.

Helsinki ni s-a părut un oraș trist, lipsit de plăceri, nu foarte afectat de bombardamente, dar cu moralul zdruncinat rău: cu hoteluri cernite, cu restaurantele mai degrabă tăcute și cu o piață unde o orchestră cânta o muzică la fel de tristă. Pe străzi soldații păreau niște adolescenți teribil de tineri, de palizi și de rustici. Aveam impresia că ne aflăm într-un loc fără vlagă, un loc lipsit de bucuria vieții. După două războaie și șase ani de luptă, Helsinki părea că pur și simplu nu mai poate s-o ia de la capăt. Nu știm dacă și situația sa economică e la fel, dar asta am văzut noi.

În oraș i-am găsit pe Atwood și Hill, echipa de la *Herald Tribune* care lucra la un studiu socio-economic despre țările din spatele așa-numitei Cortine de Fier. Stăteau împreună într-o cameră de hotel, înconjurați de rapoarte, broșuri, statistici și fotografii, și aveau o singură sticlă de whisky scoțian, pe care o păstrau pentru vreo ocazie improbabilă. S-a dovedit că noi eram ocazia, astfel că whisky-ul n-a rezistat prea mult. Capa a jucat o partidă de *gin rummy* tristă și neprofitabilă, apoi am mers la culcare.

Dimineața, la ora zece, eram din nou la aeroport. Roata din spate a avionului rusesc fusese înlocuită, dar încă se mai meșterea la motorul doi.

În următoarele două luni am zburat mult cu avioane de transport rusești, care arată toate aproape la fel, așa că avionul pe care l-am descris poate fi considerat reprezentativ pentru toate celelalte. Toate erau C-47 vopsite în cafeniu de război, fiind rămase din programul de împrumut-închiriere[1]. E drept că pe aerodromuri există și avioane de transport mai noi, un fel de C-47 rusești cu un tren de aterizare cu trei roți, însă noi n-am zburat pe așa ceva. Avioanele C-47 sunt puțin uzate în ce privește tapițeria și mochetele, dar motoarele lor sunt bine întreținute, iar piloții par foarte iscusiți. Echipajele lor sunt mai mari decât ale noastre, dar, întrucât nu am intrat în cabină, nu știm care le sunt îndatoririle. De câte ori se deschidea ușa, vedeam acolo șase-șapte persoane, printre care și o însoțitoare de bord. Nu știm

1. Programul Land-Lease, conform căruia S.U.A. a furnizat Marii Britanii, Uniunii Sovietice, Chinei, Franței și altor națiuni aliate mari cantități de materiale de război în anii 1941-1945.

nici cu ce se ocupă însoțitoarea de bord. Pare să nu aibă nici o legătură cu pasagerii, cărora nu le oferă nici un fel de alimente. Pasagerii au însă tot timpul cu ei plase pline cu mâncare și se hrănesc de-acolo.

Gurile de ventilație din avioanele cu care am călătorit erau invariabil stricate, astfel că înăuntru nu pătrundea deloc aer proaspăt. Iar dacă mirosul de mâncare și, uneori, de vomă umplea avionul, n-aveai ce face. Ni s-a spus că aceste avioane americane vechi vor fi folosite până când vor fi înlocuite cu altele rusești, noi.

Mai sunt niște lucruri care americanilor obișnuiți cu avioanele noastre li se par puțin ciudate. Nu există centuri de siguranță. Fumatul e interzis numai în timpul zborului: în clipa în care avionul a aterizat, oamenii își aprind țigările. Noaptea nu se zboară și dacă avionul tău nu reușește să ajungă la destinație înainte de apusul soarelui, aterizează și așteaptă zorii. Cu excepția zonelor de furtună, avioanele lor zboară mult mai jos decât ale noastre. Dar nu e ceva prea periculos, fiindcă cea mai mare parte din Rusia e alcătuită din șesuri. Un avion poate face o aterizare forțată aproape oriunde.

Și modul în care sunt încărcate bagajele în avioanele rusești ni s-a părut ieșit din comun. După ce pasagerii își ocupă locurile, bagajele lor sunt îngrămădite pe culoar.

Cred că ceea ce ne-a îngrijorat cel mai mult în acea primă zi a fost felul cum arăta avionul: un monstru aflat la vârsta senectuții, jigărit și plin de zgârieturi. Dar starea motoarelor era excelentă, iar piloții l-au condus fără cusur, deci n-am mai avut de ce ne teme. Și, fie vorba între noi, cred că metalul strălucitor al avioanelor noastre nu le face să zboare mai bine. Am cunoscut odată un tip a cărui

soție pretindea că mașina lor merge mai bine imediat după ce a fost spălată. Poate că și noi avem senzația asta în legătură cu multe lucruri. Primul principiu al unui avion este să rămână în aer și să ajungă la destinație, iar rușii par să se priceapă la asta la fel de bine ca oricine altcineva.

N-au fost mulți pasageri în avionul de Moscova: un diplomat islandez simpatic, împreună cu soția și copilul, curierul unei ambasade franceze, cu nelipsita valiză diplomatică, și patru inși tăcuți, despre care n-am aflat nimic și care n-au scos o vorbă. Nu știm cine erau.

Capa nu s-a simțit deloc în elementul lui, fiindcă vorbește toate limbile pământului, dar nu și rusa. Vorbește fiecare limbă cu accentul alteia. Vorbește spaniola cu accent unguresc, franceza cu accent spaniol, germana cu accent franțuzesc, engleza cu un accent care n-a fost niciodată identificat. Rusa însă n-o vorbește. După o lună a prins câteva cuvinte, rostite cu un accent despre care se considera în general că ar fi uzbec.

La ora unsprezece am decolat spre Leningrad. Din clipa în care ne-am ridicat în aer, urmele lăsate de războiul îndelungat au devenit și mai evidente: tranșeele, pământul sfârtecat, găurile de obuze, care de-acum începeau să fie acoperite de iarbă. Și, pe măsură ce ne apropiam de Leningrad, urmele deveneau tot mai pregnante, iar tranșeele, mai dese. Casele arse, cu câțiva stâlpi negri rămași în picioare, împânzeau peisajul. Unele locuri, în care se desfășuraseră lupte aprige, erau la fel de pline de cratere ca Luna. Cele mai mari distrugeri erau vizibile pe lângă Leningrad. Peste tot vedeam tranșee, cazemate și cuiburi de mitralieră.

Pe drum am început să ne întrebăm cum vor reacționa vameșii de la aeroport. Cu cele treisprezece genți de voiaj, cu miile de blițuri și sutele de rolfilme, cu atâtea fire încâlcite și aparate de fotografiat după noi, ne gândeam că le vor trebui câteva zile ca să termine cu toate. Ne gândeam și că va trebui să plătim o mulțime de taxe pentru tot acest echipament nou.

În sfârșit am ajuns și deasupra Leningradului. Periferia era în ruine, dar partea interioară a orașului nu părea să fi suferit prea mult. Avionul a aterizat ușor pe pista de iarbă a aeroportului și a rulat până la capătul ei. Singurele clădiri de pe aeroport erau cele de întreținere. Doi soldați tineri, cu puști mari și baionete strălucitoare, s-au postat lângă avionul nostru. Apoi au urcat vameșii. Șeful lor era un ins mărunțel și curtenitor, cu un zâmbet care îi scotea în evidență dinții de viplă. Știa un singur cuvânt englezesc – *„yes"*. Iar noi știam un singur cuvânt rusesc – *„da"*. Așa că atunci când el a spus *„yes"*, noi am răspuns imediat *„da"* și așa am ajuns de unde am plecat. Ne-au controlat pașapoartele și banii, apoi au trecut la bagaj. Care trebuia desfăcut pe culoarul avionului. Afară nu putea fi scos. Vameșul a fost foarte politicos, foarte amabil și extrem de minuțios. Am deschis fiecare geantă și vameșul a controlat tot. Dar, pe măsură ce trecea de la o geantă la alta, devenea clar că nu căuta ceva anume, ci era doar curios. Ne-a întors echipamentul nostru lucitor pe toate părțile și l-a pipăit cu admirație. S-a uitat la fiecare rolfilm, dar numai atât, și n-a pus nici o întrebare. Pur și simplu părea atras de obiectele străine. Și mai părea că are timp berechet. La sfârșit ne-a mulțumit sau cel puțin așa am crezut noi.

Pe urmă a mai apărut o problemă: ștampilarea documentelor noastre. A scos din buzunarul tunicii un pachețel învelit în hârtie de ziar și a extras din el o ștampilă de cauciuc. Asta era tot ce avea – fără nici o tușieră. Dar, din câte ne-am dat noi seama, n-avea niciodată vreo tușieră la el, fiindcă inventase o altă tehnică. Dintr-un alt buzunar al tunicii a scos un creion chimic, iar apoi, după ce a umezit ștampila cu limba, a frecat creionul pe cauciuc și a aplicat ștampila pe documentele noastre. Fără nici un efect. A încercat din nou. Iar fără nici un efect. Ștampila de cauciuc n-a lăsat nici măcar o urmă, oricât de vagă. Ca să-l ajutăm, ne-am scos stilourile încărcate, ne-am înmuiat degetele în cerneală și ni le-am șters de ștampilă. Până la urmă ștampila s-a îndurat să lase urme, ba chiar unele frumoase. Vameșul a învelit-o din nou în hârtia de ziar și a vârât-o la loc în buzunar, ne-a strâns mâna foarte călduros, apoi a coborât din avion. Noi ne-am băgat lucrurile la loc în gențile de voiaj, pe care le-am așezat una peste alta pe unul din scaune.

Un camion s-a apropiat cu spatele de ușa deschisă a avionului – un camion încărcat cu o sută cincizeci de microscoape noi-nouțe, ambalate în cutii. La bord și-a făcut apariția o lucrătoare tânără – cea mai zdravănă din câte am văzut vreodată, uscățivă și numai fibră, cu o față latâ, baltică. A cărat mai multe pachete grele în cabina pilotului. După ce cabina s-a umplut până la refuz, tânăra a îngrămădit microscoapele pe culoar. Purta încălțări din pânză groasă, o salopetă albastră și o basma pe cap, iar brațele îi stăteau gata să plesnească de mușchi. La fel ca vameșul, și ea avea dinți de viplă strălucitori, care fac ca gura omului să semene cu o piesă dintr-o mașinărie.

Cred că și eu, și Capa ne așteptaserăm la momente neplăcute. Trecerea printr-o vamă e oricum neplăcută, e un fel de încălcare a intimității. Și poate că, într-un fel, crezuserăm spusele celor care nu fuseseră niciodată acolo și ne așteptam să fim insultați sau maltratați. Dar nu s-a întâmplat nimic de genul ăsta.

Într-un târziu avionul supraîncărcat cu bagaje s-a ridicat din nou în aer și a pornit spre Moscova pe deasupra câmpiilor nesfârșite, acoperite de păduri, de ogoare, de sate mici, cu case nevăruite și stoguri de paie ce luceau în lumina soarelui. Avionul a zburat destul de jos până la apariția unui nor pe care a trebuit să-l depășim pe deasupra. Curând ploaia a început să curgă șiroaie pe hublourile avionului.

Însoțitoarea noastră de bord era o tânără solidă, cu sâni bogați, blondă și maternă, care nu făcea decât să ducă echipajului sticle cu apă minerală roz, trecând peste microscoapele îngrămădite pe culoar. O dată le-a dus o pâine neagră.

Nouă începuse să ne fie foame, fiindcă nu luaserăm micul dejun, iar posibilitatea de a mânca ceva era ca și inexistentă. Dacă am fi vorbit rusa, ne-am fi milogit la însoțitoarea de bord pentru o felie de pâine. Dar nici asta nu puteam face.

În jurul orei patru după-amiază am coborât prin norul de ploaie și am văzut în stânga Moscova, uriașă, întinsă la nesfârșit, și râul Moscova, care o traversa. Și aeroportul era foarte mare. O parte din el era pavată, iar alta avea piste lungi, acoperite de iarbă. Erau acolo – nu exagerez – sute de avioane C-47 vechi și multe dintre avioanele rusești mai noi, cu tren de aterizare cu trei roți și învelișul strălucitor, de aluminiu.

În timp ce rulam spre imensa și impresionanta clădire a aeroportului, am privit pe hublou în căutarea unui chip cunoscut, a cuiva care să ne aștepte. Ploua. Am coborât din avion și ne-am adunat gențile sub rafalele de ploaie, mai singuri ca oricând. Nu ne aștepta nimeni. Nu vedeam nici un chip cunoscut. Nu puteam pune nici o întrebare. Nu aveam bani ruși. Nu știam încotro s-o apucăm.

Îi telegrafiaserăm din Helsinki lui Joe Newman că vom întârzia cu o zi. Dar nu se vedea nici urmă de Joe Newman. Nu ne aștepta nimeni. Câțiva hamali voinici ne-au dus bagajul la ieșirea din aeroport și au așteptat să le dăm ceva pentru deranj, dar n-am avut cu ce să-i plătim. Autobuzele treceau pe lângă noi, iar noi nu puteam nici măcar citi care le era destinația și, în plus, erau atât de ticsite în interior și atât de mulți oameni atârnau de ele în exterior, încât n-aveam cum să pătrundem și noi în ele, cu tot cu cele treisprezece genți. Hamalii, toți unul și unul, își așteptau banii. Ne era foame, eram uzi până la piele, înfricoșați, și ne simțeam complet părăsiți.

În clipa aceea curierul Ambasadei Franceze a apărut cu valiza lui diplomatică, ne-a împrumutat câțiva bani ca să îi plătim pe hamali și ne-a lăsat să ne punem gențile în mașina care venise să-l ia de acolo. Era un om foarte cumsecade. Fuseserăm la un pas de sinucidere, iar el era salvatorul nostru. Și, în caz că va citi vreodată rândurile astea, am vrea să-i mulțumim din nou. Ne-a dus la hotelul Metropol, unde știam că stă Joe Newman.

Nu știu de ce aeroporturile sunt atât de departe de orașele pe care, după cum se zice, le deservesc. Cert e că sunt, iar Moscova nu face excepție. Aeroportul se află la o grămadă de kilometri de oraș și

șoseaua trece prin păduri de pini și pe lângă nesfârșite lanuri și ogoare pline cu căpățâni de varză și cartofi. Am mers pe drumuri proste și pe drumuri bune. Curierul francez anticipase totul. Își trimisese șoferul să-și ia prânzul, iar noi, în drumul spre Moscova, ne-am oprit să mâncăm *piroșki*, chifteluțe și șuncă. Iar când am ajuns la hotelul Metropol, ne simțeam mult mai bine.

Hotelul Metropol era o clădire destul de impozantă, cu scări de marmură, covoare roșii și un lift aurit, care uneori funcționa. La recepție se afla o femeie care vorbea engleza. Am cerut cheile de la camere, dar femeia nici nu auzise de noi. Deci n-aveam camere.

Noroc cu Alexander Kendrick de la *Chicago Sun* și soția lui, care ne-au salvat. Unde e Joe Newman? am întrebat noi.

— A, Joe! E plecat de-o săptămână. E în Leningrad, la licitația de blănuri.

Nu primise telegrama noastră, nu rezervase nimic, deci n-aveam camere. Și era absurd să încerci să obții camere fără să ai rezervare. Sperasem că Joe va lua legătura cu o agenție moscovită care se ocupa de așa ceva. Dar cum n-o făcuse și nici nu primise telegrama, nici rușii nu știau de venirea noastră. Familia Kendrick ne-a dus în camera ei, ne-a tratat cu somon afumat și votcă și astfel ne-a mai venit inima la loc.

După un timp nu ne-am mai simțit singuri și rătăciți în altă lume. Ne-am hotărât să stăm în camera lui Joe Newman, ca să-l pedepsim. I-am folosit prosoapele, săpunul și hârtia igienică. I-am băut whisky-ul. Am dormit pe canapeaua și în patul lui. Am considerat că măcar atât poate face și el pentru noi, ca

să se revanșeze pentru situația jalnică în care ne găseam. Faptul că nu știa că venim, am hotărât noi, nu-l scuza deloc. Așadar, trebuia pedepsit. Drept care i-am băut cele două sticle de whisky scoțian. Trebuie să recunoaștem că în momentul acela nu știam cât de gravă era infracțiunea pe care o comiteam. Șicanele și lipsa de onestitate sunt la ordinea zilei printre jurnaliștii americani din Moscova, dar n-au atins niciodată nivelul la care le-am adus noi. Nu bei niciodată whisky-ul altuia.

Capitolul 3

Încă nu știam care e statutul nostru. De fapt nici nu prea eram siguri cum ajunseserăm acolo sau cine ne invitase. Dar corespondenții de presă americani din Moscova – Gilmore, Stevens, Kendrick, ceilalți, toți oameni de treabă, săritori – s-au strâns în jurul nostru, ne-au ajutat, ne-au îndrumat. Ne-au oferit o cină la un restaurant comercial al hotelului Metropol. Așa am descoperit că există două categorii de restaurante în Moscova: restaurantul cu bonuri, unde mănânci în schimbul bonurilor de masă, iar prețurile sunt relativ mici, și restaurantul comercial, unde prețul e fantastic de mare pentru cam aceeași mâncare.

Restaurantul comercial de la Metropol îți ia ochii. Mijlocul încăperii e dominat de o fântână arteziană. Tavanul e plasat la înălțimea a vreo trei etaje. Există un ring de dans și o scenă pentru orchestră. Ofițeri ruși și doamnele lor, dar și civili cu un venit peste medie, dansează în jurul fântânii cu un aer foarte afectat.

Apropo, orchestra cânta jazz american – mai tare și mai prost decât orice ascultaserăm până atunci. Bateristul, un discipol vădit, dar mai puțin silitor, al lui Krupa, lovea tobele cu frenezie și jongla cu bețele prin aer. Clarinetistul ascultase discurile lui Benny Goodman, așa că ici și colo recunoșteam vag câte un trio Goodman aproximativ. Unul din pianiști

era mare amator de *boogie-woogie*, pe care îl interpreta cu multă îndemânare și entuziasm.

Cina a constat din patru sute de mililitri de votcă, un castron mare cu icre negre, supă de varză, friptură cu cartofi prăjiți, brânză și două sticle de vin. A costat în jur de o sută zece dolari pentru cinci persoane, la rata de schimb a ambasadei de douăsprezece ruble pentru un dolar. Cina a fost servită în vreo două ore și jumătate, fapt care ne-a surprins puțin, dar care, după cum am aflat mai apoi, este o caracteristică invariabilă a restaurantelor rusești. Mai târziu am descoperit și de ce durează atât de mult.

Întrucât în Uniunea Sovietică absolut orice tranzacție este controlată de stat sau de monopolurile acordate de stat, sistemul birocratic este unul enorm. Astfel, chelnerul, când ia comanda, o trece cu mare atenție într-un carnet. Dar nu se duce imediat să-i dea comanda bucătarului. Se duce la contabil, care consemnează comanda în registru și eliberează un bon pentru bucătărie. Acolo comanda se înregistrează și se cere necesarul de alimente. După ce se prepară alimentele, se completează un bon cu meniul preparat, care îi este înmânat chelnerului. Acesta nu duce însă comanda la masă, ci merge cu bonul la contabil, care scrie că alimentele comandate au fost pregătite și îi dă un alt bon chelnerului, care se întoarce la bucătărie și aduce mâncarea la masă, notându-și în carnet că meniul care a fost comandat, care a fost înregistrat și care a fost adus clienților este acum, în sfârșit, pe masă. Acest sistem contabil ia foarte mult timp. Mult mai mult, de fapt, decât orice are de-a face cu mâncarea. Și nu are nici un rost să-ți

pierzi răbdarea, fiindcă nu se poate face absolut nimic. Procedura este inflexibilă.

Între timp orchestra ne-a asurzit cu „Roll Out the Barrel" și „In the Mood", iar un tenor s-a apropiat de microfon – inutil de fapt, fiindcă încăperea s-a dovedit prea mică pentru vocea lui – și a cântat în rusește „Old Man River" și câteva din șlagărele lui Sinatra, precum „Old Black Magic" și „I'm in the Mood for Love".

Cât am așteptat, corespondenții de presă din Moscova ne-au spus la ce să ne așteptăm și cum să ne purtăm. Am avut mare noroc cu ei. Ne-au zis că ar fi mai bine să nu ne acreditățm pe lângă Ministerul Afacerilor Externe și au enumerat regulile pe care trebuie să le respecte cei care o fac, cea mai importantă fiind că nu au voie să părăsească Moscova. Iar noi nu voiam să rămânem în Moscova. Voiam să mergem la țară și să vedem cum trăiesc oamenii în colhozuri.

Dat fiind că nu aveam nici cea mai mică intenție să trimit depeșe sau telegrame, care ar fi trecut cu siguranță pe la biroul de cenzură, ne-am gândit la posibilitatea de a evita acreditarea de la Ministerul Afacerilor Externe. Dar încă nu știam cine ne finanțează. Ne-am gândit că putea fi ori Uniunea Scriitorilor, ori Voks, organizația care se ocupă de relațiile culturale ale Uniunii Sovietice. Nouă ne plăcea să credem că reprezentăm o relație culturală. Stabiliserăm dinainte că informațiile de care aveam nevoie erau apolitice, mai puțin atunci când era vorba de politici locale, care afectau în mod direct viața de zi cu zi a oamenilor.

A doua zi dimineața am telefonat la Inturist, organizația care se îngrijește de străini. Acolo am aflat

că, din punctul ei de vedere, noi nu aveam nici un statut, nu existam și nici n-aveam camere rezervate. Am telefonat atunci la Voks. Cei de la Voks ne-au spus că știau că venim, dar habar n-aveau că veniserăm deja. Vor încerca ei să ne facă rost de camere. Doar că asta era foarte greu, fiindcă hotelurile din Moscova sunt mereu pline. Apoi am ieșit în oraș și ne-am plimbat pe străzi.

Eu mai fusesem acolo câteva zile în 1936, iar schimbările erau impresionante. În primul rând orașul era mult mai curat. Străzile erau spălate și pavate, nu cum le știam eu, pline de noroi și murdărie. În cei unsprezece ani care trecuseră se construise enorm. Sute de blocuri înalte, poduri noi peste râul Moscova, străzi lărgite, statui peste tot. Porțiuni întregi din cartierele insalubre și aglomerate ale vechii Moscove dispăruseră, fiind înlocuite de zone rezidențiale și clădiri publice noi.

Ici și colo se mai vedeau urme lăsate de bombe, dar foarte puține. Se pare că germanii nu reușiseră să ajungă de prea multe ori deasupra Moscovei. Unii dintre corespondenții care fuseseră acolo în timpul războiului ne-au spus că apărarea antiaeriană era atât de eficientă, iar avioanele de vânătoare sovietice erau atât de numeroase, încât, după câteva încercări soldate cu pierderi mari, germanii aproape că au renunțat la bombardamentele aeriene asupra Moscovei. Însă câteva bombe tot au reușit să-și atingă ținta: una a căzut pe Kremlin, iar altele la periferie. Nu peste mult timp Luftwaffe[1] și-a deplasat atenția asupra Londrei, nedorind să sacrifice atâtea avioane pentru bombardarea unui oraș apărat foarte bine.

1. Forțele aeriene germane.

Am remarcat și atenția pe care o acordau localnicii fațadelor clădirilor, toate încadrate de schele. Pereții erau văruiți, iar spărturile erau acoperite, fiindcă peste doar câteva săptămâni orașul împlinea opt sute de ani, eveniment ce avea să fie sărbătorit cu mult fast. Iar câteva luni mai târziu urma aniversarea a treizeci de ani de la Revoluția din Noiembrie.

Electricienii împodobeau clădirile publice, Kremlinul și podurile cu becuri multicolore. Activitatea continua și după lăsarea serii – ghirlandele de lumini erau instalate și noaptea, iar oamenii zugrăveau și curățau, înfrumusețând orașul pentru prima lui sărbătoare după atâția ani de război.

Dar, în ciuda agitației și a pregătirilor, oamenii de pe stradă păreau obosiți. Femeile nu se fardau aproape deloc, iar hainele le erau cuviincioase, dar nu frumoase. Majoritatea bărbaților purtau uniformă, deși nu erau în armată. Erau demobilizați, iar uniformele erau singurele haine pe care le aveau. Uniformele nu aveau însemne și nici epoleți.

Capa nu și-a scos aparatele de fotografiat, fiindcă ceilalți corespondenți de presă îl avertizaseră că, fără o autorizație scrisă, fotografiatul nu era un lucru înțelept, mai ales pentru un străin. Dacă nu ai autorizație, primul milițian care îți iese în cale te abordează imediat și te duce la secție.

Începuserăm să ne simțim iar singuri. Departe de a fi supravegheați, filați și urmăriți, de-abia găseam pe cineva care să recunoască prezența noastră acolo. Și mai știam că birocrația merge încet și la Moscova, la fel ca la Washington. De-acum, adăpostiți în camerele altora și înconjurați de genți burdușite cu rolfilme și echipament, am început să ne facem griji.

Auziserăm de un joc rusesc – noi preferăm să-i spunem gambitul rusesc – care e aproape imbatabil. E un joc foarte simplu. Persoana din biroul guvernamental pe care vrei s-o întâlnești nu este la serviciu, e bolnavă, e în spital sau e plecată în concediu. Povestea poate dura ani întregi. Iar dacă vrei să apelezi la o altă persoană, și aceea e plecată din oraș, e în spital sau în concediu. O comisie maghiară venită cu un fel de petiție care, bănuiesc eu, nu era privită favorabil, aștepta de trei luni, mai întâi ca să întâlnească o anumită persoană, apoi orice persoană, numai să se termine odată. Dar nu s-au întâlnit niciodată cu nimeni. Iar un profesor american care voia să propună un schimb de studenți, un ins cumsecade, inteligent și capabil, făcea anticameră de câteva săptămâni. Nici el nu se întâlnise cu nimeni. N-ai cum să te opui acestui gambit. N-ai cum să te aperi. Poți doar să te relaxezi.

Tot stând în camera lui Joe Newman, am ajuns la concluzia că asta ni s-ar putea întâmpla și nouă. De asemenea, după ce am dat câteva telefoane, am descoperit încă un lucru interesant despre birourile rusești. Nimeni nu ajunge la birou înainte de prânz. Absolut nimeni. Orice birou este închis până la prânz. Dar după prânz birourile sunt deschise și funcționarii lucrează până la miezul nopții. Dimineţile nu sunt folosite pentru muncă. S-ar putea să existe și birouri care nu aplică această formulă, dar cele cu care am avut noi de-a face în următoarele două luni au respectat strict programul amintit. Știam că nu trebuie să ne pierdem răbdarea și nici să ne înfuriem, fiindcă cine reacționează astfel pierde cinci puncte în acest război al nervilor. Până la urmă temerile noastre s-au dovedit neîntemeiate, căci a doua zi Voks

a trecut la acțiune. Cei de acolo ne-au găsit o cameră la hotelul Savoy, chiar după colț, și ne-au invitat la biroul lor, ca să afle ce intenții avem.

Ca și Metropol, Savoy e un hotel destinat străinilor. Cei care stau la Metropol susțin că Savoy e mai bun, că mâncarea și serviciile de-acolo sunt mai bune. Pe de altă parte, cei care stau la Savoy susțin că mâncarea și serviciile de la Metropol sunt mai bune. Acest schimb de complimente durează de ani de zile.

Am primit o cameră la etajul al doilea. Am urcat pe o scară de marmură străjuită de statui, preferata noastră fiind un bust al Graziellei, o frumusețe celebră care venise în Rusia odată cu Napoleon. Era îmbrăcată într-un costum Empire și purta o pălărie mare, cu borul lat. Din greșeală, sculptorul scrisese Craziella în loc de Graziella, așa că noi am ajuns să-i spunem Crazy Ella[1]. În capul scării se afla un urs rusesc împăiat, enorm, în poziție de atac. Dar un client mai fricos îi smulsese ghearele de la labele din față, așa că atacatorul nu mai avea unghii. În semiîntunericul de pe coridor ursul îi speria mereu pe noii clienți ai hotelului.

Camera era încăpătoare. Mai târziu am aflat că era una dintre cele mai dorite de cei care ocupau alte camere în Savoy. Era înaltă de aproape șapte metri. Pereții aveau o culoare tristă, verde-închis. Exista și o anexă pentru paturi, cu o draperie care le ascundea. Punctele ei tari erau combinația extravagantă dintre lemnul de stejar negru al canapelei, oglinzii și garderobei duble și pictura murală care înconjura tavanul. Cu timpul, pictura aceea ne-a

1. Ella Nebuna (eng.).

pătruns și în vise. În măsura în care poate fi descrisă cât de cât, ea arată cam așa: la baza și în centrul picturii se află un acrobat întins pe burtă, cu picioarele atârnându-i pe spate. În fața lui, două pisici identice îi alunecă pe sub mâini. De-a curmezișul spatelui îi stau doi crocodili verzi, pe capetele cărora se odihnește o maimuță nebună, cu aripi de liliac și cu o coroană imperială. Maimuța își întinde brațele lungi și musculoase prin două găuri din aripile ei și prinde coarnele a două capre care au cozi de pește. Fiecare capră poartă o platoșă care se termină cu un ghimpe în care sunt înfipți doi pești cu priviri crunte. N-am înțeles pictura asta. Nu știam ce înseamnă și nici din ce motiv se afla în camera noastră de hotel. Dar am început s-o visăm. Bineînțeles, în cadrul unui coșmar.

Trei ferestre duble uriașe dădeau spre stradă. Cu timpul, Capa a început să stea mai mult în dreptul lor și să fotografieze mici scene care aveau loc sub ferestrele noastre. Peste drum de noi, la primul etaj, era un ins care ținea un fel de atelier de reparat aparate de fotografiat. Muncea acolo ore întregi. Mai târziu am descoperit că, în ce timp ce noi îl fotografiam pe el, și el ne fotografia pe noi.

Baia noastră – și eram privilegiații Moscovei, fiindcă aveam una numai a noastră – avea câteva ciudățenii. Se intra greu în ea, fiindcă ușa nu se deschidea normal – mai precis, nu se deschidea de tot din cauza căzii. Trebuia să te strecori înăuntru, să te ghemuiești în colț, lângă lavabou, să închizi ușa și de-abia atunci te puteai mișca în voie. Cada nu era bine echilibrată pe picioare și, după ce se umplea, dacă te mișcai brusc în ea, se clătina și apa se vărsa pe podea.

Era o cadă veche, probabil prerevoluționară, iar emailul i se cojise de pe fund, lăsând o porțiune care aducea la pipăit cu glaspapirul. Capa, care e un tip delicat, a descoperit că sângerează după o baie și ulterior n-a mai intrat în cadă decât cu chiloții pe el.

Această baie avea o caracteristică pe care am întâlnit-o la toate băile din Uniunea Sovietică în care am intrat. S-ar putea să existe și alte tipuri, noi însă n-am dat de ele. Deși absolut toate robinetele picurau – la toaletă, la chiuvetă, la cadă –, toate țevile de scurgere erau complet înfundate. Drept rezultat, dacă umpleai chiuveta, apa rămânea pe loc, iar când trăgeai dopul din cadă, nu se întâmpla absolut nimic. Într-un hotel din Georgia zgomotul scos de apa care se scurgea din robinete era atât de mare, încât a trebuit să închidem ușa de la baie ca să putem dormi cât de cât. Așa mi-a venit ideea marii mele invenții, pe care am oferit-o ca să fie folosită pe scară largă. E foarte simplă. Se inversează procesul: robinetele se pun în locul țevilor, țevile în locul robinetelor și astfel am rezolvat toată problema.

Baia noastră avea totuși o calitate extraordinară: era mereu plină cu apă fierbinte – uneori în mare parte pe podea, dar tot se cheamă că era acolo când aveai nevoie de ea.

Aici am descoperit un defect destul de neplăcut al lui Capa, pe care cred că ar trebui să-l pomenesc, în caz că vreo tinerică ar da curs unei cereri în căsătorie venite din partea lui. Când intră în baie, uită să mai iasă. Iată cum procedează: se dă jos din pat, dispare în baie și umple cada cu apă. Apoi se întinde în cadă, citește până îl apucă somnul și adoarme acolo. Asta se întâmplă dimineața, vreme de două-trei ore, și e clar că baia rămâne blocată pentru alte

îndeletniciri serioase atâta timp cât stă el acolo. Ofer această informație despre Capa în interesul tuturor. Când sunt două băi, Capa este un tovarăș inteligent, fermecător și bine-crescut. Când e numai o baie, Capa este un...

Făcuserăm deja cunoștință cu complexitatea banilor ruseși. Valoarea lor oscila, în funcție de cursul oficial sau neoficial. Rata de schimb oficială era de cinci ruble pentru un dolar. Rata Ambasadei Americane era de douăsprezece ruble pentru un dolar. La bursa neagră însă cu un dolar puteai cumpăra cincizeci de ruble, iar unele legații sud-americane cumpărau ruble din alte țări, precum Polonia și Cehoslovacia, la rata de o sută de ruble pentru un dolar. Ambasada Americană, care respecta cu strictețe rata de doisprezece la unu, era criticată de unii angajați că, din cauza asta, cheltuielile lor erau prea mari. De exemplu, dacă un membru al ambasadei noastre dădea o petrecere, la rata de schimb de doisprezece la unu îl costa foarte mult, în timp ce un membru al unei ambasade menționate mai sus putea da o petrecere la rata de o sută la unu, deci o petrecere incredibil de ieftină.

Când ne-am mutat în camera de la hotelul Savoy, am primit bonuri de masă, câte trei pentru fiecare zi: pentru micul dejun, prânz și cină. Cu aceste bonuri puteam mânca destul de rezonabil la restaurantul necomercial. Dacă voiam să mâncăm într-un restaurant comercial, meniul era extrem de costisitor și nu cu mult mai bun. Berea era amară și foarte scumpă. Era cam un dolar și jumătate sticla.

După-amiază cei de la Voks au trimis o mașină care să ne ducă la biroul lor central pentru o întrevedere. Am avut impresia că între Uniunea Scriitorilor și Voks avusese loc o dispută legată de asumarea

responsabilității pentru noi doi. Iar Voks pierduse și se procopsise cu noi. Birourile Voks se află într-un palat arătos, dar nu prea mare, care fusese cândva reședința unui prinț negustor. Am fost primiți de domnul Karaganov în biroul lui lambrisat cu lemn de stejar până în tavan și cu o lucarnă cu vitralii – un loc de muncă foarte plăcut. Domnul Karaganov, un tânăr blond și atent, care vorbea engleza rar și corect, s-a așezat în dosul unei mese și ne-a pus nenumărate întrebări. În tot acest timp a mâzgălit ceva într-un carnețel cu un creion albastru la un capăt și roșu la celălalt. I-am explicat în detaliu proiectul nostru – intenția de a evita politica și de a încerca în schimb să vorbim cu colhoznicii, cu muncitorii și vânzătorii din piețe, ca să le înțelegem modul de viață, ca să vedem cum trăiesc și apoi să împărtășim americanilor experiența asta, pentru a contribui la înțelegerea dintre popoarele noastre. Tânărul ne-a ascultat în liniște, desenând tot felul de unghiuri cu creionul. În cele din urmă a spus:

— Au mai fost și alții care au vrut să facă asta.

Apoi a menționat câțiva americani care au scris cărți despre Uniunea Sovietică.

— Au stat în biroul ăsta, au vorbit într-un fel, iar când au ajuns acasă, au scris într-un alt fel. Dacă privim lucrurile cu oarecare neîncredere, o facem tocmai din acest motiv.

— N-am vrea să credeți că am venit aici ca să ținem partea cuiva, am replicat noi. Am venit aici ca să facem o treabă de jurnaliști – asta dacă o să fie posibil. Vom încerca să consemnăm totul cu onestitate, să descriem și să fotografiem exact ce vedem și ce auzim, fără nici un fel de speculații. Iar dacă

e ceva care nu ne place sau nu înțelegem, vom consemna și acest lucru. Noi am venit aici pentru o poveste. Dacă reușim să realizăm povestea pentru care am venit, o vom face. Dacă nu o putem face, tot ne alegem cu o poveste.

Domnul Karaganov a dat din cap încet, meditativ.

— Aici presupun că v-am crede, a spus el. Dar ne-am săturat de cei care vin la noi și declară sus și tare că sunt filo-ruși, pentru ca, după ce se întorc în Statele Unite, să declare sus și tare că sunt anti-ruși. Am cunoscut destui din ăștia. Biroul nostru, Voks, nu are prea multă putere și nici prea mare influență, a continuat el. Dar vom face tot posibilul să vă duceți proiectul la bun sfârșit.

Apoi ne-a pus mai multe întrebări despre America. Ne-a zis:

— Multe din ziarele dumneavoastră scriu despre un eventual război cu Uniunea Sovietică. Chiar vor americanii un război cu Uniunea Sovietică?

— Nu credem așa ceva, am zis noi. Nu credem că există vreun popor care să vrea război, dar ce știm noi?

— Se pare că singura voce americană care se opune ferm războiului îi aparține lui Henry Wallace[1]. Îmi puteți spune câți oameni îl susțin? Are vreo susținere reală din partea poporului?

— Nu știm. Dar un lucru știm sigur: într-un singur turneu de conferințe Henry Wallace a strâns din biletele vândute o sumă de bani fără precedent. Mai

1. Henry Agard Wallace (1888-1965), vicepreședinte al S.U.A. (1941-1945), ministru al Agriculturii (1933-1940) și ministru al Comerțului (1945-1946). În 1948 a candidat la președinție din partea Partidului Progresist.

știm că e pentru prima oară când oamenii plătesc ca să participe la întruniri politice. Și mai știm că mulți n-au apucat să prindă vreun loc, fie pe scaun sau în picioare, și au fost nevoiți să se întoarcă acasă. Dacă acest lucru are vreo influență asupra apropiatei campanii electorale, asta n-avem cum să știm. Știm doar că noi, care am văzut un pic războiul îndeaproape, nu ne declarăm în favoarea lui. Și credem că mai sunt mulți alții ca noi. Credem că dacă războiul e singurul răspuns pe care conducătorii noștri ni-l pot da, atunci trăim cu adevărat vremuri grele... Poporul rus – sau o parte din el sau orice parte din conducerea Rusiei – vrea război?

La auzul întrebării noastre, domnul Karaganov s-a îndreptat de spate, a pus creionul pe masă și a zis:

— La întrebarea aceasta am un răspuns categoric. Nici poporul rus, nici o parte din el, nici o parte din conducătorii Rusiei nu vor război. Mai mult de atât: poporul rus ar face aproape orice ca să evite războiul. De asta sunt absolut sigur.

Tânărul a luat din nou creionul în mână și a început să deseneze cercuri în carnețelul lui.

— Haideți să vorbim despre literatura americană, a zis. Nouă ni se pare că dumneavoastră, romancierii, nu mai credeți în nimic. E adevărat?

— Nu știu, am răspuns eu.

— Ultimul dumneavoastră roman ni se pare foarte cinic.

— Nu e cinic. Cred că misiunea unui scriitor este să-și descrie epoca atât cât o poate înțelege. Și eu tocmai asta fac.

Apoi domnul Karaganov a întrebat despre câțiva scriitori americani, despre Caldwell, despre Faulkner,

când va scoate Hemingway o nouă carte, ce scriitori tineri au mai apărut, ce nume proaspete există. Am explicat că începeau să apară câțiva scriitori tineri, dar era prea devreme să se afirme pe deplin. Tinerii care își încercaseră condeiul cu succes petrecuseră ultimii patru ani în armată. Desigur că o astfel de experiență îi zguduise profund și acum aveau nevoie de ceva timp ca să se elibereze de acea experiență și să-și ordoneze viața înainte de a se apuca din nou de scris.

Domnul Karaganov s-a arătat surprins că scriitorii din America nu se întâlnesc și nu se asociază prea mult unii cu alții. În Uniunea Sovietică scriitorii sunt persoane foarte importante. Stalin a spus că scriitorii sunt arhitecții sufletului.

I-am explicat că scriitorii din America au un statut diferit, că sunt plasați sub categoria acrobaților și deasupra categoriei focilor. Și, în opinia noastră, ăsta-i un lucru foarte bun. Noi credem că un scriitor, mai ales unul tânăr, dacă e mult prea lăudat, i se suie la cap, devine trufaș ca o actriță de film cu cronici favorabile în revistele de profil. Și mai credem că, în ultimă instanță, judecata aspră a criticilor la care e supus scriitorul american e foarte sănătoasă pentru el.

Impresia noastră e că una dintre deosebirile fundamentale dintre ruși și americani sau britanici constă în atitudinea lor față de guvernanți. Rușii sunt învățați, instruiți și încurajați să creadă că guvernul lor e bun, că fiecare ins din conducere e bun și că sarcina lor e să-i sprijine, să-i susțină necondiționat. De cealaltă parte, convingerea esențialmente emoțională a americanilor și britanicilor e că guvernanții sunt întru câtva periculoși, că puterea lor trebuie

îngrădită, că orice prerogativ în plus e dăunător și că oamenii obișnuiți trebuie să stea cu ochii pe ei, să-i supravegheze și să-i critice, pentru a-i ține în priză și cu picioarele pe pământ. Ulterior, la un colhoz sau altul, când ne așezam la masă cu țăranii și aceștia ne întrebau cum lucrează guvernanții noștri, încercam să le explicăm că, de teamă ca puterea să nu se concentreze în mâinile unui singur om sau ale unui grup de oameni, sistemul nostru de guvernare e astfel conceput încât să împiedice ca puterea să ajungă în mâinile unei singure persoane. Am încercat să le explicăm că aceia care au conceput sistemul nostru de guvernare, ca și cei care se află la guvernare, se tem atât de mult de puterea absolută, încât ar renunța fără regrete la un conducător destoinic doar ca să nu se creeze un precedent. Aici nu cred că ne-am făcut înțeleși pe deplin, fiindcă, potrivit educației pe care o primesc sovieticii, conducătorul e bun și toată conducerea e de asemenea bună. În privința asta argumentele nu au nici un efect: cele două sisteme pur și simplu nu pot comunica între ele.

Carnețelul domnului Karaganov era acoperit cu simboluri roșii și albastre.

— Dacă treceți pe o listă tot ce vreți să faceți și să vedeți și mi-o trimiteți, am să văd ce se poate rezolva, ne-a zis el într-un final.

Ne-a plăcut foarte mult de Karaganov. Era un om care vorbea clar și direct. Mai târziu am auzit destule discursuri înflorite și cu multe generalități. Dar de la Karaganov n-am auzit nimic de genul ăsta. Nici măcar o dată nu i-am dat de înțeles că suntem altceva decât suntem. Aveam o anumită concepție despre viață, un punct de vedere american și, poate,

din perspectiva lui, anumite prejudecăți. Departe de a ne antipatiza sau a-și pierde încrederea în noi din cauza asta, a părut să creadă și mai mult în ce-i spuneam. Pe parcursul ședерii noastre în Uniunea Sovietică ne-a fost de mare ajutor. L-am întâlnit de câteva ori, iar singura lui rugăminte a fost: „Spuneți adevărul, spuneți ce vedeți. Nu-l schimbați, ci consemnați-l așa cum este și noi vom fi foarte mulțumiți. Mai mult ca orice, ne displace lingușeala". Ni s-a părut un om onest și cumsecade.

Disputa surdă legată de călătoria noastră încă mai continua. La ora aceasta în Uniunea Sovietică poți ajunge numai ca invitat al unei organizații sau dacă ai o treabă anume. Nu eram siguri dacă pe noi ne finanța Uniunea Scriitorilor sau Voks și de fapt nu eram siguri nici dacă cele două organizații aveau habar despre așa ceva. Poate că fiecare dintre ele încerca să-i paseze celeilalte această onoare îndoielnică. De un lucru însă eram siguri: nu voiam să obținem o acreditare de corespondenți de presă obișnuiți, fiindcă atunci am fi fost finanțați de Ministerul Afacerilor Externe, dar și sub controlul lui. Regulile Ministerului Afacerilor Externe sunt foarte stricte în privința corespondenților de presă și dacă îi cădeam în plasă, nu mai puteam părăsi deloc Moscova fără o autorizație specială, care se acorda foarte rar. N-am fi putut merge unde voiam, iar tot ce scriam sau fotografiam ar fi fost supus cenzurii lor. Nu voiam deloc așa ceva, fiindcă deja vorbiserăm cu corespondenții de presă americani și britanici din Moscova și aflaserăm că activitățile lor se limitau, mai mult sau mai puțin, la traducerea unor articole din cotidienele și revistele rusești și la transmiterea acelei traduceri, dar chiar și atunci cenzura tăia masiv din

telegramele lor. Uneori cenzura era pur și simplu absurdă. Odată, evocând Moscova, un corespondent de presă american a scris despre Kremlin că are o formă triunghiulară. Mai târziu a descoperit că această informație lipsea din textul transmis de el. Adevărul e că nu existau niște reguli clare ale cenzurii, dar corespondenții de presă mai vechi, cei care se aflau în Moscova de mult timp, știau cu aproximație ce puteau și ce nu puteau transmite. Eterna bătălie dintre corespondenții de presă și cenzori continuă și acum.

Am auzit și o poveste celebră despre o nouă cârtiță, care sună cam așa: un inginer a inventat o mașinărie de săpat șanțuri sau tuneluri, pe care a botezat-o „cârtiță". Fotografii ale mașinăriei, ca și principalele ei caracteristici, au apărut într-o revistă științifică sovietică. Articolul a fost preluat de o revistă americană. La vederea articolului, redactorul-șef al unui ziar britanic i-a cerut corespondentului din Moscova să-i scrie un material despre acea cârtiță. Corespondentul britanic s-a dus la sediul revistei științifice sovietice, s-a informat asupra mașinăriei și și-a trimis articolul, ca să descopere apoi că acesta nu a trecut de cenzură. Asta s-a întâmplat acum câteva luni și, din câte știu, articolul încă mai e blocat.

Corespondenții de presă erau stânjeniți și de un decret destul de recent, conform căruia divulgarea unor cifre care țin de agricultură, industrie sau populație este un act de trădare la fel de grav ca și divulgarea informațiilor cu caracter militar. Efectul e că nu poți obține nici o cifră privitoare la producția Uniunii Sovietice. Aici nu se lucrează decât în procente. Fără câteva cifre de bază, nu te poți descurca.

De exemplu, nu ți se spune câte tractoare sunt produse de o anumită uzină, dar ți se spune că producția reprezintă 95% din nivelul anului 1939. Dacă știi câte tractoare s-au produs în 1939, e foarte probabil ca cifrele tale să fie exacte, dar dacă nu știi așa ceva, ești complet dezorientat. În unele cazuri situația e complet absurdă. Dacă, de exemplu, cineva întreabă care e populația actuală a Stalingradului, i se spune că reprezintă 87% din cea de dinainte de război. În consecință, trebuie să cauți date despre populația de dinainte de război și apoi poți calcula și numărul celor care locuiesc acum în Stalingrad.

Între corespondenții de presă din Moscova și cenzură se desfășoară un război permanent al exprimării ambigue, de care noi voiam să ne ținem cât mai departe.

Iar apoi s-a întors și Joe Newman de la licitațiile de blănuri din Leningrad. Pe lângă faptul că e un prieten de nădejde, Joe este și un tip foarte eficient. A învățat meserie în Japonia și Argentina, ceea ce îl recomandă mai mult ca pe alții pentru Moscova. După anii petrecuți în țări în care francheța e ceva absolut neobișnuit, el știe să se facă agreabil și este receptiv la nuanțe și sugestii. Percepe sensul din spatele sensurilor și, în plus, este și relaxat. În meseria asta, dacă nu te adaptezi, o iei razna foarte ușor. Îi suntem recunoscători pentru informațiile și instruirea pe care ni le-a oferit.

Am făcut o vizită la Ambasada Americană, care se deosebește de toate celelalte pe care le-am văzut până acum. În timp ce la majoritatea ambasadelor americane șirul de turiști și vizitatori americani este interminabil, la ambasada din Moscova practic nu vine nimeni. Nimeni nu caută pe nimeni. Turiști nu

sunt. Foarte puțini americani merg la Moscova. Și, cu toate că avem în Moscova un personal destul de numeros, membrii lui sunt nevoiți să iasă fie împreună, fie cu membrii altor ambasade. Asocierea străinilor cu rușii e destul de limitată. E cât se poate de evident că în această perioadă de tensiune rușilor nu le place să fie văzuți împreună cu membri ai Ambasadei Americane – lucru lesne de înțeles. Un angajat al ambasadei noastre mi-a explicat cum stau lucrurile. Vorbise cu cineva de la Ministerul Afacerilor Externe al Statelor Unite, care venise la Moscova și se plângea că nu poate intra în contact cu rușii. Tipul de la ambasadă i-a spus: „Să presupunem că ați auzi la Washington că una dintre secretarele dumneavoastră se vede cu cineva de la Ambasada Uniunii Sovietice. Cum ați reacționa?". Trimisul de la Ministerul Afacerilor Externe i-a răspuns: „Păi, aș concedia-o pe loc". La care tipul de la ambasadă a replicat: „Vedeți? Poate că și rușii reacționează la fel".

Ambasadorul american, generalul Smith, ne-a invitat la cină și curând am descoperit că e un om inteligent și precaut, care încearcă să facă tot ce-i stă în putință pentru întărirea relațiilor dintre cele două țări. Și trebuie să recunoaștem că lucrează într-o tensiune continuă, fiindcă serviciile diplomatice ale țărilor străine trebuie să se supună acelorași restricții ca și corespondenții de presă. Membrii lor n-au voie să părăsească Moscova, nu pot călători prin țară, iar vizitele la persoane particulare sunt extrem de limitate. Nu că ar exista o interdicție explicită – pur și simplu nu ești invitat. Iar dacă inviți la tine un rus, de obicei se întâmplă câte ceva: se îmbolnăvește, a intervenit o problemă sau nu e în oraș. Din nefericire, așa stau lucrurile. Și, tot din nefericire, s-ar

putea ca și în America situația să fie similară, deși, ce-i drept, nu în aceeași măsură.

Convingerea noastră e că rușii sunt cei mai slabi propagandiști din lume, cei mai nepricepuți oameni în domeniul relațiilor publice. Să luăm exemplul corespondenților de presă străini. De obicei un ziarist merge la Moscova plin de intenții bune și cu dorința de a înțelege ce vede. Dar, pe neașteptate, vede cum i se pun tot felul de opreliști, din cauza cărora nu-și poate practica meseria. Treptat, starea lui de spirit se schimbă și el începe să urască sistemul, nu ca sistem în sine, ci doar fiindcă nu-l lasă să-și facă treaba. Un mijloc mai rapid de a învrăjbi pe cineva nu există. Până la urmă pe ziarist îl lasă nervii și devine tot mai înverșunat, fiindcă nu reușește să-și facă treaba. Iar de cele mai multe ori cel care nu reușește să-și facă meseria cum se cuvine detestă cauza nereușitei sale. Membrii ambasadelor și corespondenții de presă se simt singuri, se simt izolați. Sunt ca niște insule în mijlocul Rusiei. Nu-i de mirare că devin triști și înăcriți.

Aceste rânduri despre acreditarea Ministerului Afacerilor Externe sunt scrise pentru a le face dreptate corespondenților de presă din Moscova. Noi am putut face multe lucruri care lor le erau interzise. Dar dacă ar fi trebuit să transmitem și noi știri, am fi fost preluați de Ministerul Afacerilor Externe și atunci nici noi nu am mai fi putut părăsi Moscova.

Voks ne-a trimis un interpret, care ne era absolut necesar, fiindcă nu înțelegeam nici măcar numele unei străzi. Interpretul nostru era o tânără micuță și destul de arătoasă. Vorbea o engleză excelentă și urma cursurile Universității din Moscova – mai precis, studia istoria Americii. Era ca o zvârlugă, ageră

la minte, fermă și dură. Nu degeaba tatăl ei era colonel în armata sovietică. Ne-a fost de mare ajutor, nu numai pentru că știa orașul pe dinafară și rezolva toate problemele cu maximă eficiență, ci și pentru că, în timp ce discutam cu ea, ne-am făcut o idee despre ce gândesc și discută rușii tineri, cel puțin cei din Moscova. Se numea Svetlana Litvinova. Prenumele i-l pronunțam Sweet[1] Lana și treaba asta ne-a încântat atât de mult, încât ne-am hotărât să folosim modelul și în cazul altora. Am încercat cu Sweet general Smith, Sweet Harry Truman și Sweet Carrie Chapman Catt[2], dar n-a mers. În cele din urmă am ajuns la Sweet Joe Newman, care a prins. Chiar și acum lumea îl știe de Sweet Joe.

Sweet Lana era un adevărat dinam de energie și eficiență. Ne făcea rost de mașină. Ne ducea să vedem lucrurile pe care voiam să le vedem. Era o tânără foarte hotărâtă, cu opinii la fel de ferme ca și ea. Detesta orice formă de artă modernă. Abstracționiștii erau americani decadenți, pictorii experimentaliști erau și ei decadenți, Picasso îi făcea greață și chiar pictura murală fără cap și coadă din dormitorul nostru era, după ea, un exemplu de artă americană decadentă. Singura pictură care îi plăcea cu adevărat era cea fotografică, din secolul al XIX-lea. Am descoperit că asta nu era opinia ei personală, ci una generală. Noi nu credem că în Rusia sunt supuși presiunilor. Dar dacă aceștia vor ca tablourile lor să fie expuse în galeriile de stat, singurul tip de galerie care există aici, atunci trebuie să picteze în stil

1. Dulce (eng.).
2. Carrie Chapman Catt (1859-1947), una dintre conducătoarele sufragetelor americane.

fotografic. Trebuie, cel puțin de ochii lumii, să nu experimenteze cu culoarea și liniile, să nu inventeze tehnici noi și nici să nu aibă o abordare subiectivă. Sweet Lana a fost foarte strictă în această privință. La fel și în majoritatea altor privințe. De la ea am aflat despre valul de moralitate care s-a abătut peste tinerii din Uniunea Sovietică. E ceva asemănător cu moralitatea unui orășel american din urmă cu o generație. Fetele cuminți nu au ce căuta în cluburile de noapte. Fetele cuminți nu fumează. Fetele cuminți nu folosesc rujul de buze și nici oja. Fetele cuminți se îmbracă într-un stil foarte conservator. Fetele cuminți nu beau alcool. Și, în fine, fetele cuminți sunt foarte prudente cu prietenii lor. Sweet Lana era atât de morală, încât ne-a făcut să ne simțim ca niște desfrânați, deși niciodată nu ne consideraserăm foarte imorali. Ne place o femeie bine machiată și știm să apreciem o gleznă bine rotunjită. Suntem sensibili la rimel și la fardul de pleoape. Ne plac *swing*-ul și *scat*-ul, iar picioarele lungi ale dansatoarelor ne asigură buna dispoziție pe toată ziua. Pentru Sweet Lana toate acestea erau decadente. Erau produse ale capitalismului decadent. O astfel de atitudine nu o caracteriza doar pe Sweet Lana. Era comună în rândul majorității tinerilor pe care i-am întâlnit. Iar nouă ni s-a părut interesant că atitudinile celor mai conservatoare și mai demodate grupuri din America își găsesc ecoul în atitudinile tinerilor din Uniunea Sovietică.

Sweet Lana era întotdeauna aranjată și elegantă, cu haine bine croite, simple și care îi stăteau bine. În plus, ori de câte ori ne ducea la o piesă de teatru sau la un spectacol de balet, purta un mic voal la pălărie. Cât am stat în Uniunea Sovietică, Sweet

Lana s-a mai obișnuit cu decadența noastră. Cu o seară înainte de plecare am dat o mică petrecere, în cursul căreia Sweet Lana ne-a spus: „Am făcut-o pe interpretul pentru multe persoane, dar niciodată nu mi-a plăcut așa de mult ca acum".

La universitate studiase întreaga istorie a Americii în maniera științifică sovietică. Știa unele lucruri despre istoria Americii despre care noi nici măcar nu auziserăm, dar întotdeauna le știa, bineînțeles, din perspectiva criticii marxiste, astfel încât și evenimentele despre care aveam habar sunau altfel, cumva ciudat, când le auzeam de la ea. E foarte posibil ca tot ce știam noi despre istoria Rusiei să-i fi sunat și ei la fel. Treptat, cred că a început să ne simpatizeze un pic, în ciuda decadenței noastre. În primul rând fiindcă eram puțin mai altfel decât majoritatea turiștilor cu care fusese în contact până atunci. Din când în când Sweet Lana mai uita de seriozitatea tinerilor sovietici și se amuza și ea, dar nedecadent.

Eram nerăbdători să aflăm mai multe despre această stare de spirit pe care, cu timpul, am ajuns să o înțelegem cât de cât. Tinerii sovietici sunt învățați să simtă că există o mulțime de lucruri de făcut, mai multe decât pot face ei într-o viață de om, așa încât nu prea mai există timp de distracție. Concurența dintre ei este permanentă. Când dau examen de admitere la o școală, sunt admiși cei cu notele cele mai mari. Notele cele mai mari le aduc și burse. La universități sunt întotdeauna mai mulți candidați decât locuri, de unde și o concurență foarte dură. Și peste tot onorurile și recompensele ajung la persoana cea mai eficientă. Nici nu se pune problema să te bizui pe o realizare trecută sau pe realizările tatălui sau ale bunicului. Poziția socială depinde în totalitate

de inteligența și eforturile individului. Și chiar dacă acest sistem îi face pe tinerii sovietici să pară puțin încordați și lipsiți de simțul umorului, îi face să și muncească foarte mult.

Sweet Lana ne-a dus pe Colinele lui Lenin, la poalele cărora se întindea întreg orașul. De acolo am văzut Moscova întinzându-se până la linia orizontului – un oraș imens. Cerul se umpluse de nori negri, dar razele soarelui răzbăteau prin ei și se reflectau pe domurile aurite ale Kremlinului. Este un oraș cu clădiri noi, impresionante, dar și cu case vechi de lemn, cu ferestre dantelate, un oraș curios, cu toane și plin de caracter. Nu există cifre exacte în privința populației, dar se spune că are între șase și șapte milioane de locuitori.

Ne-am întors încet în oraș. Șanțurile erau pline de varză, iar marginile șoselei erau plantate cu cartofi. Ceea ce noi numeam grădinile victoriei[1] există și acum și vor mai exista multă vreme. Fiecare familie are bucățica ei de pământ pe care cultivă varză și cartofi și pe care și-o apără cu ferocitate. Cât am stat noi în Moscova, două femei au fost condamnate la zece ani de muncă silnică fiindcă furaseră un kilogram și jumătate de cartofi din grădina cuiva.

În timp ce ne întorceam cu mașina la Moscova, un nor mare și negru s-a scuturat peste noi și ploaia s-a abătut asupra orașului.

Probabil că lucrul cel mai greu de făcut pentru un om este simpla observare și acceptare a ceea ce există. Imaginile pe care ni le formăm despre un lucru sau altul sunt influențate întotdeauna de speranțele,

1. Grădini de legume din jurul caselor, menite să suplimenteze cantitățile de alimente în vreme de război.

așteptările și temerile noastre. În Rusia am văzut multe lucruri care nu corespundeau așteptărilor noastre și din acest motiv e foarte bine să ai fotografii, fiindcă aparatul de fotografiat nu are prejudecăți, ci pur și simplu înregistrează ceea ce vede.

Am fost nevoiți să mai petrecem câteva zile în Moscova, în așteptarea aprobării de a părăsi orașul și de a călători prin țară.

Ne-am întâlnit, în urma unei invitații, cu șeful provizoriu al biroului de presă. Era îmbrăcat într-o uniformă cenușie, cu epoleții Ministerului Afacerilor Externe. Avea niște ochi de un albastru strălucitor, ca de peruzea.

Capa i-a vorbit cu entuziasm despre arta fotografică. Până acum nu avusese ocazia. Șeful biroului de presă ne-a asigurat că va face tot posibilul să ne obțină cât mai curând permisiunea de a fotografia. Întâlnirea a fost convențională și foarte curtenitoare.

Mai târziu am vizitat Muzeul Lenin: încăpere după încăpere, doar rămășițele vieții unui om. Nu cred să existe o viață mai bine atestată decât cea a lui Lenin. Omul acela trebuie să fi păstrat absolut totul. Încăperi și corpuri de bibliotecă pline cu fragmente din scrierile lui, note de plată, jurnale, manifeste, broșuri, tocurile și creioanele lui, fularele, hainele – totul e acolo. Pe pereți sunt puse tablouri uriașe, ilustrând fiecare întâmplare din viața lui, asta încă din copilărie. Fiecare eveniment al revoluției la care a luat parte este consemnat în picturi mamut. Cărțile lui sunt îmbrăcate în rame de marmură albă și expuse pe pereți, iar titlurile sunt scrise în bronz. Peste tot, statui ale lui Lenin, în toate ipostazele posibile. Mai târziu în tablourile cu viața lui apare și Stalin. Dar în tot muzeul nu există nici măcar

un tablou cu Troțki. Din punctul de vedere al istoriei Rusiei, Troțki a încetat să mai existe – de fapt nu a existat niciodată. E o perspectivă istorică pe care noi n-o putem înțelege: aceasta este istoria așa cum ne-am dori-o, nu așa cum a fost. Fiindcă nu există nici un dubiu că Troțki a exercitat o mare influență asupra Revoluției Ruse. De asemenea, nu există nici un dubiu că îndepărtarea și exilarea lui au avut o mare importanță istorică. Pentru tinerii ruși însă el nu a existat niciodată. Pentru copiii care intră în Muzeul Lenin și văd istoria Revoluției nu există nici un fel de Troțki, nici bun, nici rău.

Muzeul era plin. Peste tot vedeai grupuri de soldați sovietici, copii sau turiști din diferite republici, fiecare grup însoțit de ghidul lui, fiecare ghid cu indicatorul lui, cu care își susținea explicațiile.

La un moment dat a intrat un șir lung de orfani de război, băieți și fete între șase și treisprezece ani, curați și îmbrăcați în cele mai bune haine. Și ei s-au plimbat prin muzeu și au făcut ochii mari la viața lui Lenin cel mort, dezvăluită în detaliu de atâtea obiecte. I-au privit cu uimire căciula de blană, paltonul cu guler de blană, încălțările, mesele pe care scria, scaunele pe care ședea. Tot ce ține de acest om este aici – totul, mai puțin umorul. Nu vezi nici o dovadă că, în toată viața lui, va fi avut vreun gând mai vesel, vreun moment în care să fi râs din toată inima, vreo seară în care să se fi distrat. E evident că astfel de momente au existat, dar poate că, din punct de vedere istoric, Lenin nu are voie să aibă așa ceva.

Muzeul acesta te face să crezi că Lenin a fost conștient de locul pe care îl va ocupa în istorie. Nu numai că a păstrat fiecare fărâmă din gândirea și

scrierile lui, dar fotografiile în care apare există cu sutele. A fost fotografiat peste tot, în toate ipostazele și la toate vârstele, de parcă ar fi anticipat că odată și-odată va exista un muzeu numit Muzeul Lenin.

Locul e plin de liniște. Oamenii vorbesc în șoaptă, iar ghizii, înarmați cu indicatoarele lor, se exprimă într-o curioasă litanie melodică. Fiindcă în mintea rușilor acest om a încetat să mai fie om. Nu mai e din carne și oase, ci din piatră, bronz și marmură. Capul lui pleșuv și mustața răsucită se găsesc peste tot în Uniunea Sovietică. Ochii lui oblici, sfredelitori, te privesc din tablouri sau din statuile de ghips.

Seara am fost la o petrecere la clubul american, un loc unde se relaxează angajați ai ambasadei și atașații militari și navali. S-a servit un punci viperin, din votcă și suc de grapefruit, un memento bine-venit al zilelor prohibiției. Exista și o mică orchestră de *swing*, condusă de Ed Gilmore, un mare *aficionado* de jazz. Numele inițial al trupei era Kremlin Krows[1], dar întrucât lumea se cam încrunta la auzul lui, fusese schimbat în Moscow River Rats[2].

După solemnitatea după-amiezii petrecute în Muzeul Lenin, atmosfera încinsă, zgomotul și hohotele de râs ale acestei petreceri au reușit să ne destindă.

Printre tinerele prezente la petrecere erau și câteva soții, de-acum celebre, ale unor americani și britanici, care nu primiseră permisiunea să părăsească Uniunea Sovietică. Tinere drăguțe și destul de triste. Nu li se pot alătura soților lor din Anglia sau America, așa că sunt angajate de ambasade până la luarea unei decizii finale.

1. Ciorile Kremlinului (eng.).
2. Șobolanii Râului Moscova (eng.).

Sunt multe lucruri despre Uniunea Sovietică pe care nu le înțelegem, iar acesta e unul dintre ele. Femeile aflate în această situație nu sunt mai multe de cincizeci. Pentru Uniunea Sovietică ele nu mai sunt de nici un folos. Dar sunt suspecte. Rușii nu au nici un fel de relații cu ele, dar tinerelor nici nu li se permite să părăsească țara. Din cauza acestor cincizeci de femei, a acestor cincizeci de femei lipsite de importanță, Uniunea Sovietică și-a atras mai multă publicitate negativă decât din pricina oricărui alt mărunțiș. Desigur, astfel de situații nu mai pot apărea, întrucât, potrivit unui decret recent, căsătoriile între ruși și străini sunt interzise. Și iată-le pe aceste femei triste, care nu mai sunt rusoaice, dar nici n-au devenit încă britanice sau americance, cum stau blocate în Moscova. Nu putem înțelege din ce rațiuni sunt ținute aici. Poate că rușilor nu le place să li se spună ce să facă. Pur și simplu. Când Clement Attlee[1] în persoană a solicitat ca aceste femei să fie lăsate să plece, i s-a spus textual să-și vadă de treabă. A fost încă una din gafele internaționale al căror număr pare să crească pe zi ce trece. Uneori am impresia că liderii națiunilor sunt niște băiețași care caută ceartă și se întărâtă unul pe altul care să lovească primul.

La clubul american a fost o petrecere frumoasă – frumoasă și zgomotoasă –, care ne-a făcut să ne fie un pic dor de casă. De fapt, toți cei de acolo au simțit același lucru, fiindcă Rusia nu e foarte primitoare cu străinii, mai ales dacă aceștia sunt cumva angajați ai altor guverne. Și, cu toate că nu eram de

1. Clement Richard Attlee (1883-1967), prim-ministru al Marii Britanii în perioada 1945-1951.

mult timp în Uniunea Sovietică, rujul de buze, rimelul și unghiile ojate ale tinerelor ne-au făcut bine.

A doua zi, după-amiază, ne-am dus să vedem mitingul aviatic. Deși au fost și câteva numere prezentate de civili, cea mai mare parte din spectacol a fost asigurată de Forțele Aeriene Sovietice. Forțele armate sovietice au fiecare ziua ei. Există Ziua Tanchiștilor, Ziua Infanteriei și Ziua Marinei, iar acum era Ziua Aviației. Întrucât era un spectacol semi-militar, ni s-a spus că nu avem voie să facem fotografii. Nouă ni s-a părut puțin absurd, fiindcă acolo urmau să vină toți atașații militari de la toate ambasadele, adică oameni care se pricep la avioane. Pentru noi toate avioanele erau la fel. Foarte probabil că fiecare atașat militar avea să-și facă schițe și că înțelegea ce vedea acolo – noi însă nu.

Ne-a fost trimisă o mașină cu care am mers pe un bulevard ce părea să nu se mai sfârșească, flancat de steaguri, nenumărate steaguri roșii și steaguri ale aviației. De-o parte și de alta a șoselei se înșirau portrete mari ale lui Stalin, Marx și Lenin. Sute de mii de oameni se îndreptau spre aerodrom cu trenul sau cu autobuzele, iar alte sute de mii mergeau pe jos.

Locurile noastre erau la tribuna oficială, ceea ce a fost o greșeală. Ar fi trebuit să stăm pe pajiștea aceea enormă, unde se aflau efectiv milioane de oameni care urmăreau spectacolul. Era o zi toridă și n-aveam nimic care să ne apere de soare. Pe pajiște erau tonete unde se vindeau băuturi răcoritoare și prăjiturele. După ce ne-am așezat, s-a pornit un freamăt care curând s-a prefăcut într-un vuiet asurzitor. Erau oamenii ridicați în picioare ca să-l salute pe Stalin, care tocmai sosise. Nu-l vedeam, nu-i vedeam loja,

fiindcă stăteam prea departe de el. Nu a fost întâmpinat cu ovații, ci cu un zumzet, produs parcă de milioane de albine.

Mitingul a început aproape imediat. Mai întâi au apărut piloții civili, unii din uzine, alții de la cluburi aviatice, plus câteva grupuri de femei. Zburau în formații cu modele complicate și o făceau superb. Șiruri lungi de avioane făceau aceleași manevre ca și cel din față: se lansau în lupinguri, tonouri și picaje, rămânând unul în spatele celuilalt.

Apoi au apărut avioanele militare, în formații strânse, câte trei, câte cinci și câte șapte, aripă lângă aripă și acționând ca unul singur. Zburau magnific, dar mulțimea nu pentru asta venise. Venise să vadă noile modele, avioanele cu reacție și cele cu motoare de rachetă. Până la urmă și-au făcut și ele apariția. Unele au urcat în mare viteză, aproape perpendicular, până în înaltul cerului, iar rachetele atașate pe aripi lăsau în urmă o dâră de alb. În fine, iată și avioanele cu reacție. Poate pentru ca să-i deruteze pe observatori, zburau la doar o sută de metri deasupra solului și, până să le auzim, dispăruseră deja, trecând ca fulgerul. Păreau să fie vreo trei sau patru modele noi. Habar n-avem cum sunt în comparație cu alte avioane cu reacție, dar nouă ni s-au părut extrem de rapide. Dintre toate avioanele care au participat la miting, numai două, foarte masive, ni s-au părut a fi bombardiere.

A urmat simularea unei bătălii aeriene. Au apărut avioane inamice, cele de apărare s-au înălțat ca să le intercepteze, iar la sol, undeva departe, bateriile antiaeriene trăgeau întruna, făcând aerodromul să se cutremure la fiecare salvă asurzitoare. Simularea era foarte reușită: ici și colo din câte un avion

ţâşneau flăcări şi un fum negru, iar avionul se prăvălea dincolo de creasta unor dealuri, de unde izbucnea o explozie de lumină, ca şi cum avionul s-ar fi izbit de pământ. Era un spectacol dramatic de foarte bună calitate.

Ultimul număr a fost şi cel mai spectaculos. Din mai multe avioane de transport masive, ce pluteau peste câmpie, au început să sară paraşutişti. Erau cel puţin cinci sute, atârnaţi de paraşute roşii, verzi şi albastre. Soarele le făcea să semene cu nişte flori zburătoare. S-au apropiat încet de sol şi, cu puţin înainte de aterizare, din fiecare paraşută a ţâşnit o alta, astfel încât paraşutiştii au aterizat în picioare, fără să se împiedice sau să se rostogolească.

Cred că repetiţiile duraseră câteva săptămâni bune, fiindcă sincronizarea era perfectă, fără nici un fel de întârziere. Se trecea de la un număr la altul fără ezitare. La sfârşit freamătul a crescut din nou, însoţit de aplauzele a sute de mii de oameni. Stalin pleca şi nu l-am văzut nici de data asta.

Cele mai bune locuri de la tribuna oficială au şi ele dezavantajele lor şi am regretat că nu fuseserăm pe pajişte, unde oamenii se aşezaseră, lejer pe iarbă ca să privească spectacolul, văzând mai multe decât noi. N-am mai repetat greşeala de a ocupa locuri pentru VIP-uri. Chiar dacă e flatant, nu vezi la fel de mult ca restul lumii.

A doua zi dimineaţa a sosit aprobarea de a face fotografii. În sfârşit Capa avea mână liberă să-şi folosească aparatele şi deja îl mâncau palmele. Voiam fotografii cu reconstrucţia Moscovei, cu locuitorii care îşi zugrăveau şi îşi reparau clădirile pentru aniversarea întemeierii oraşului. Sweet Lana urma să ne însoţească, în calitate de ghid şi interpret.

Aproape imediat ne-am confruntat cu atitudinea ostilă de care au parte fotografii străini. Fotografiam nişte copii care se jucau pe un morman de moloz. Construiau şi ei, puneau pietre una peste alta şi cărau praful în cărucioare, imitându-i pe adulţi. Brusc a apărut un miliţian. Foarte politicos. Voia să ne vadă autorizaţia. A citit-o, dar nu părea dispus să riste doar la vederea unui petic de hârtie. Aşa că ne-a dus la cea mai apropiată cabină telefonică, de unde a sunat la un fel de sediu. Apoi am aşteptat. Am aşteptat jumătate de oră, până a sosit o maşină plină cu agenţi în civil. Ne-au citit fiecare autorizaţia. Apoi au ţinut o mică şedinţă. Nu ştim ce au vorbit între ei, dar i-am văzut cum telefonează din nou, pentru ca, în cele din urmă, să revină zâmbind şi ducând mâna la şapcă, după care am fost lăsaţi să facem fotografii în cartierul acela.

Apoi ne-am dus în altă parte a oraşului, fiindcă voiam să fotografiem magazinele de alimente, cele de îmbrăcăminte şi magazinele universale. Şi am fost iarăşi abordaţi de un miliţian foarte politicos, care ne-a verificat autorizaţia şi apoi a intrat într-o cabină telefonică, în timp ce noi aşteptam. Şi iarăşi a sosit o maşină cu agenţi în civil şi fiecare ne-a citit autorizaţia şi apoi s-au consultat şi au telefonat din cabină. Exact la fel. Au revenit zâmbind şi au dus mâna la şapcă, iar noi am fost lăsaţi să facem fotografii şi în cartierul acela.

Această practică pare a fi una generală în Uniunea Sovietică. Cred că e generală oriunde acţionează agenţiile guvernamentale. Nimeni nu vrea să riste. Nimeni nu e dispus să accepte sau să refuze o propunere. Trebuie să meargă întotdeauna la un superior. Astfel se pune la adăpost de orice formă de critică. Toţi

cei care au avut de-a face cu armata sau cu guvernul știu ce vreau să spun. Reacția la aparatele noastre de fotografiat a fost mereu curtenitoare, dar și foarte precaută, iar aparatul nu făcea clic până când milițianul nu era sigur că totul e în ordine.

Magazinele alimentare din Moscova sunt foarte mari și, ca și în cazul restaurantelor, se împart în două categorii: magazinele pe bonuri, unde alimentele sunt foarte ieftine dacă ai bonurile necesare ca să le cumperi, și magazinele libere, controlate tot de guvern, unde poți cumpăra aproape orice, dar la prețuri foarte ridicate. Există munți de conserve, iar șampania și vinul din Georgia stau în piramide. Am văzut și produse care se prea poate să provină din Statele Unite. Se găseau conserve de crab cu etichete japoneze. Conserve germane. Și existau și produse de lux provenite chiar din Uniunea Sovietică: cutii mari cu icre negre, grămezi de cârnați din Ucraina, felurite sortimente de brânză, pește sărat și chiar carne de vânat, rață sălbatică și sitar, dropie, iepure de casă și de câmp, păsări mici de tot felul și una albă, care semăna cu ierunca polară. Se mai găseau și tot soiul de cărnuri afumate.

Dar toate aceste alimente sunt produse de lux. Pentru rusul obișnuit important este prețul pâinii și mărimea ei, ca și prețul verzei și al cartofilor. Într-un an bun, ca acesta, prețurile la pâine, varză și cartofi scad – și acesta este indicatorul recoltelor bune sau proaste.

Vitrinele magazinelor alimentare – atât cele pe bonuri, cât și cele comerciale – sunt pline de reproduceri din ceară ale alimentelor vândute în interior: șuncă, slănină, cârnați, ciozvârte de vită, ba chiar și cutii de caviar din ceară.

Am mers apoi la magazinele unde se vând articole de îmbrăcăminte, încălțăminte, ciorapi de damă, costume și rochii. Nu de cea mai bună calitate și nici prea bine croite. Unul dintre principiile Uniunii Sovietice este acela de a produce obiecte de larg consum atâta timp cât e necesar și de a nu produce obiecte de lux decât atunci când cele de larg consum au acoperit o mare parte din cerere. Existau imprimeuri și câteva costume de lână, la niște prețuri care ni s-au părut foarte mari. Dar iată că riscăm iar să facem generalizări, căci până și în scurta noastră ședere în Uniunea Sovietică prețurile au scăzut, iar calitatea produselor a părut că se îmbunătățește, ceea ce ne face să credem că un lucru care azi e adevărat mâine s-ar putea să nu mai fie.

Am mers și la magazinele comerciale unde se vând obiecte la mâna a doua. Acestea sunt magazine specializate. În unul se vând obiecte de porțelan și lampadare, în altul bijuterii – bijuterii vechi, fiindcă acum se confecționează foarte puține bijuterii –, granate și smaralde, cercei, inele și brățări. În al treilea se vând rolfilme și aparate de fotografiat, mai ales aparate germane, captură de război. În al patrulea se găsesc haine și încălțări la mâna a doua. Există și magazine unde se vând pietre semiprețioase din Munții Ural – beril, topaz, acvamarin.

În afara acestor magazine se face un alt fel de comerț. Dacă ieși dintr-unul în care se vând aparate de fotografiat, doi-trei inși te abordează pe furiș, fiecare cu câte un pachet în care e fie un Contax, fie un Leica sau un Rolleiflex. Inșii în cauză te lasă să arunci o privire, apoi îți spun prețul. Același lucru se întâmplă și în fața magazinelor de bijuterii. Un ins care ține un ziar în mână îl deschide repede, îți

arată un inel cu diamante și spune un preț. Ceea ce face el probabil că e ilegal. Prețurile cerute de acești comis-voiajori de ocazie sunt de obicei puțin mai mari decât cele din magazinele comerciale.

Aceste magazine sunt mereu pline de oameni care nu intră ca să cumpere, ci ca să se uite la alții care cumpără. Dacă privești mai atent un obiect, ești înconjurat imediat de oameni care vor să se uite, să vadă dacă îl cumperi. Cred că pentru ei e un fel de teatru.

Ne-am întors în dormitorul nostru verde, cu pictura lui murală fără noimă, conștienți că suntem deprimați. La început nu ne-am dat seama de ce, apoi ne-am lămurit: pe străzi se aud foarte puține râsete și rareori vezi oameni care zâmbesc. Oamenii merg – sau mai degrabă aleargă – cu capul în pământ și nu zâmbesc. Poate fiindcă muncesc prea mult și trebuie să meargă prea mult pe jos ca să ajungă la serviciu. Oricum, toți sunt foarte serioși când merg pe stradă, deși poate că așa au fost dintotdeauna. Cine știe...

Am luat cina cu Sweet Joe Newman și cu John Walker de la *Time* și i-am întrebat dacă observaseră și ei absența râsetelor de pe stradă. Au răspuns că da. Și au adăugat că după o vreme absența râsetelor îți intră sub piele și nu mai râzi nici tu. Ne-au arătat un număr din *Krokodil*, o revistă sovietică de umor, și ne-au tradus câteva glume. Nu erau glume care să-ți provoace râsul, ci glume tăioase, critice. N-aveai cum să râzi, fiindcă nu erau deloc vesele. Sweet Joe auzise că în afara Moscovei lucrurile stăteau altfel, fapt de care ne-am dat și noi seama după aceea. La țară, în Ucraina, în stepă și în Georgia se râde zdravăn. Moscova însă e un oraș foarte serios.

Unul dintre corespondenții de presă avea o problemă cu mașina și șoferul lui. Îi trebuia altă mașină

și alt șofer rus, căci fără asta un străin nu se poate descurca în Moscova. Schimbarea șoferilor îi dădea numai bătăi de cap. Problema lui era următoarea: șoferul era foarte bun, dar când nu-l ducea pe el dintr-un loc într-altul, se oferea să-i transporte pe toți cei care-i dădeau o sută de ruble pe cursă. Astfel șoferul se îmbogățea, iar mașina se rablagea. Și n-avea ce face, căci dacă se plângea, șoferul se îmbufna un pic și de câte ori se îmbufna șoferul, se întâmpla ceva cu mașina, iar de câte ori se întâmpla ceva cu mașina, aceasta stătea cam două-trei săptămâni în garaj. Prin urmare, era mai bine să nu-și supere cu nimic șoferul dacă voia să circule cât de cât cu mașina. Încercase să găsească alți șoferi, dar toți erau la fel.

În unele cazuri problema șoferilor devine puțin cam absurdă. Șoferul lui Ed Gilmore are propriul lui șofer, care îl aduce la lucru.

Ne-am întrebat dacă aceste povești erau pe de-a-ntregul adevărate și nu ne-am convins decât în momentul în care cineva ne-a închiriat un autobuz întreg. Trebuia să ajungem urgent de la aeroport în oraș și singurul mijloc de transport disponibil era un autobuz. Călătoria ne-a costat patru sute de ruble. Pe de altă parte, nu pot spune că n-am venit de la aeroport în stil mare, doar noi doi, într-un autobuz cu treizeci de locuri.

Se prea poate ca șoferii din Moscova să fie foarte bogați și fericiți, dar sunt absolut necesari, căci unui străin îi e foarte greu să obțină un permis de conducere aici. Un ziarist străin a dat examenul de conducere, dar a picat la întrebarea „Ce este pe automobil și nu face parte din el?". I-au venit în minte multe lucruri care sunt pe automobil și până la urmă a ales unul, care însă s-a dovedit greșit. Răspunsul corect era „Noroi".

În seara aceea am văzut la ambasadă filmul american *Rapsodia albastră*. Îl mai văzuserăm, dar versiunea aceasta a fost mult mai amuzantă, fiindcă operatorul a încurcat rolele și filmul a început cu moartea tuturor personajelor. Treptat, acestea au revenit la viață, iar la sfârșitul filmului George Gershwin a ajuns la vârsta copilăriei. Ne-a plăcut mai mult așa.

Capa se folosea mereu de fereastra de la hotel ca să fotografieze oamenii de pe stradă. Se ascundea cu un teleobiectiv în dosul perdelelor și fotografia oameni care mergeau prin ploaie sau făceau cumpărături la dugheana de peste drum. Și astfel a continuat duelul fotografic cu insul de la atelierul de reparații.

Nici eu, nici Capa nu mai primiserăm de mult timp vești de acasă. Scrisorile nu ajungeau până la noi, așa că ne-am hotărât să încercăm să dăm un telefon la New York. A fost o încercare extrem de grea, la care în cele din urmă am renunțat. Nu poți telefona la New York decât dacă depui bani – dolari – în contul rusesc din New York. Asta presupunea să-i telegrafiem cuiva din New York, să-i spunem momentul în care voiam să telefonăm și exact cât timp aveam de gând să vorbim. Apoi se calcula costul convorbirii, dolarii erau depuși în contul din New York și de-abia atunci obțineam legătura din Moscova. Dar, întrucât acest proces ne-ar fi luat între șapte și zece zile, am decis că era mai simplu să scriem în continuare scrisori și să sperăm că până la urmă vom primi și noi răspuns.

Când în sfârșit scrisorile au început să sosească, am descoperit că poșta aeriană de la New York la Moscova dura între zece zile și trei săptămâni. Nu știm de ce durează atât de mult, fiindcă de la New

York la Stockholm sunt necesare doar două zile, iar restul timpului înseamnă doar drumul de la Stockholm la Moscova. Această întârziere accentuează senzația de izolare, de însingurare a străinului.

Începuserăm să ne cam facem griji, fiindcă eram deja de o săptămână în Moscova și autorizațiile care să ne permită să părăsim orașul nu mai soseau. Credeam că ne vom pierde toată vara așteptându-le, când, pe neașteptate, s-au materializat, așa că de-acum puteam să ne realizăm proiectul.

Sweet Joe Newman a organizat în cinstea noastră un cocteil care a durat până noaptea târziu. Noi voiam să plecăm spre Kiev în zori. Cocteilul ne-a mai înveselit – pe noi și pe încă alți cincizeci de oameni.

Am aflat că există mari probleme în ce privește călătoriile prin Uniunea Sovietică. De exemplu, nu poți merge de la Kiev la Stalingrad sau de la Stalingrad la Stalino. De fiecare dată trebuie să te întorci la Moscova și să pleci din nou, căci sistemul de transport funcționează numai dinspre Moscova, precum spițele unei roți, iar șoselele sunt atât de distruse de război, încât utilizarea lor este aproape imposibilă și ne-ar fi luat mult mai mult timp decât aveam noi la dispoziție. O altă dificultate e aceea că, întrucât zboară numai ziua – deci nu există curse de noapte –, avioanele pleacă foarte devreme. De fapt, după cocteilul lui Sweet Joe, ni s-a părut că pleacă mult prea devreme.

Capitolul 4

Sweet Lana n-a putut merge cu noi la Kiev. A înlocuit-o domnul Șmarski pe postul de interpret și ghid. Acesta era un tânăr micuț și amabil, care studia literatura americană. Vorbea o engleză foarte academică. Ca de obicei, Capa și-a permis să se joace cu numele lui.

Șmarski îl corecta mereu:

— Domnule Capa, se pronunță Șmarski, nu Șumarski.

La care Capa răspundea:

— Am înțeles, domnule Șomarski.

— Nu, domnule Capa, Șmarski, nu Șumarski și nici Șomarski!

Capa îl necăjea astfel în fiecare zi, inventând noi pronunții ale numelui său. Șmarski se arăta mereu ușor îngrijorat de felul ambiguu în care vorbeam noi. O vreme a încercat să ne urmărească, apoi a renunțat să ne mai asculte. De câteva ori aranjamentele lui n-au funcționat: mașinile comandate nu ne-au așteptat, iar avioanele n-au mai zburat. Așa am ajuns să-i spunem Gremlin[1] Kremlin.

— Ce sunt gremlinii? a întrebat el.

I-am explicat pe îndelete care e originea gremlinilor, cum au apărut ei în Forțele Aeriene Britanice

1. Spiriduș căruia i se atribuie defecțiunile unor aparate.

și care le sunt năravurile: cum opresc ei motoarele în aer, cum acoperă aripile cu gheață și cum întrerup alimentarea cu benzină.

Șmarski ne-a ascultat cu atenție și la sfârșit a ridicat un deget și a zis:

— În Uniunea Sovietică nimeni nu crede în fantome.

Poate că am întins prea mult coarda cu el. Sper că nu s-a simțit jignit.

Există un lucru despre care nu poți fi sigur niciodată și acela e momentul în care pleacă un avion. E imposibil să știi dinainte. Știi doar că pleacă dis-de-dimineață. Un alt lucru de care poți fi sigur e că trebuie să te prezinți la aeroport cu mult timp înainte de plecarea avionului. De câte ori urmează să călătorești cu avionul, trebuie să sosești la aeroport pe întuneric și pe frig, înainte de ivirea zorilor, iar apoi să stai și să bei ceai câteva ore înainte de plecare. Ceasul din camera noastră a sunat la ora trei dimineața, iar noi n-am fost deloc fericiți să ne dăm jos din pat, mai ales că fuseserăm la cocteilul lui Sweet Joe. Acum, mai mult ca oricând, aveam nevoie de un somn de douăsprezece ore, iar noi nu dormiserăm decât una. Am îngrămădit gențile în portbagaj și am pornit-o spre aeroport pe străzile pustii ale Moscovei.

Pe drum am observat un lucru care s-a repetat de nenumărate ori. Șoferii din Uniunea Sovietică calcă pe accelerator, apoi opresc motorul, scot mașina din viteză și o lasă să meargă în virtutea inerției. Fac asta de fiecare dată când ajung în vârful unui deal. Ni s-a spus că astfel economisesc benzină și că așa au fost instruiți la școala de șoferi. Fiecare șofer primește o anumită cantitate de benzină pentru a acoperi o anumită distanță și trebuie să facă

tot posibilul ca să se descurce cu ea. În consecință, se folosește de orice șmecherie ca să îi ajungă benzina până la sfârșit. Acesta este un alt aspect al imensului sistem birocratic din Uniunea Sovietică, comparabil cu birocrația din restaurante. Uzura ambreiajului și a schimbătorului de viteze nu contează, iar cantitatea de benzină economisită nu poate fi foarte mare. Nouă practica asta ni s-a părut enervantă. Mașina accelerează până la o sută de kilometri pe oră, moment în care șoferul ridică piciorul de pe pedală și mașina merge în legea ei până încetinește. Apoi sare iar la o sută pe oră și iar merge fără motor.

Deși mai era până să se crape de ziuă, aeroportul moscovit era plin de oameni. Întrucât toate avioanele pleacă dis-de-dimineață, călătorii încep să se adune la aeroport puțin după miezul nopții. Și sunt îmbrăcați în toate felurile. Unii poartă haine de blană, ca să se apere de frigul arctic de la Marea Albă sau din nordul Siberiei, pe când alții poartă haine ușoare, tocmai bune pentru regiunile subtropicale de la Marea Neagră. La șase ore de Moscova cu avionul poți găsi aproape orice climă din lume.

Fiind oaspeții organizației Voks, am trecut prin sala de așteptare și am intrat într-o încăpere alăturată, unde se aflau o masă mare, câteva canapele și niște scaune confortabile. Acolo, sub ochiul vigilent al lui Stalin, care ne privea dintr-un tablou, am băut ceai tare până am fost anunțați să mergem la avion.

În tabloul imens, în ulei, cu Stalin acesta era îmbrăcat în uniformă militară și purta toate decorațiile – extrem de multe. La gât avea Steaua de Aur, cea mai înaltă decorație acordată oamenilor muncii din Uniunea Sovietică. Sus, în stânga, cea mai dorită

distincție dintre toate, Steaua de Aur a Eroului Uniunii Sovietice, care corespunde Medaliei noastre de Onoare conferite de Congres. Sub ea venea un șir de medalii de război, fiecare simbolizând câte o luptă la care participase, iar în dreapta se zăreau mai multe stele din email, roșii și galbene. În locul unor panglici, așa cum poartă militarii noștri, aici pentru fiecare bătălie importantă dusă de armata sovietică se conferă câte o medalie: Stalingrad, Moscova, Rostov etc. Stalin le poartă pe toate. Ca mareșal al armatei sovietice, el le-a condus pe toate.

Aici cred că putem aduce în discuție un lucru care îi intrigă pe majoritatea americanilor. Nimic din ce se întâmplă în Uniunea Sovietică nu scapă ochiului de ghips, bronz, ulei sau broderie al lui Stalin. Portretul lui e prezent nu numai în fiecare muzeu, ci și în fiecare sală a fiecărui muzeu. Statuia lui mărșăluiește în fața tuturor clădirilor publice. Bustul lui străjuiește toate aeroporturile, gările și autogările. Bustul acela este prezent în toate sălile de clasă din școli și de multe ori portretul lui Stalin stă chiar în spatele bustului. În parcuri Stalin stă pe o bancă de ghips și discută diverse probleme cu Lenin. Figura lui este brodată de școlărițe la orele de lucru manual. Magazinele vând milioane și milioane de portrete de-ale lui și fiecare familie are cel puțin unul. E evident că pictarea, modelarea, turnarea, forjarea și brodarea lui Stalin e una dintre industriile cele mai dezvoltate din Uniunea Sovietică. Stalin e pretutindeni, el vede tot.

Pentru americani, cu teama și ura lor față de puterea concentrată în mâinile unui singur om și de perpetuarea puterii, acesta este un lucru înfricoșător și dezgustător. În timpul ceremoniilor tablourile lui

Stalin depășesc orice limită rațională. Ajung până la o înălțime de opt etaje și la o lățime de cincisprezece metri. Pe fiecare clădire publică există astfel de portrete monstru.

Am vorbit despre asta cu mai mulți ruși, de la care am primit câteva răspunsuri. Unul a fost că rușii erau obișnuiți cu portretele țarului și ale familiei acestuia, iar când țarul a fost detronat, a fost nevoie de un înlocuitor. Altul a fost că icoana a intrat în conștiința rușilor și că portretul lui Stalin e tot un fel de icoană. Un al treilea ins mi-a zis că rușii îl iubesc atât de mult pe Stalin, încât îl vor tot timpul în preajma lor. Un al patrulea a spus că lui Stalin nu-i place practica asta și că a dispus să se renunțe la ea. Dar nouă ni s-a părut că atunci când lui Stalin nu-i place ceva, acel ceva dispare, iar în cazul de față nici vorbă să se întâmple așa ceva. Oricum ar fi, nimeni nu poate scăpa o clipă de ochiul zâmbitor, gânditor sau sever al lui Stalin. Acesta e unul dintre lucrurile pe care americanul nu le poate înțelege din punct de vedere emoțional. Mai există și alte tablouri sau statui. Și poți spune cu aproximație care e apropierea altor lideri de Stalin după dimensiunile fotografiilor și portretelor lor. Astfel, în 1936 tabloul imediat următor ca mărime era cel al lui Voroșilov, iar acum este, invariabil, cel al lui Molotov.

După patru pahare de ceai tare, am fost chemați la avion, spre care ne-am îndreptat târând genților după noi. Era din nou un C-47 vechi, cafeniu. Oamenii și-au urcat boccelele în avion și le-au îngrămădit pe culoar. Toți își aduseseră mâncare cu ei: pâine neagră, mere, cârnați, brânză și șuncă afumată. Rușii au mereu mâncare la ei: o idee foarte bună, din câte ne-am dat noi seama. Cu o pâine neagră de secară

în geantă nu rămâi flămând nici două zile dacă se întâmplă ceva. Ca de obicei, sistemul de ventilație nu mergea și, de îndată ce ușile s-au închis, aerul a devenit irespirabil. Se simțea și un iz de drojdie, a cărui sursă n-am putut-o descoperi multă vreme. Într-un târziu am văzut că venea de la cei care mâncaseră pâine neagră de secară. Dar cu timpul, după ce guști din pâinea aceea, te obișnuiești cu mirosul și nu-ți mai pasă.

Capa luase cu el și câteva cărți. Nu știam cum de făcuse rost de ele. Ulterior mi-am dat seama că tovarășul meu de drum fură cărți. El zice că le împrumută. Vârâ cărțile în buzunar cu aerul cel mai firesc și, dacă e prins asupra faptului, spune: „Nici o grijă, le înapoiez. Le împrumut doar. Vreau să le citesc". Cărțile sunt rareori înapoiate proprietarilor lor.

Culmea a atins-o cu Ed Gilmore. Pentru corespondenții de presă din Moscova cărțile sunt foarte prețioase, așa că sosirea unui pachet cu romane polițiste sau contemporane este un prilej de bucurie și încântare. Întâmplător, Ed Gilmore tocmai primise un nou roman de Ellery Queen. Citise deja cinci capitole când l-am vizitat și, firește, a lăsat cartea deoparte ca să discute cu noi. La plecarea noastră s-a uitat după carte, dar aceasta dispăruse – o împrumutase Capa. Dacă ar fi împrumutat-o sau ar fi furat-o pe Tamara, drăgălașa soție a lui Ed, poate că Ed ar fi fost mai șocat, dar nu și mai furios. Nici în ziua de azi nu cred că știe cum i-a dispărut cartea. Pentru o vreme Capa, care auzise niște zvonuri despre furia lui Gilmore, s-a ferit să mai dea ochii cu el. Printre corespondenții de presă din Moscova, mai ales în timpul iernii, se înfiripa un cod al onoarei asemănător cu cel legat de cai din Vestul Sălbatic: aproape

că eşti linşat dacă furi o carte. Capa însă nu s-a învăţat minte şi nici nu s-a schimbat. Până la sfârşitul şederii noastre în Rusia a continuat să fure cărţi. Fură şi femei şi ţigări, dar asta se iartă mai uşor.

Am încercat să citim puţin în avion, dar am adormit imediat. Iar când am fost treziţi, ne aflam deasupra câmpurilor de cereale ale Ucrainei, la fel de plate ca Middle West-ul nostru şi aproape la fel de rodnice. Uriaşul grânar al Europei, un pământ râvnit de mulţi vreme de secole, cu lanuri galbene, nesfârşite, se întindea sub noi, acoperit cu grâu şi secară, o parte deja secerată, o parte care se secera chiar atunci. Nu se vedea nici un deal, nici o ridicătură de pământ. Câmpia plată se întindea până la linia rotundă, neîntreruptă, a orizontului. Şi era străbătută de meandrele râurilor şi pârâurilor.

Lângă sate erau zigzaguri de tranşee şi gropi lăsate de obuze acolo unde se desfăşuraseră lupte. Vedeam case fără acoperiş şi pete negre: clădirile arse din temelii.

Ni s-a părut că zburăm la nesfârşit peste această câmpie plată. Dar în cele din urmă am ajuns la Nipru şi am văzut Kievul urcat pe stânca lui de lângă mal, singura ridicătură de pământ pe kilometri întregi. Am zburat pe deasupra oraşului devastat de război şi am aterizat la marginea lui.

Toată lumea ne spusese că în afara Moscovei va fi altfel, că seriozitatea şi tensiunea vor dispărea. Şi aşa a şi fost. Pe aerodrom am fost întâmpinaţi de mai mulţi ucraineni şi reprezentanţi locali ai Voks. Erau oameni care râdeau. Erau mai veseli şi mai relaxaţi decât cei pe care îi întâlnirăm în Moscova. Deschişi şi inimoşi. Solizi şi aproape toţi cu părul

blond şi ochi cenuşii. Aveau şi o maşină cu care să ne ducă la Kiev.

Kievul trebuie să fi fost cândva un oraş frumos. E mult mai vechi decât Moscova. E mama oraşelor ruseşti. Aşezat pe un deal, lângă Nipru, se întinde până jos, în câmpie. Mănăstirile, fortăreţele şi bisericile lui datează din secolul al XI-lea. Pe vremuri aici se odihneau ţarii, aici îşi aveau palatele de vacanţă. Clădirile lui publice erau renumite în toată Rusia. Era un centru religios. Iar acum este plin de ruine. Aici germanii au demonstrat ce pot face ei mai bine. Fiecare clădire publică, fiecare bibliotecă, fiecare teatru, până şi circul, toate sunt distruse – nu de obuze, nu de lupte, ci prin incendiere şi dinamitare. Universitatea e arsă şi dărâmată, iar şcolile sunt în ruine. Asta n-a fost luptă, a fost o nimicire smintită a tuturor aşezămintelor culturale ale oraşului şi aproape a tuturor clădirilor frumoase ridicate în decurs de o mie de ani. Aici cultura germană şi-a făcut treaba. Unul dintre puţinele acte de justiţie din lumea asta e că prizonierii germani ajută la îndepărtarea mizeriei pe care au făcut-o.

Ghidul nostru ucrainean a fost Alexis Poltaraţki, un tip masiv, care şchiopăta puţin din pricina unei răni căpătate la Stalingrad. Este scriitor ucrainean, e un om cald şi prietenos, vorbeşte bine engleza şi are un extraordinar simţ al umorului.

În drum spre hotel, am observat, la fel ca toată lumea, că tinerele ucrainence, majoritatea blonde şi bine făcute, sunt foarte drăguţe. Au stil, îşi leagănă şoldurile şi zâmbesc uşor. Deşi nu erau îmbrăcate mai bine decât femeile din Moscova, păreau să-şi poarte hainele cu mai mult rafinament.

Deși Kievul a suferit în război mult mai mult decât Moscova, locuitorii orașului nu păreau marcați de acea oboseală soră cu moartea a moscoviților. Nu mergeau aduși de spate, ci cu pieptul înainte, și râdeau pe stradă. Sigur, asta ar putea fi o trăsătură a nației, fiindcă ucrainenii nu sunt ca rușii. Sunt alt fel de slavi. Și, cu toate că majoritatea ucrainenilor vorbesc și scriu în rusește, limba lor e distinctă, fiind mai apropiată de limbile slave de sud decât de rusă. Multe cuvinte ucrainene, mai ales cel ce țin de agricultură, sunt la fel ca în maghiară și multe alte cuvinte apar mai degrabă în cehă decât în rusă.

La hotelul Inturist gazdele noastre ne-au oferit un prânz magnific: roșii și castraveți proaspeți, saramură de pește, castroane cu icre negre și votcă. Și niște pești prăjiți mici, din Nipru, și biftecuri minunat asezonate cu ierburi ucrainene. Și vin din Georgia, și cârnați ucraineni, care sunt delicioși.

Oamenii aceștia pur și simplu emanau prietenie. În timpul prânzului ne-au povestit, extrem de amuzați, despre un american care fusese în Kiev ca membru al unei comisii internaționale. Tipul s-a întors în America și a scris o serie de articole și o carte despre Ucraina. Lucrul care îi amuza pe ei e că americanul nu știa prea multe despre Ucraina. Ieșise rar din camera lui de hotel și nu văzuse nimic, așa că putea la fel de bine să-și fi scris cartea fără să plece din America. Potrivit acestor ucraineni, cartea era plină de inexactități și chiar primiseră o scrisoare de la șeful americanului, unde se recunoștea acest lucru. Ucrainenii erau îngrijorați că acest individ, cunoscut acum drept o autoritate în chestiuni ce țineau de țara lor, ar putea fi crezut în America. Și ne-au zis, printre hohote de râs, că într-o seară, lângă

hotelul unde își lua cina, o mașină a dat un rateu, iar tipul a sărit în picioare, strigând: „Bolșevicii împușcă prizonierii!". Ceea ce, spuneau ucrainenii, probabil că încă mai crede.

După-amiază ne-am plimbat printr-un parc frumos, care mărginește faleza de deasupra Niprului. Am văzut niște copaci uriași. Pavilionul ars de germani fusese înlocuit și se construise un nou stadion. Printre copaci se vedeau mormintele apărătorilor orașului, niște movile verzi, cu flori roșii plantate deasupra. Erau și câteva scene mici de teatru, și multe bănci de pe care puteai să urmărești spectacolele.

Departe, în vale, fluviul o cotește pe lângă stâncă și dincolo de el există o plajă cu nisip unde, după o baie bună, oamenii stau la soare. Și mai încolo se văd ruinele unui orășel complet distrus în timpul luptelor de recucerire a Kievului: dărâmături, lemn carbonizat și câte o bucată de zid rămasă în picioare. Pe aici s-a întors Armata Roșie în oraș și l-a eliberat de sub ocupația germană.

În parc cânta o orchestră, pe care o ascultau o sumedenie de copii așezați frumos pe bănci. Pe fluviu pluteau bărci cu pânze și vapoare, iar în apă se îmbăiau mai multe grupuri de bărbați.

Am mers pe o pasarelă care traversa o șosea. Sub ea se afla o stație de autobuz. În fața autobuzului am văzut cea mai aprigă luare de poziție din partea unei femei. Regulile rusești care privesc statul la coadă sunt inexorabile. Fiecare trebuie să stea la rând ca să urce în tramvai sau în autobuz. Există și excepții: gravidele, femeile cu copii, persoanele foarte bătrâne și infirmii. Ei urcă primii. Toți ceilalți sunt obligați să stea la rând. Se pare că sub noi un bărbat se băgase în față și acum o femeie trăgea de

el ca să-l trimită înapoi la coadă. Încăpățânat, insul a urcat în autobuz, drept care femeia s-a repezit după el, l-a tras afară și l-a silit să-și reia locul la coadă. Femeia era furioasă și ceilalți oameni din rând au aclamat-o în timp ce-l trăgea pe ins din autobuz și-l împingea la locul lui. A fost unul dintre puținele cazuri de violență la care am asistat în timpul călătoriei noastre. De obicei oamenii de aici sunt incredibil de calmi.

La cina din seara aceea am fost foarte obosiți, fiindcă dormiserăm puțin, așa că pasiunea noastră față de votcă s-a diminuat și apoi a dispărut cu desăvârșire.

Gazdele noastre voiau să ne pună multe întrebări. Doreau să afle lucruri despre America, despre dimensiunile ei, despre recoltele ei, despre politica ei. Atunci am început să înțelegem că America e o țară foarte greu de explicat. Sunt multe lucruri pe care nu le înțelegem nici noi. Le-am explicat cum e guvernarea la noi și cum fiecare putere stă cu ochii pe celelalte. Am încercat să le explicăm teama noastră de dictatură, teama noastră de conducătorii investiți cu prea multe prerogative, motiv pentru care modelul nostru de guvernare este conceput în așa fel încât să împiedice pe oricine să obțină prea multă putere sau, dacă o obține, să nu-i permită să și-o exercite. Am recunoscut că acest sistem face ca țara să funcționeze mai încet, dar am zis și că o face să funcționeze mai sigur.

Ne-au întrebat despre salarii, despre nivelul de trai, cum trăiește un muncitor, dacă omul de rând are mașină, în ce fel de casă locuiește, dacă odraslele lui merg la școală și la ce fel de școală merg.

Apoi au vorbit despre bomba atomică și au spus că nu se tem de ea. Stalin i-a asigurat că nu va fi

folosită niciodată în război și ei au o încredere oarbă în cuvintele lui. Unul a spus că și în cazul în care ar fi folosită, bomba n-ar distruge decât orașe mici. „Orașele noastre sunt deja distruse. Ce altceva să le mai faci? Iar dac-am fi invadați, ne-am apăra, așa cum am făcut și cu nemții. Ne vom apăra prin zăpadă, în păduri și în câmp deschis."

Vorbeau cu dezgust despre război. Se săturaseră de el.

— Statele Unite ne vor ataca? ne-au întrebat ei. Va trebui să ne apărăm din nou țara?

— Nu, noi nu credem că Statele Unite vor ataca. Nu știm sigur, nimeni nu ne spune nouă așa ceva, dar nu credem că poporul nostru vrea să atace pe cineva.

I-am întrebat de unde le-a venit ideea că noi am putea ataca Rusia. Păi, au răspuns ei, din ziarele voastre. Desigur, unele din ziarele noastre scriu mereu despre posibilitatea unui atac asupra Rusiei. Unele chiar scriu despre așa-numitul război preventiv. Și, au spus ucrainenii, din punctul lor de vedere, războiul preventiv e ca orice alt război. Noi le-am răspuns că, după părerea noastră, acele ziare pe care le pomenesc ei și acei comentatori care vorbesc numai despre război nu sunt adevărații reprezentanți ai poporului american. Noi nu credem că poporul american vrea război cu cineva.

Și atunci a-nceput iar vechea poveste:

— Păi, de ce guvernul vostru nu controlează aceste ziare și pe oamenii care vorbesc despre război?

Și iar a trebuit să explicăm, ca de atâtea ori până atunci, că noi nu credem în controlul presei, că adevărul iese la iveală întotdeauna, iar restricțiile nu fac decât să ascundă lucrurile rele. La noi în țară

preferăm ca acești oameni să vorbească în public până îi doare gura și să scrie până îi doare mâna decât să le astupăm gura, iar ei să-și picure otrava pe ascuns.

Informațiile false despre America sunt la ordinea zilei și la ei, căci și ucrainenii au jurnaliștii lor de scandal. Au și ei corespondenți de presă care scriu din burtă, au și ei apărători dârji ai patriei cu mașina de scris.

Ni se închideau ochii de somn și ne săturaserăm de atâtea explicații, așa că ne-am scuzat și am mers la culcare. Mersesem mult pe jos și genunchiul meu zdrobit mă durea al naibii de tare. Mușchii gambei îmi erau tari ca odgonul. De-abia mai puteam călca. Oricât de mult îmi displăcea această stare, m-am văzut nevoit să stau întins o vreme.

Am mai discutat un pic înainte să mergem la culcare. Dacă între Rusia și Statele Unite ar izbucni un război, oamenii aceștia ar crede că noi suntem de vină. Fie că e din cauza propagandei, a fricii sau din orice alt motiv, în caz de război ar da vina pe noi. Când abordează acest subiect, vorbesc doar de invadarea țării lor și simt o mare teamă, fiindcă au simțit așa ceva pe pielea lor. Și-atunci întreabă: „Statele Unite ne vor invada? Vă veți trimite bombardierele ca să distrugeți și ce-a mai rămas?". Niciodată nu spun „Ne vom trimite bombardierele" sau „Noi vă vom invada".

M-am trezit devreme și m-am pregătit să-mi completez notițele. Piciorul îmi era atât de țeapăn, încât de-abia mă puteam sprijini în el. M-am așezat la birou, care dădea înspre stradă, și am privit oamenii. Am văzut o milițiancă tânără care dirija circulația. Purta cizme, o fustă albastră, o tunică albă

cu centură militară și o bască așezată cochet. Bastonul îi era vopsit în alb și negru și se mișca foarte vioi în mâna ei. Milițianca era tare drăguță.

M-am uitat cum merg femeile pe stradă – ca niște dansatoare. Pășesc ușor și au o ținută elegantă. Multe din ele sunt foarte chipeșe. O mare parte din necazurile care s-au abătut asupra acestui popor se datorează bogăției și fertilității pământului lor, la care au râvnit mulți cuceritori. Dacă Statele Unite ar fi distruse din New York până în Kansas, am avea aceeași suprafață distrusă ca și Ucraina. Dacă ar fi uciși șase milioane de oameni, fără a mai socoti și militarii, adică 15% din populație, v-ați face o idee despre numărul victimelor Ucrainei. Dacă-i socotim și pe militari, numărul ar fi mult mai mare. Fapt este că, din cei patruzeci și cinci de milioane de civili, șase milioane au fost uciși. Există mine de cărbuni care nu mai pot fi deschise, fiindcă germanii au aruncat acolo mii de cadavre. Fiecare mașinărie din Ucraina a fost distrusă sau luată, astfel încât acum, până la fabricarea altora, totul trebuie făcut cu mâna. Fiecare piatră, fiecare cărămidă din orașul ruinat trebuie culeasă și cărată în mâini, fiindcă nu mai există buldozere. Și, în timp ce-și reconstruiesc țara, ucrainenii trebuie să producă și hrană, căci ei dețin marele grânar al națiunii.

Se spune că în timpul strângerii recoltei nu există sărbători, iar acum se strânge recolta. În colhozuri nu există duminici, nu există zile libere.

Efortul pe care trebuie să-l depună ucrainenii e uriaș. Clădirile trebuie mai întâi demolate. O treabă pe care buldozerul o poate face în câteva zile aici cere săptămâni întregi, fiindcă nu mai sunt buldozere.

Totul trebuie înlocuit. Și trebuie înlocuit foarte repede.

Am trecut prin centrul distrus, bombardat, al orașului și pe lângă locul în care sadicii germani au fost spânzurați după război. La muzeu se aflau planurile noului oraș. Ne dădeam seama din ce în ce mai tare cât de mult se bazează rușii pe speranță – speranța că mâine va fi mai bine decât azi. Aici, la muzeu, era macheta din ghips alb a noului oraș: un oraș grandios, fabulos, care urma să fie construit în stil clasic, din marmură albă, cu clădiri imense, coloane, domuri, arcade și monumente comemorative gigantice, toate din marmură albă. Macheta din ghips a viitorului oraș ocupa o bună bucată dintr-o sală. Directorul muzeului ne-a arătat mai multe clădiri. Aici urma să fie Palatul Sovietelor, dincolo urma să fie muzeul – mereu muzeul.

Capa spune că muzeul e biserica rușilor. Ei par să prefere clădirile impunătoare și structurile bogat ornamentate. Le place somptuozitatea. În Moscova, unde zgârie-norii nu-și au rostul, fiindcă spațiul e aproape nelimitat, iar solul e plat, arhitecții vor să înalțe totuși zgârie-nori, aproape ca în New York, deși aici nu e nevoie, cum e în New York. Încetul cu încetul, cu o voință de furnică, vor construi aceste orașe. Acum însă oamenii vin printre dărâmături, printre clădirile distruse, făcute una cu pământul, bărbați, femei și chiar copii vin la muzeu ca să vadă orașele de ghips ale viitorului. În Rusia oamenii se gândesc întotdeauna la viitor. Recoltele de anul viitor, confortul de care vor avea parte peste zece ani, hainele care vor fi confecționate foarte curând. Dacă a existat vreodată un popor care să-și tragă energia din speranță, acela e poporul rus.

Am părăsit acest orășel din ghips atât de nou, încât nici n-a apucat să fie construit, și ne-am îndreptat spre vechea mănăstire de pe faleză. Cândva fusese centrul Bisericii Rusești și una dintre cele mai vechi clădiri de cult din Rusia. Arăta magnific, iar clădirile și picturile ei datau din secolul al XII-lea. Dar apoi au venit germanii, care au aflat că această mănăstire era depozitara multor comori ale lumii. Și, după ce au furat cele mai multe dintre ele, germanii au bombardat clădirile, ca să-și ascundă fapta, înainte de a părăsi orașul. Acum mănăstirea e un morman de pietre și domuri, din care se mai văd ici și colo bucățele de ziduri pictate. Și nu va fi reconstruită – ar fi imposibil. Au fost necesare secole întregi ca să fie înălțată, iar acum e doar o ruină. Buruienile care vin pe urma distrugerilor au răsărit printre dărâmături. Într-o capelă din care a rămas doar jumătate, în fața altarului distrus, am văzut prosternată o femeie în zdrențe. Iar pe o poartă deschisă, pe care cândva numai țarul sau familia lui puteau trece, pășea o femeie aproape nebună, cu privirea pierdută, care își făcea mereu cruce și mormăia ceva nedeslușit.

O parte din mănăstire a rămas în picioare: o capelă unde, vreme de secole, numai țarul și nobilii aveau voie să se roage. Este un loc sumbru și întunecos, dar plin de picturi. Fiecare enoriaș își avea scaunul lui din lemn cioplit, căci aici se desfășura un ceremonial religios numai pentru cei aleși și era ușor să-ți imaginezi vechea nobilime încruntată, concentrată asupra unui viitor nobil și a unui paradis pentru nobili, un paradis probabil la fel de sumbru ca și această biserică, cu tavanul ei înnegrit de fumul de tămâie și cu licărul frunzelor aurite. Capa a remarcat:

— Toate bisericile solide sunt sumbre. De asta și sunt solide.

În Kiev se află o biserică veche, una dintre cele mai vechi din lume, care a fost construită de Iaroslav cel Înțelept în 1034. Încă mai stă în picioare, poate fiindcă nu a avut nimic de valoare, motiv pentru care germanii nu s-au atins de ea. Dar și ea este la fel de sumbră.

Într-o capelă mică, lăturalnică, într-un sarcofag de marmură ca o căsuță, se află Iaroslav cel Înțelept. Legenda spune că Iaroslav și-a rupt piciorul într-o bătălie. Corpul lui a stat o mie de ani în micuțul sarcofag, până când, recent, sicriul a fost deschis și s-a descoperit că scheletul din interior chiar avea un picior rupt, și atunci toată lumea a fost fericită, pentru că acesta era chiar Iaroslav cel Înțelept. Aerul sumbru al bisericilor ne-a deprimat și pe noi.

La prânzul oficial domnul Poltaratki a vorbit despre actele de cruzime ale germanilor din timpul războiului, despre miile de oameni uciși. Războiul nu este deloc o noutate pentru Kiev. Începând cu incursiunile tătarilor, aici s-au desfășurat războaie de mii de ani. Dar nici un trib de sălbatici, nici un invador nu s-a dedat la cruzimile demente și calculate ale germanilor. Aceștia s-au năpustit asupra țării ca niște copii nebuni și fără pic de milă. Iar acum șirurile de prizonieri, în uniformele lor germane, merg pe străzi ca să înlăture stricăciunile pe care le-au produs. Ucrainenii nici măcar nu se uită la ei. Întorc privirea când îi văd pe stradă. Sau se uită prin ei și pe deasupra lor, fără să-i vadă. Asta poate că e cea mai grea pedeapsă ce le-ar putea fi administrată.

Seara am fost la teatru ca să vedem *Furtuna*, o piesă din secolul al XIX-lea jucată în stilul secolului

al XIX-lea. Decorul era caraghios și demodat, ca și jocul actorilor. E ciudat că piesa încă se mai joacă – dar este ucraineană și ucrainenilor le place tot ce-i al lor. Actrița din rolul principal era foarte frumoasă. Semăna puțin cu Katharine Cornell[1] și știa să se impună pe scenă. Este povestea unei soții tinere aflate sub papucul soacrei, o rusoaică autoritară. Tânăra se îndrăgostește de un poet. Se întâlnește cu el în grădină, deși e măritată cu altul. În grădină nu face decât să vorbească vrute și nevrute și să-l lase pe poet să-i sărute vârfurile degetelor, un păcat atât de mare, încât până la urmă și-l mărturisește într-o biserică și apoi se aruncă în Volga, unde se îneacă. Nouă ni s-a părut că e o pedeapsă mult prea mare pentru că a lăsat să i se sărute vârfurile degetelor. Piesa are și o intrigă secundară. Slujnica trăiește o tragedie asemănătoare, doar că în cheie ironică: iubitul ei nu este poet, ci un țăran necioplit. A fost o piesă tradițională, pe care spectatorii au gustat-o din plin. Schimbarea decorului a durat o jumătate de oră, drept care eroina principală s-a aruncat în apă cu mult după miezul nopții. Ni s-a părut destul de straniu ca spectatorii, care cunoscuseră tragedia adevărată, tragedia invaziei, a morții și a pustiirii, să fie atât de impresionați de soarta unei femei care a lăsat să-i fie sărutate degetele în grădină.

A doua zi dimineața a plouat. Capa crede că ori de câte ori plouă, îl persecută cerul, fiindcă nu poate să facă fotografii. A înjurat vremea în dialect și în patru-cinci limbi străine.

Capa își face mereu griji în privința rolfilmelor. Nu e destulă lumină sau e prea multă lumină.

1. Katharine Cornell (1893-1974), faimoasă actriță de teatru a Americii din secolul al XX-lea.

Developarea n-a reușit, pozele nu s-au imprimat bine, aparatele s-au defectat. Își face griji tot timpul. Dar ploaia e deja o insultă a divinității la adresa lui. A străbătut încăperea în sus și-n jos până mi-a venit să-l omor, pentru ca în cele din urmă să se ducă la frizer, ca să se tundă castron, precum ucrainenii.

În seara aceea am mers la circ. Fiecare oraș rusesc, indiferent de mărime, are un circ permanent într-o clădire dedicată lui. Dar, firește, germanii incendiaseră circul din Kiev, așa că acum spectacolul se desfășura într-un cort, care rămânea totuși unul dintre cele mai populare spații din oraș. Am avut locuri bune, iar Capa primise permisiunea să fotografieze, lucru care îl făcea destul de fericit. Circul nu se deosebea prea mult de ale noastre: avea o singură arenă și mai multe șiruri de locuri.

Spectacolul a început cu acrobații. Am observat că trapeziștii erau legați cu o coardă de cingătoare, astfel încât, dacă se întâmpla să cadă, să nu-și piardă viața sau să nu se accidenteze, fiindcă, după cum ne-a spus gazda noastră, ar fi absurd să pui în pericol viața unui om doar ca să dai emoții publicului.

Fete drăguțe și bărbați curajoși săreau și se răsuceau pe sârmă sau la trapez. Au urmat câinii și acrobațiile la sol, apoi tigrii, panterele și leoparzii dresați și-au prezentat numărul într-o cușcă de oțel coborâtă în centrul arenei. Spectatorii erau entuziasmați, iar orchestra cânta muzica universală a circului, care nu se schimbă niciodată.

Cei mai buni au fost clovnii. În clipa în care au apărut, toți ochii s-au întors înspre noi. Curând am aflat și motivul. Acum clovnii lor îi maimuțăresc invariabil pe americani. Unul dintre ei o făcea pe femeia bogată din Chicago și ne-a surprins ce imagine

bună au rușii despre felul cum arată o femeie bogată din Chicago. Spectatorii așteptau să vadă dacă ne va irita acest gen de satiră, dar nouă ni s-a părut foarte amuzantă. Și, la fel cum clovnii noștri poartă bărbi negre, lungi, cară bombe după ei și se dau drept ruși, și clovnii ruși se dau drept americani. Spectatorii au râs, plini de încântare. Femeia bogată din Chicago purta ciorapi de mătase roșii, pantofi cu toc înalt, bătuți cu strasuri, o pălărie caraghioasă, aducând cu un turban, și o rochie de seară acoperită cu paiete, care semăna cu o cămașă de noapte prost croită. Pășea legănat prin arenă, cu un stomac fals care i se bălăbănea întruna, în timp ce soțul ei, tot un milionar din Chicago, dansa afectat în jurul ei. Glumele probabil că aveau mult haz (noi nu le înțelegeam), fiindcă spectatorii hohoteau de râs. Și păreau foarte ușurați că nu ne-am arătat ofensați de clovni. După ce au terminat cu americanii bogați din Chicago, clovnii au prezentat o versiune violentă și foarte amuzantă a morții Desdemonei, în care aceasta nu e sugrumată, ci aproape omorâtă în bătaie cu un cuțit de cauciuc.

A fost un spectacol bun. Copiii, așezați pe locurile din față, au pășit în lumea fermecată a circului, la fel ca toți copiii din lume. Circul e mereu aici, nu pleacă în turnee, iar spectacolele se țin tot anul, cu o scurtă pauză în timpul verii.

Întrucât ploaia încetase, după circ am mers la un club de noapte din Kiev, numit Riviera. E așezat pe faleză, are un ring de dans în aer liber, înconjurat de mese, și are vedere spre fluviul care traversează lin câmpia. Mâncarea a fost excelentă: un șașlâk gustos, inevitabilele icre negre și vinuri din Georgia. Și, spre marea noastră ușurare, orchestra a cântat

mai mult muzică rusească, ucraineană şi georgiană decât jazz american. Şi a cântat bine.

La masa noastră s-a aşezat şi Alexandr Korneiciuk, cel mai bun dramaturg ucrainean, un om fermecător, cu un extraordinar simţ al umorului. Împreună cu Poltaraţki, acesta a început să ne pună la curent cu zicalele ucrainene, la care localnicii sunt mari meşteri. Cred că preferata noastră a fost „Cea mai bună pasăre e cârnatul". La un moment dat Korneiciuk a pomenit o zicală despre care eu credeam că e californiană. Referindu-se la dimensiunile curcanului, gurmandul spune: „Curcanul e o pasăre nesuferită, fiindcă e puţin prea mare pentru o singură persoană şi nu îndeajuns de mare pentru două". Se pare că ucrainenii au zicala asta de sute de ani – şi eu credeam că a fost inventată în oraşul meu de baştină.

Ne-au învăţat şi un toast în ucraineană, care ne place foarte mult: „Să bem pentru fericirea celor de acasă". Au toastat şi pentru pace, mereu pentru pace. Amândoi au luptat pe front, amândoi au fost răniţi şi amândoi au băut pentru pace.

Apoi Korneiciuk, care fusese o dată în America, a spus, pe un ton destul de trist, că fusese şi în Hyde Park, unde văzuse fotografii cu Roosevelt şi Churchill, cu Roosevelt şi De Gaulle, dar nici o fotografie cu Roosevelt şi Stalin. Doar cei doi se întâlniseră şi colaboraseră! De ce scoseseră fotografiile cu ei din Hyde Park?

Muzica şi-a iuţit ritmul şi tot mai multe persoane au păşit pe ringul de dans luminat în culori felurite de mai multe reflectoare, în timp ce departe, jos, fluviul reflecta luminile oraşului.

Doi militari ruşi au dansat într-un ritm drăcesc, bătându-şi cizmele şi fluturând din mâini, un dans

al fronturilor. Erau raşi în cap, iar cizmele le erau lustruite lună. Au dansat nebuneşte în caleidoscopul de lumini roşii, verzi şi albastre care se întretăiau la picioarele lor.

Orchestra a început să cânte o melodie georgiană săltăreaţă, moment în care o tânără de la una dintre mese s-a ridicat în picioare şi a dansat de una singură. A dansat minunat şi în tot acest timp nu mai era nimeni pe ring. Treptat, câteva persoane au început să bată din palme în ritmul muzicii, apoi din ce în ce mai multe, punctându-i fiecare mişcare. Iar când muzica s-a oprit, tânăra a revenit la masă şi nimeni n-a aplaudat. Ceea ce făcuse ea nu avea nici o legătură cu exhibiţionismul: pur şi simplu îşi dorise să danseze.

Pe o muzică potolită, cu luminile estompate şi fluviul ce curgea paşnic mai jos de noi, prietenii noştri au adus din nou vorba despre război, o obsesie de care nu puteau scăpa. Au vorbit despre frigul înspăimântător de dinaintea bătăliei de la Stalingrad, când aşteptau în zăpadă, fără să ştie care va fi rezultatul luptei. Au vorbit despre lucruri îngrozitoare, pe care nu le puteau uita. Despre cum un soldat îşi încălzise mâinile în sângele unui prieten care tocmai murise, ca să poată apăsa pe trăgaciul puştii.

Un poet a venit la masa noastră şi ne-a spus:

— Când războiul a ajuns în Rostov, soacră-mea n-a vrut să plece, fiindcă avea un covor persan la care ţinea foarte mult. Ne-am retras, am luptat tot războiul şi când m-am întors la Rostov, am mers acasă la ea. Era acolo, cu tot cu covorul ei persan... Când o armată intră într-un oraş, au loc multe accidente, mulţi oameni sunt omorâţi din greşeală. Când m-am dus acasă la soacră-mea şi ea a apărut în

ușă, m-am întrebat: „Ce-ar fi să aibă și ea acum un accident? Ce-ar fi ca pușca mea să se descarce din greșeală?“. Nu s-a descărcat. Și de atunci mă tot întreb de ce.

Capa își instalase aparatele pe acoperișul micului pavilion. Îi fotografia pe dansatori și era fericit. Orchestra a cântat ceva trist dintr-una din piesele de teatru scrise de Korneiciuk. Cântecul marinarilor de pe Marea Baltică. Când au fost nevoiți să se retragă, și-au scufundat navele, iar acesta era un cântec despre tristețe și un *requiem* pentru navele lor scufundate.

Capitolul 5

Dimineața ne-am uitat să vedem ce zi e. Era 9 august. Eram în Uniunea Sovietică de doar nouă zile. Dar impresiile și locurile văzute erau atât de multe, încât ni se părea că suntem acolo de o veșnicie.

Capa se trezește încet și delicat, precum un fluture care iese din crisalidă. După ce se trezește, preț de un ceas stă în capul oaselor, într-o tăcere năucă și experimentală, nici treaz, nici adormit. Grija mea era să-l împiedic să ia cu el o carte sau un ziar când se ducea la baie, fiindcă atunci ar fi stat acolo cel puțin o oră. În fiecare dimineață îi pregăteam trei întrebări savante din sociologie, istorie, filosofie și biologie, întrebări menite să-i limpezească mintea, ca să-și dea seama că a început o nouă zi.

În prima zi a experimentului i-am pus următoarele întrebări: Ce dramaturg grec a luat parte la bătălia de la Salamina? Câte picioare are o insectă? Și, în sfârșit, cum se numea papa care a finanțat și adunat laolaltă cântecele gregoriene? Capa a sărit din pat cu o față schimonosită, s-a uitat pe fereastră câteva clipe, apoi s-a repezit în baie cu un ziar rusesc, pe care nu-l putea citi. A rămas acolo o oră și jumătate.

În fiecare dimineață, timp de două-trei săptămâni, i-am pregătit întrebările acelea, dar el n-a răspuns

nici măcar la una. În schimb, mormăia ceva numai pentru el aproape toată ziua și se plângea îmbufnat că nu mai poate dormi la gândul că în dimineața următoare vor veni și alte întrebări. N-aveam însă nici o dovadă că nu putea dormi, în afară de cuvântul lui. Pretindea că groaza pe care i-o provocau întrebările mele îl făcea să se simtă în plan intelectual, ca în urmă cu patruzeci de ani sau, mai precis, ca la vârsta de minus zece ani.

Capa furase din Moscova mai multe cărți: trei romane polițiste, *Însemnările lui Maxim Gorki*, *Bâlciul deșertăciunilor* și un raport al Ministerului Agriculturii din S.U.A. pe anul 1927. Toate aceste cărți au fost înapoiate cuiva înainte de a părăsi Rusia, dar sunt cât se poate de sigur că nu proprietarilor de drept.

În această zi de 9 august am mers în satul Șevcenko. Mai târziu i-am spus Șevcenko I, fiindcă am mai vizitat un sat cu același nume, locul natal al mult iubitului poet național ucrainean.

Șoseaua era pavată pe o porțiune de câțiva kilometri, dar apoi mașina a cotit-o brusc la dreapta și a luat-o pe un drum de țară plin de gropi. Am străbătut păduri de pin și o câmpie unde se purtaseră lupte grele. Urmele lor se vedeau peste tot. Pinii erau ciuruiți de mitraliere. Ici și colo zăream tranșee și cuiburi de mitralieră și până și drumurile erau brăzdate de șenilele tancurile și desfundate de obuze. Peste tot erau resturi de echipament militar, tancuri incendiate și camioane distruse. Această țară fusese apărată și pierdută, iar contraofensiva recucerise teritoriul centimetru cu centimetru.

Șevcenko I n-a fost niciodată unul dintre cele mai productive sate, fiindcă acolo pământul nu e de cea

mai bună calitate, însă înainte de război fusese un sat destul de prosper, cu trei sute șaizeci și două de case, ceea ce înseamnă trei sute șaizeci și două de familii. Era, cum se spune, un sat fruntaș.

După trecerea germanilor au mai rămas doar opt case, și acelea cu acoperișul ars. Oamenii se împrăștiaseră, mulți fuseseră uciși, bărbații se ascundeau în pădure, luptând ca partizani, și numai Dumnezeu știe cum își purtau de grijă copiii.

Dar după război oamenii s-au întors în sat. Acum se înălțau case noi și, întrucât era vremea secerișului, casele erau construite înainte și după muncă, uneori chiar și noaptea, la lumina felinarelor. Bărbații și femeile trudeau împreună ca să-și ridice căsuțele. Metoda era mereu aceeași: construiau o încăpere și locuiau în ea până mai construiau una. Iar cum în Ucraina iernile sunt foarte reci, casele sunt construite astfel: pereții sunt făcuți din bârne îmbucate la colțuri, peste bârne se bate în cuie un șir de șipci groase, apoi totul se tencuiește pe exterior și pe dinăuntru, ca să nu intre frigul. Există și un hol, care e o combinație de cămară și antreu. De acolo se intră în bucătărie, o odaie văruită în alb, cu un cuptor de cărămidă și o vatră pentru gătit. Vatra și cuptorul sunt ceva mai înalte de un metru, iar aici se coace pâinea, o pâine plată, cafenie, care e foarte bună.

Lângă bucătărie e camera de zi, cu masa și tot felul de podoabe pe pereți. E un fel de salonaș și are flori de hârtie, icoane și fotografii ale celor morți. Pe pereți sunt puse decorațiile militarilor pe care i-a dat familia. Pereții sunt albi, iar ferestrele au obloane care se închid în timpul iernii.

Odaia aceasta dă într-un dormitor sau două, în funcție de mărimea familiei. Întrucât oamenii aceștia

au pierdut totul, așternuturile sunt singurele lucruri de care mai pot face rost acum: bucăți de covor, o piele de oaie, orice ar ține de cald. Ucrainenii sunt un popor curat, iar casele lor sunt imaculate.

Potrivit informațiilor noastre eronate, colhoznicii trăiau în barăci. Asta nu era adevărat. Fiecare familie avea casa ei, o grădină și o livadă cu flori, legume și stupi de albine. Majoritatea grădinilor erau cam de un pogon. Dat fiind că germanii distruseseră toți pomii fructiferi, oamenii sădeau acum alții: meri, peri și cireși.

Mai întâi am mers la noul local al primăriei, unde am fost întâmpinați de președintele colhozului, care își pierduse un braț în război, de contabil, care tocmai fusese lăsat la vatră și încă mai purta uniforma militară, și de trei bărbați mai vârstnici, membri ai consiliului popular. Le-am spus că știm cât de ocupați sunt în timpul recoltatului, dar că voiam să vedem cum se strânge recolta.

Ne-au povestit cum era înainte și cum e acum. La venirea germanilor acest colhoz avea șapte sute de vite cornute, iar acum mai erau doar două sute de animale de toate felurile. Aveau două mașini pe benzină, două camioane, trei tractoare și două batoze. Acum mai aveau doar o mașină mică pe benzină și o batoză mică. Nu mai aveau nici un tractor. La arat împrumutau un tractor de la o stațiune mecanizată din apropiere. Avuseseră patruzeci de cai și acum mai aveau doar patru.

Satul pierduse cincizeci de bărbați apți de luptă și cincizeci de alte vârste, iar mulți alții erau mutilați. Unii copii rămăseseră fără picioare, alții își pierduseră un ochi. Satul însă, care avea o nevoie acută de forță de muncă, încerca să se folosească de toți.

Toți infirmii care puteau ajuta cu ceva erau folosiți din plin, ceea ce îi făcea să se simtă utili, așa că printre ei erau foarte puțini nevrotici. Nu erau niște oameni triști. Râdeau, spuneau glume, cântau.

Colhozul cultiva un pic de grâu și mei și ceva porumb. Solul era însă nisipos, ușor, de aceea principalele culturi erau castraveții, cartofii, roșiile, plus mierea de albine și floarea-soarelui. Oamenii de aici folosesc mult ulei de floarea-soarelui.

Am fost mai întâi într-un loc unde femeile și copiii culegeau castraveți. Culegătorii erau împărțiți pe brigăzi, care se luau la întrecere, fiecare încercând să culeagă cât mai mulți castraveți. Șirurile de femei se întindeau pe tot câmpul. Ele râdeau, cântau și strigau unele la altele. Purtau fuste lungi, bluze și basmale și erau desculțe, fiindcă pantofii sunt încă prea prețioși ca să fie purtați la câmp. Copiii erau numai în pantaloni și trupurile lor micuțe se arămeau sub soarele de vară. La marginea câmpului erau mormane de castraveți ce așteptau sosirea camioanelor.

Un băiețel pe nume Grișa, care purta un fel de coif din ierburi de baltă, a dat fuga la mama lui și a strigat plin de uimire: „Americanii ăștia sunt oameni la fel ca noi!".

Aparatele lui Capa au produs mare senzație. Femeile au strigat la el, apoi și-au netezit basmalele pe cap și și-au aranjat bluzele, cum fac femeile din toată lumea înainte de a fi fotografiate.

Printre ele era una cu o figură interesantă și un râs molipsitor, pe care Capa a fotografiat-o de mai multe ori pentru un portret. Era isteața satului. Femeia a spus la un moment dat:

— Nu numai că sunt foarte harnică, dar am rămas și văduvă de două ori și mulți bărbați îmi știu de frică.

Și a fluturat un castravete prin fața aparatului lui Capa.

Capa a întrebat-o:

— Ce-ar fi să te măriți cu mine?

Femeia și-a lăsat capul pe spate și a izbucnit în râs.

— Ascultă! a zis ea. Dacă Dumnezeu s-ar fi consultat cu castravetele înainte de a-l face pe bărbat, ar fi fost mult mai puține femei nefericite pe lumea asta.

Câmpul a răsunat de hohotele de râs ale femeilor, care arătau cu degetul spre Capa.

Erau femei prietenoase, pline de viață, și ne-au îndemnat să vedem ce gust au castraveții și roșiile. Castravetele e o legumă foarte importantă. Este pus la murat și murăturile sunt folosite toată iarna. Și gogonelele sunt puse la murat, fiind folosite ca salată în lunile reci, cu zăpadă. Acestea, împreună cu varza și napii, sunt legumele de iarnă. Chiar dacă râdeau și vorbeau și ne chemau la ele, femeile nu se opreau din cules, fiindcă era o recoltă bună, cu 70% mai mare decât anul trecut, prima recoltă cu adevărat bună din 1941 până azi, și își puneau mari speranțe în ea.

Am mers mai departe, ajungând la o pajiște cu flori unde erau sute de stupi și un cort mic, în care stătea stuparul. Aerul era plin de bâzâitul ușor al albinelor, care își vedeau de treabă prin trifoi. Bătrânul stupar bărbos s-a apropiat repede de noi, dându-ne niște plase cu care să ne acoperim fața. Le-am pus pe cap și ne-am vârât mâinile în buzunare. Albinele bâzâiau furioase în jurul nostru.

Bătrânul stupar și-a deschis stupii și ne-a arătat mierea. Ne-a spus că e stupar de treizeci de ani și

se mândrea cu asta. Mulți ani s-a îngrijit de albine fără să știe prea multe despre ele. Acum însă citea și studia. Avea o comoară neprețuită: șase mătci. Ne-a zis că toate proveneau din California. După descrierea lui, mi-am dat seama că erau un fel de versiune californiană a negresei de Italia. Stuparul a adăugat că e foarte mulțumit de noile lui albine: erau mult mai rezistente la ger, își începeau treaba mai devreme și o terminau mai târziu.

Apoi bătrânul ne-a dus în cortul lui, l-a închis, a tăiat niște felii uriașe de pâine neagră de secară, acră, dar teribil de gustoasă, le-a uns cu miere și ne-a îndemnat să le mâncăm. Zumzetul intens al albinelor ajungea până la noi. Mai târziu bătrânul a deschis iar stupii și a scos fără teamă o mână de albine, cum fac majoritatea stuparilor. Dar ne-a avertizat să nu ne dăm jos măștile cu plasă, fiindcă albinelor nu le plac necunoscuții.

De acolo am mers pe un câmp unde se treiera grâul. Mașinile pe care le aveau erau într-o stare jalnică: un motor vechi pe benzină, cu un singur cilindru, care acționa o batoză și mai veche, și o vânturătoare acționată manual. Și aici am remarcat din nou numărul mic de bărbați. Femeile erau mult mai numeroase, iar cei mai mulți bărbați erau infirmi. Mecanicul care se îngrijea de motor nu avea deloc degete la o mână.

Cum pământul nu era foarte bun, recolta de grâu nu era nici ea grozavă. Grâul venea în valuri din treierătoare pe o pânză mare de cort. La marginea pânzei stăteau mai mulți copii, care trebuiau să recupereze boabele ce se rostogoleau în praf – fiecare bob de grâu era prețios. Norii se adunaseră pe cer toată dimineața și într-un târziu a început să plouă

mărunt. Oamenii s-au repezit să acopere grămada de grâu cu bucăţi de pânză.

Câţiva bărbaţi au început să se certe şi Poltaraţki ne-a tradus cu voce scăzută. Din câte se părea, toţi voiau să ne invite la prânz la ei acasă. Unul avea o masă mai mare, soţia altuia tocmai copsese pâine în dimineaţa aceea, iar altul susţinea că abia ce îşi terminase casa, care era nou-nouţă, aşa că el trebuia să fie gazda. Până la urmă ceilalţi s-au declarat de acord. Numai că omul avea prea puţină mâncare. Ceilalţi urmau să aducă pahare, farfurii şi linguri de lemn. Şi, după ce s-a hotărât că la el vom merge, femeile din casa lui şi-au suflecat fustele şi au pornit-o întins spre sat.

De când ne-am întors din Rusia, aş zice că remarca pe care am auzit-o cel mai des a fost: „Cred că au vrut să vă impresioneze, cred că au făcut totul ca să vă ia ochii. Nu v-au lăsat să vedeţi realitatea". Oamenii din satul acela chiar ne-au impresionat. Au vrut să ne impresioneze la fel cum şi-ar impresiona oaspetele un fermier din Kansas. Au făcut acelaşi lucru pe care îl fac şi ai noştri, motiv pentru care europenii spun „Americanii mănâncă numai carne de pui".

Zău că ne-au impresionat. S-au întors plini de praf de la câmp, s-au îmbăiat şi s-au îmbrăcat cu hainele cele mai bune, iar femeile şi-au scos din lăzi basmale curate. S-au spălat pe picioare, şi-au pus ghete, fuste şi bluze proaspăt spălate. Fetiţele au cules flori, le-au pus în sticle şi le-au adus în camera de zi. Copii trimişi din alte case au adus pahare de apă, farfurii şi linguri. O femeie a adus un borcan cu murături de-ale ei, „speciale", şi tot satul a contribuit cu sticle de votcă. Un bărbat a adus o sticlă

de şampanie georgiană păstrată pentru Dumnezeu ştie ce ocazie.

Şi în bucătărie femeile au vrut să ne impresioneze. Focul duduia în cuptorul nou şi alb, pâinile plate de secară se coceau de zor, ouăle sfârâiau în tigaie, iar borşul fierbea în oală. Afară turna cu găleata, deci nu ne simţeam prost fiindcă i-am împiedica de la muncă, căci pe o vreme ca asta n-aveau cum să se îngrijească de recoltă.

Într-un colţ al odăii unde stă de obicei familia era o icoană cu Maria şi pruncul Iisus, într-o ramă aurită şi cu un ştergar dantelat deasupra. Probabil că gazdele o îngropaseră la venirea germanilor, fiindcă era foarte veche. Era acolo şi o fotografie mărită, estompată, a străbunicilor. Această familie pierduse în război doi fii şi fotografiile lor se vedeau pe un alt perete: amândoi în uniformă, foarte tineri, foarte serioşi şi foarte rustici.

Ni s-au alăturat mai mulţi bărbaţi îngrijit îmbrăcaţi, curaţi, spălaţi, bărbieriţi şi cu ghete în picioare. Pe câmp nu purtau ghete.

Fetiţele au venit alergând prin ploaie, cu şorţurile pline de mere şi pere mici.

Gazda noastră, care arăta de vreo cincizeci de ani, avea nişte pometi proeminenţi, părul blond şi ochii mari, albaştri. Chipul îi era aspru. Purta tunica şi centironul lat specifice partizanilor. Era tras la faţă, ca şi cum ar fi fost grav rănit.

În sfârşit s-a pus şi masa: borş ucrainean, cu care te poţi sătura, ouă prăjite cu jumări, roşii şi castraveţi proaspeţi, ceapă tăiată şi pâine fierbinte de secară dulce, miere de albine, fructe şi cârnaţi, toate au fost puse pe masă deodată. Gazda a umplut paharele cu o votcă piperată, în care au stat la macerat boabe

de piper, ca să-i dea aromă, apoi și-a chemat la masă soția și pe cele două nurori, văduvele fiilor lui. Le-a dat la fiecare câte un pahar de votcă.

Soția lui a închinat primul pahar:

— Dumnezeu să vă aducă tot binele din lume!

Și toți am dat paharele pe gât. Am mâncat până n-am mai putut și toate au fost bune și gustoase.

Gazda noastră a închinat un pahar în cinstea a ceea ce știam deja – pacea între popoarele lumii. Ciudat e că ucrainenii rosteau rareori un toast cu caracter personal. De obicei toasturile se adresau unor lucruri mai generale decât viitorul cuiva. Noi am închinat un pahar în sănătatea familiei și pentru prosperitatea colhozului. Un bărbat masiv din capătul mesei s-a ridicat în picioare și a băut în amintirea lui Franklin D. Roosevelt.

Începeam să înțelegem cât de prețuit era Roosevelt în lume și ce gol lăsase în urma lui. Și mi-am amintit de o poveste auzită mai demult. La o săptămână după moartea lui Lincoln, trista veste ajunsese până în inima Africii, uneori cu ajutorul tobelor, alteori dusă în goană de curieri. Vestea marii tragedii făcuse înconjurul lumii. Noi credem că nu contează ce gândesc sau spun detractorii lui Roosevelt și de fapt nu contează nici măcar ce-a fost cu adevărat Roosevelt ca om. Ceea ce contează e că numele lui e peste tot un simbol al înțelepciunii, bunătății și înțelegerii. În mintea oamenilor din lumea întreagă Roosevelt a încetat să mai fie un om și a devenit un principiu. Iar cei care îl atacă acum, cei care îi atacă memoria, nu-i pătează deloc numele, ci pur și simplu demonstrează cât sunt de meschini, de lacomi, de egoiști și de proști. Numele lui Roosevelt nu poate fi atins de mințile mici și de mâinile murdare.

Când am terminat de mâncat, a venit și momentul la care ne așteptam. Momentul întrebărilor. De data asta a fost mai interesant, fiindcă erau întrebări ale țăranilor despre țărani și treburile lor. Am înțeles din nou că popoarele au o imagine ciudată și încâlcită unele despre altele. La întrebarea „Cum trăiește un fermier în America?“ e imposibil de răspuns. Ce fel de fermă? Și unde? La fel de greu e pentru poporul nostru să-și imagineze Rusia, cu toate climele posibile, de la cea arctică la cea tropicală, și unde trăiesc atâtea rase și se vorbesc atâtea limbi.

Colhoznicii aceștia nici măcar nu vorbeau rusa, ci ucraineana. „Cum trăiește un fermier în America?“ au întrebat ei. Am încercat să le explicăm că în America există mai multe tipuri de ferme, cum sunt și colhozurile în Rusia. Există ferme mici, de cinci pogoane, unde se folosește un singur catâr, și există ferme mari, cooperatiste, care funcționează precum colhozurile din Rusia, numai că nu sunt deținute de stat. Există și comunități rurale cum e satul acesta, unde viața socială e cam la fel, doar că pământul nu e în proprietate comună. O sută de pogoane mănoase în America valorează cât o mie de pogoane de pământ sărac. Ucrainenii au înțeles asta foarte bine, fiindcă sunt și ei țărani. Numai că niciodată nu și-au închipuit că America ar fi așa.

Au vrut să știe despre mașinile agricole americane, pentru că de mașini duc ei lipsă. Au întrebat despre combine și semănătoare în rânduri, despre mașinile de recoltat bumbacul și aspersoarele de îngrășăminte, despre dezvoltarea de noi culturi, despre grânele rezistente la frig și grâul rezistent la rugină, despre tractoare și cât costă ele. Cel care are o fermă mică își poate permite să cumpere unul?

Ţăranul de la capătul mesei ne-a spus cu mândrie că guvernul sovietic împumută colhozurile cu bani şi le împrumută bani cu dobânzi foarte mici celor care vor să-şi ridice case în sat. Ne-a explicat şi cum guvernul sovietic le oferă materiale informative legate de agricultură.

Le-am spus că la fel se întâmplă şi în America, lucru de care ei nu auziseră niciodată. Nu auziseră de împrumuturile acordate fermierilor şi de activitatea foarte importantă a Ministerului Agriculturii din ţara noastră. Pentru ei era o noutate. De fapt păreau să creadă că ei inventaseră sistemul.

Peste drum un bărbat şi o femeie munceau în ploaie: ridicau bârnele pentru acoperişul noii lor case. Pe uliţă copiii se întorceau cu vitele de la păscut.

Femei cu basmale curate scoteau capul pe uşa de la bucătărie şi ascultau discuţia noastră. Iar discuţia a deviat spre politica externă. Întrebările au fost la obiect.

— Ce-ar face guvernul american dacă guvernul sovietic ar împrumuta Mexicul cu bani şi armament, cu scopul mărturisit de a împiedica răspândirea democraţiei? a întrebat un colhoznic.

— Păi, presupunem că am declara război, am răspuns după o clipă de gândire.

— Dar voi aţi împrumutat cu bani Turcia, care e la graniţă cu noi, pentru a împiedica răspândirea sistemului nostru. Iar noi n-am declarat război, a replicat colhoznicul.

— Nouă ni se pare că poporul american e un popor democrat, a spus gazda. Ne puteţi explica de ce guvernul american are printre prieteni guverne reacţionare, cum sunt guvernele lui Franco şi Trujillo, dictatura militară din Turcia şi monarhia coruptă din Grecia?

N-am putut răspunde la aceste întrebări, fiindcă nu eram în cunoştinţă de cauză, iar cei care se ocupă de politica externă a Americii nu ne fac confidenţe. Le-am spus în schimb ce întrebări se pun în America: despre partidele comuniste care domină în Balcani, despre utilizarea de către ruşi a dreptului de veto în cadrul Naţiunilor Unite, cu tot cu reacţiile negative provocate de aceasta, despre acuzaţiile aduse Americii de presa rusească.

Toate astea păreau că se compensează: nici ucrainenii nu ştiau despre politica lor externă mai multe decât ştiam noi despre a noastră. În întrebările lor nu era nici un fel de animozitate, ci doar curiozitate. În cele din urmă gazda noastră s-a ridicat în picioare, a înălţat paharul şi a spus:

— Undeva în toate astea trebuie să existe un răspuns, care trebuie să vină repede. Să bem în speranţa că răspunsul va fi găsit, fiindcă lumea are nevoie de pace, are mare nevoie de pace.

Şi a arătat spre familia care se chinuia cu grinzile grele ca să-şi înalţe un acoperiş, după care a continuat:

— Iarna asta cei doi de colo vor avea o casă pentru prima oară după 1941. Trebuie să aibă pace, ca să-şi termine casa. Au trei copii mici, care până acum n-au avut niciodată o casă. Nimeni pe lumea asta nu poate fi atât de mârşav încât să-i trimită din nou în găurile din pământ. Acolo au trăit până acum.

Apoi gazda a deschis şampania şi a turnat în fiecare pahar câte puţin din preţiosul lichid. Nimeni nu a mai scos vreo vorbă. Am ridicat paharele, dar nici un mesean nu a rostit vreun toast. Am băut şampania fără să spunem nimic. După o vreme le-am mulţumit gazdelor noastre şi ne-am reluat drumul

prin țara sfârtecată de război. Și ne-am întrebat dacă gazda avea dreptate, dacă existau într-adevăr pe lumea asta oameni capabili să distrugă din nou casele abia construite și să trimită copiii înapoi în văgăunile de sub pământ.

A doua zi am dormit până târziu și când ne-am trezit, am discutat despre ziua petrecută în colhozul acela, iar Capa și-a pus la păstrare rolfilmele expuse. Am fost invitați să luăm prânzul acasă la Alexandr Korneiciuk și la soția lui, Wanda Wasilewska, o poetesă poloneză cunoscută și în America. Cei doi locuiesc într-o casă primitoare, cu o grădină mare în spate. Prânzul s-a servit pe verandă, sub un baldachin de viță-de-vie care o ferea de soare. Lângă verandă era un scuar cu flori, trandafiri și pomi în floare, iar în spatele lui se vedea o grădină de legume foarte întinsă.

Wanda Wasilewska pregătise prânzul. A fost delicios și copios: salată de vinete, un pește de Nipru în sos tomat, ouă umplute, cu un gust ciudat, totul stropit cu o votcă veche, galbenă și foarte bună la gust. Apoi o supă iute de pui și pui prăjit, care semăna cu puii noștri din Sud, doar că era dat mai întâi prin coji de pâine. Apoi o prăjitură, cafea, lichior, iar la sfârșit Korneiciuk ne-a adus trabucuri Upmann în cutii de aluminiu.

A fost un prânz pe cinste. Soarele încălzea aerul, iar grădina era minunată. În timp ce fumam și beam lichior, discuția a revenit la relațiile cu Statele Unite. Korneiciuk făcuse parte dintr-o delegație culturală care vizitase Statele Unite. La sosirea în New York membrilor delegației li se luaseră amprentele și fuseseră înregistrați drept agenți ai unei puteri străine.

Amprentarea îi înfuriase la culme, drept care renunțaseră la vizită și reveniseră acasă. Fiindcă, după cum a spus Korneiciuk, „La noi numai infractorilor li se iau amprentele. Noi nu vi le-am luat vouă. N-ați fost fotografiați și nici n-ați fost înregistrați drept agenți ai unei puteri străine".

Am încercat să îi explicăm că, potrivit legilor noastre, locuitorii unui stat comunist sau socialist sunt toți în slujba guvernului, prin urmare toți angajații guvernelor străine trebuie să fie înregistrați ca atare. Dar Korneiciuk a răspuns:

— Anglia are un guvern socialist, dar pe englezi nu-i înregistrați și nici nu le luați amprentele.

Întrucât și Korneiciuk, și Poltaratki fuseseră soldați, i-am întrebat despre luptele purtate în această regiune. Poltaratki ne-a povestit ceva foarte greu de uitat. Era într-o patrulă trimisă să atace un avanpost german. Le-a luat atâta timp să ajungă acolo, iar zăpada era atât de mare și gerul atât de crunt, încât în clipa în care au lansat atacul, nu-și mai simțeau nici mâinile, nici picioarele.

— Nu mai puteam lupta decât cu un singur lucru, a spus el. Cu dinții. Am visat scena aia de nu știu câte ori. A fost groaznic.

După prânz am mers la Nipru, am închiriat o barcă cu motor și ne-am plimbat pe lângă faleză, luând-o spre plaja de nisip unde se însoreau și se îmbăiau sute de oameni. Familii întregi, în costume de baie colorate, se bronzau pe nisipul alb. Iar pe fluviu pluteau de colo colo o sumedenie de bărci cu pânze. Erau și șalupe pline cu excursioniști.

Ne-am scos și noi hainele, am sărit în apă și am înotat în jurul bărcii numai în slip. Apa era caldă și plăcută. Era duminică și era o zi foarte veselă.

În grădinile de pe faleză, ca și în oraș, era un furnicar de oameni. Orchestrele cântau în pavilioanele de pe creastă. Și multe perechi tinere se plimbau braț la braț de-a lungul fluviului.

Seara ne-am întors la Riviera, clubul unde se dansa, și am privit cum se lasă noaptea peste uriașa Ucrainã, iar fluviul argintiu șerpuia până departe.

În seara asta dansau mai multe persoane, fiindcă era duminică. Unii se mișcau ca niște profesioniști. Orchestra interpreta repertoriul obișnuit: cântece țigănești, georgiene, rusești, evreiești și ucrainene. A cântat în onoarea noastră și o versiune la „In the Mood", care a fost un dezastru. De-abia după ce am ascultat două treimi din cântec, ne-am dat seama despre ce era vorba. Dar a fost interpretat cu multă vigoare.

Ringul de dans era înconjurat de un gard viu foarte des, dintr-o plantă ce avea și flori. Într-un mic ascunziș din acel gard se pitulase un băiețel – un mic cerșetor. Ieșea pe furiș din peștera lui de flori, se apropia de câte o masă și cerșea câțiva bănuți, ca să meargă la film.

Directorul clubului a venit repede și ne-a informat:

— Este clientul nostru cel mai fidel și e foarte bogat.

L-a îndepărtat ușor, dar în clipa în care s-a întors cu spatele, băiețelul a revenit și și-a primit bănuții pentru film.

Din ce în ce mai mulți oameni veneau la club. Locul se aglomera văzând cu ochii. Pe la ora zece s-a produs o încăierare: mai mulți tineri au început să se lovească și să se alerge. Dar nu din cauza unei fete, ci din cauza fotbalului, care pentru ucraineni e o chestiune foarte serioasă. Locuitorii Kievului țin

la echipa lor de fotbal la fel cum locuitorii Brooklynului țin la echipa lor de baseball. Conflictul s-a aplanat repede, tinerii s-au așezat înapoi la masă, au băut un pahar și au rezolvat problema.

Ne-am întors la mașină. Sute de oameni ședeau pe bănci și ascultau cum cântă orchestrele. Capa m-a implorat ca a doua zi dimineața să nu-i pun nici o întrebare.

Ucrainenii au un lucru care nu ne-ar strica nici nouă. În hoteluri și restaurante e pusă la vedere o condică de reclamații, cu un creion alături, în care te poți plânge de servicii, de administrație sau de organizare – și nu trebuie să îți dai numele. La intervale regulate vine cineva care inspectează restaurantele și toate serviciile publice, iar dacă există prea multe reclamații împotriva unui angajat, a directorului sau a serviciilor, se dispune o reorganizare. O singură reclamație nu este luată în seamă, dar dacă se repetă, i se dă curs.

În Uniunea Sovietică mai există un fel de condică, pe care am ajuns să o privim cu groază. Este albumul de impresii. Indiferent dacă ai vizitat o fabrică, un muzeu, o galerie de artă, o brutărie sau chiar un șantier de construcții, la sfârșit te așteaptă, invariabil, un album de impresii în care trebuie să-ți scrii părerea despre ce ai văzut. De obicei, când ajungi la album, nici nu mai ții minte ce-ai văzut. Este, evident, un album în care trebuie să-ți complimentezi gazdele. Vă închipuiți ce șoc ar avea acestea dacă remarcile și impresiile nu ar fi favorabile. Iar impresiile, cel puțin în cazul meu, iau ceva timp până să se limpezească. Nu vin așa, dintr-odată.

Solicitaserăm să vizităm și un alt colhoz, cu un pământ mai fertil decât cel dinainte și care să nu

fi fost atât de distrus de germani. Așa că a doua zi am pornit într-acolo, într-o altă direcție față de primul colhoz vizitat. Mașina noastră era un Ziss de dinainte de război. Cu fiecare kilometru parcurs, devenea tot mai neputincioasă. Arcurile nu se mai îndoiau, pinioanele gemeau și păcăneau, iar partea din spate urla ca un lup pe moarte.

Șoferii noștri erau niște figuri foarte interesante. În Uniunea Sovietică meseria de șofer nu e deloc umilă. Dimpotrivă, e bine plătită și foarte respectată. Toți șoferii se pricep la mecanică și aproape toți au fost militari – conducători de tanc sau piloți de avioane. Șoferul nostru din Kiev era un om serios, care își îngrijea automobilul muribund ca pe un copil. De la Moscova nu sosise încă nici o mașină nouă și nimeni nu știa când se va întâmpla acest lucru. Fiecare mașinărie trebuia ținută în funcțiune mult timp după ce ar fi fost cazul să fie trimisă la fiare vechi.

Ca automobil, vehiculul nostru din Kiev nu era cine știe ce, dar ca încălzitor de apă era minunat. Ne opream din cinci în cinci kilometri și umpleam radiatorul cu apă din șanțuri, din pâraie sau din gropi, după care mașina transforma cu mare promptitudine apa în abur. Până la urmă șoferul nostru și-a fixat găleata pe bara din față, ca s-o aibă imediat la îndemână.

Am mers vreo douăzeci de kilometri pe o șosea pavată precar, apoi am luat-o la stânga, spre o zonă ușor vălurită. Drumul nu arăta deloc a drum: erau mai multe urme de roți și, fiindcă plouase, ideea era să găsim urmele mai vechi. În văile dintre coline erau mici bălți, pe marginea cărora se plimbau țanțoș berze și bâtlani albi. Între două bălți ne îngrijeam

mașina: opream la fiecare și o lăsam să mai scoată ceva aburi, apoi o umpleam cu apă proaspătă.

Știam că în timpul războiului șoferul nostru fusese și pilot, și conducător de tanc. Avea un dar extraordinar: putea adormi oricând, pe orice durată de timp. Dacă opream mașina cinci minute, adormea și se trezea în clipa când îl chemam, dezmeticit și gata de plecare. Putea dormi douăsprezece ore și se trezea tot așa. Asta mi-aducea aminte de mitraliorii din bombardierele noastre, care aveau același dar: dormeau în drum spre ținte și apoi în drum spre casă.

Am ajuns la colhoz pe la amiază. Și acesta se numea tot Șevcenko, motiv pentru care l-am numit Șevcenko II. Se deosebea mult de primul, fiindcă aici pământul era bogat, îți permitea să cultivi mai multe, iar satul nu fusese distrus. Aici germanii fuseseră încercuiți. Omorâseră toate animalele, dar nu mai avuseseră timp să distrugă satul. Aici crescuseră mulți cai și când germanii au fost în cele din urmă capturați, toți caii, toate vitele, găinile, gâștele și rațele au fost găsite moarte. E greu să te pui în pielea germanilor. E greu să-ți imaginezi ce-a fost în capul lor, ce-au gândit acești copii triști, distructivi și îngrozitori.

Președintele colhozului Șevcenko II fusese un partizan de frunte și încă mai purta tunica și centironul cafeniu. Avea ochi albaștri, iar fața îi era brăzdată de cute adânci.

Acesta era un colhoz cu peste o mie două sute de oameni, dar foarte mulți dintre bărbați fuseseră uciși în război. Președintele ne-a spus:

— Putem reconstrui casele pierdute, putem crește alte animale, dar nu ne putem aduce bărbații înapoi și nu le putem da brațe și picioare noi celor mutilați.

Am văzut foarte puține proteze în Uniunea Sovietică, unde e atât de mare nevoie de ele. Poate că această industrie încă nu s-a dezvoltat aici, dar cu siguranță e una dintre cele mai necesare, căci zeci de mii de oameni și-au pierdut mâinile și picioarele.

Șevcenko II este un colhoz prosper. Pământul e bogat și vălurit. Se cultivă mai ales grâu, secară și porumb. Primăvara trecută înghețul a lovit pe neașteptate și a distrus o parte din grâul de iarnă. Oamenii s-au repezit și au semănat porumb, ca să folosească pământul la ceva. Pământul e bun pentru porumb. Strujenii sunt înalți de aproape trei metri, iar știuleții sunt mari și plini de boabe.

Ne-am dus la o batoză de pe câmp, unde brigăzile de colhoznici se ocupau de grâu. Lanurile se întindeau cât vedeai cu ochii și peste tot oamenii secerau, căci colhozul nu avea decât o secerătoare și un tractor, și acelea mici. Grâul era secerat mai mult cu mâna și legat la fel. Oamenii lucrau cu îndârjire. Râdeau, vorbeau, dar nu se opreau deloc. Nu numai că se luau la întrecere, dar demult nu mai avuseseră un an atât de mănos, așa că voiau să strângă tot grâul. Prosperitatea lor depindea cu totul de asta.

Ne-am dus să vedem silozul, locul în care se depozitează recolta: sacii cu susan pentru ulei, secara și grâul. Acolo tocmai se distribuiau grânele: atât pentru stat, atât pentru recoltele viitoare, restul pentru membrii colhozului.

Satul e așezat lângă un iaz, unde oamenii se îmbăiază, își spală rufele și își adapă caii. Niște puștani goi pușcă își mânau caii în iaz și îi îmboldeau de colo colo, ca să-i spele de praf. Clădirile publice sunt grupate tot în jurul iazului: căminul cultural, care are o mică scenă, un ring de dans și scaune

pentru privitori, moara unde se macină grânele și oficiul unde se țin actele și se primesc scrisorile. În acest oficiu se află un radioreceptor conectat la un difuzor plasat pe acoperiș, de care sunt legate difuzoarele tuturor caselor din sat. Satul este electrificat, are becuri și electromotoare.

Casele oamenilor, cu grădini și livezi, erau cocoțate pe colinele mici și rotunde. Era un sătuc foarte frumos. Casele erau proaspăt văruite, grădinile erau verzi și bogate, roșiile pârguite, iar porumbul se înălța falnic în jurul lor.

Casa unde urma să fim oaspeți se afla în vârful colinei, de unde puteam vedea întreg satul, cu câmpurile și livezile lui. Era o casă ca toate celelalte și ca majoritatea caselor de țară din Ucraina: un antreu, o bucătărie, două dormitoare și o cameră de zi. Era proaspăt văruită. Până și podelele fuseseră văruite. Casa mirosea frumos a lut proaspăt.

Gazda noastră era un bărbat puternic și zâmbăreț de vreo cincizeci și cinci, șaizeci de ani. Soția lui, Mamușka, era exact așa cum o spunea și numele. Era cea mai harnică femeie pe care am văzut-o vreodată.

Cei doi ne-au întâmpinat cum se cuvine și ne-au cedat camera de zi. Pereții erau văruiți într-un albastru-pal, iar pe masă stăteau sticle învelite în hârtie roz, în care erau vârâte flori de hârtie de toate culorile.

Se vedea clar că acest sat era mai prosper decât Șevcenko I. Icoana, mai mare, era încadrată de o dantelă de un albastru spălăcit, în ton cu pereții. Nu era o familie numeroasă. Avuseseră un singur fiu și fotografia lui domina peretele – o fotografie pătată. Părinții au adus o singură dată vorba despre el.

Mama lui a spus:

— A terminat biochimia în 1940, a fost mobilizat în 1941 și a fost omorât în 1941.

Când a zis asta, Mamușka s-a întunecat la față. A fost singura dată când l-a pomenit, deși fusese singurul ei fiu.

Lângă unul din pereți se afla o veche mașină de cusut Singer, acoperită cu o bucată de tifon, și, lipit de un alt perete, se vedea un pat îngust, cu un covoraș în loc de pătură. În mijlocul încăperii era așezată o masă lungă, cu bănci de o parte și de alta a ei. În casă era foarte cald. Ferestrele nu se deschideau. Ne-am hotărât ca, dacă am putea să nu dăm impresia că suntem nepoliticoși, să dormim în șopron. Nopțile erau răcoroase și înstelate. Înăuntru ne-am fi sufocat. Am ieșit în curte și ne-am spălat, apoi cina a fost gata.

Mamușka era celebră în sat pentru talentul ei culinar și, într-adevăr, e o bucătăreasă foarte bună. Face o mâncare incredibilă. Cina din seara aceea a început cu votcă, servită în pahare de apă, cu murături, pâine neagră de casă și un șașlâk care Mamușkăi i-a reușit de minune. Pe masă era un castron mare cu roșii, ceapă și castraveți și mai erau și niște prăjituri mici, pline de cireșe amare, peste care s-a turnat miere de albine – un preparat tradițional delicios. Am băut lapte proaspăt, ceai și apoi alte pahare de votcă. Am mâncat mult prea mult. Am mâncat din prăjiturile alea cu cireșe până ce-am simțit că pocnim.

Afară se întunecase bine și noi am crezut că asta era ultima masă din zi.

Am ieșit în sat și am mers până la căminul cultural. În timp ce treceam pe lângă iaz, am văzut o

barcă din care se auzea muzică, o muzică ciudată. Instrumentele folosite erau o balalaică, o tobă mică, un talger și o armonică, iar asta era muzica după care se dansa în sat. Muzicanții au traversat iazul și au coborât în fața căminului cultural.

Căminul cultural era o clădire destul de încăpătoare. Avea o scenă mică, iar în fața ei erau mai multe mese de șah și de dame, apoi un spațiu pentru dans și niște șiruri de bănci pentru spectatori.

Când am intrat noi, erau foarte puține persoane în cămin: doar câțiva jucători de șah. Am aflat că tinerii se întorc de la câmp, iau cina, apoi se odihnesc o oră, ba chiar dorm o oră, și abia pe urmă vin la căminul cultural.

În seara aceea scena era pregătită pentru o scurtă piesă de teatru. Pe o masă tronau câteva ghivece de flori, lângă masă erau două scaune, iar avanscena era dominată de un portret al președintelui Republicii Ucrainene. Trioul de muzicanți a intrat, și-a pregătit instrumentele și a început să cânte. Tineretul a început să apară și el. Fetele erau vânjoase și fețele le străluceau de curățenie. Nu erau decât câțiva bărbați.

Fetele au dansat împreună. Purtau rochii cu imprimeuri în culori foarte vii, basmale din lână și mătase colorată și erau aproape toate în picioarele goale. Dansau cu furie. Ritmul era rapid, accentuat de tobă și talger. Picioarele goale băteau podeaua. Băieții priveau de pe margine.

Am întrebat o fată de ce nu dansa cu băieții. Fata ne-a spus:

— Băieții sunt buni de însurătoare, dar după război au rămas atât de puțini, că dai de bucluc dacă dansezi cu ei. Pe lângă asta, sunt și rușinoși.

Apoi a izbucnit în râs și s-a întors la dans.

Tinerii de vârsta însurătorii erau grozav de puțini. Erau niște adolescenți. Bărbații care ar fi trebuit să danseze cu fetele erau morți.

Energia acelor fete era incredibilă. Trudiseră toată ziua pe câmp, încă de la ivirea zorilor, și iată că, după numai o oră de somn, erau gata să danseze toată seara. Bărbații de la mesele de șah mutau imperturbabili piesele, fără să se arate deranjați de zgomotul din jur.

Între timp trupa de actori care urma să joace pe scenă se pregătea să înceapă, iar Capa își aranja luminile, ca să facă mai multe fotografii. Ni s-a părut că tinerelor nu le-a prea convenit când muzica a încetat. Nu voiau să renunțe la dans pentru piesa de teatru.

A fost o piesă de propagandă scurtă, naivă și încântătoare. Povestea era cam așa: la un colhoz există o fată leneșă, care nu vrea să muncească. Vrea să meargă la oraș, să-și facă unghiile cu ojă, să se dea cu ruj, să fie decadentă și să decadă. Piesa începe cu o ceartă între fata leneșă și o fată plină de virtuți, care conduce o brigadă și e lăudată pentru hărnicia de care dă dovadă pe câmp. Fata care vrea să-și facă unghiile cu ojă umblă fără rost pe scenă și e clar că nu e nimic de capul ei, pe când cealaltă, șefa de brigadă, stă drepți, cu mâinile pe lângă corp, și își declamă replicile. Cel de-al treilea membru al distribuției este un tractorist fruntaș și, lucru interesant, actorul chiar este tractorist, spectacolul fiind întârziat cu o oră și jumătate fiindcă actorul a trebuit să-și repare tractorul pe care lucrase toată ziua. Tractoristul fruntaș avea o singură mișcare scenică:

își spunea replicile măsurând scena cu pași mari și fumând țigară de la țigară.

Tractoristul o iubește pe fata care vrea să-și dea unghiile cu ojă. O iubește la nebunie și riscă să-și piardă capul după ea. De fapt, pe măsură ce piesa înaintează, e clar că tânărul e cât pe-aci să renunțe la slujba lui de tractorist, că e gata să renunțe a mai pune umărul la bunăstarea sătenilor și că ar vrea să se mute la oraș și să facă rost de un apartament în care să trăiască liniștit lângă fata care vrea să-și dea unghiile cu ojă. Dar șefa de brigadă, stând drepți, îi ține o predică.

Predica nu are nici un efect. Tractoristul e clar derutat, fiindcă e îndrăgostit până peste cap de fata neglijentă, care nu e bună la nimic. Tânărul nu știe ce să facă. Să renunțe la fata pe care o iubește sau să plece împreună cu ea la oraș și să devină un pierde-vară?

Fata decadentă părăsește scena, lăsând-o pe șefa de brigadă cu tractoristul. Șefa de brigadă, cu viclenia specific feminină, îi spune tractoristului că acea fată nu-l iubește cu adevărat. Vrea doar să se mărite cu el fiindcă e un tractorist fruntaș și se va sătura de el cât de curând. Tractoristul nu crede vorbele șefei de brigadă, așa că, într-un moment de maximă inspirație, fata îi spune:

— Mi-a venit o idee. Prefă-te că te-ai îndrăgostit de mine și când ne va vedea împreună, vei afla cât de mult te iubește.

Tânărul îi acceptă ideea. Fata cu oja apare pe scenă, îl găsește pe tractorist cu șefa de brigadă în brațe și, surpriză, departe de ceea ce te-ai aștepta să se întâmple, fata cea leneșă se hotărăște să contribuie la dezvoltarea economiei socialiste. Va rămâne

în colhoz. Fata își varsă furia pe șefa de brigadă: „Am să-mi fac și eu o brigadă. Nu numai tu poți să fii atât de bună și să primești atâtea decorații! Am să fiu și eu șefă de brigadă și-am să port decorații". Această decizie rezolvă problemele tractoristului – atât pe cele amoroase, cât și pe cele economice –, iar la sfârșitul piesei toate lumea se declară mulțumită.

Așa e piesa, dar pe scenă lucrurile nu s-au desfășurat întocmai. La începutul piesei tractoristul de-abia făcuse patru-cinci pași pe scenă, iar povestea doar ce se înfiripase, când Capa și-a declanșat blițul ca să facă prima fotografie. Asta a dat totul peste cap. Fata cu oja s-a refugiat în dosul unui buchet de ferigi și n-a mai ieșit de-acolo până la sfârșitul scenei. Tractoristul și-a uitat replicile. Șefa de brigadă s-a poticnit, apoi a încercat să continue, dar n-a reușit. Restul piesei a fost ca un ecou. Actorii au repetat replicile șoptite de sufleor, astfel încât spectatorii s-au ales cu două versiuni ale piesei. De fiecare dată când actorii păreau să-și revină, Capa își declanșa blițul și îi încurca din nou. Spectatorii au fost încântați. Au aplaudat furtunos ori de câte ori se declanșa blițul.

Firea ușuratică a fetei decadente era subliniată de unghiile ei roșii, de mărgelele de sticlă și de bijuteriile sclipitoare. Blițul a speriat-o atât de tare, încât și-a rupt mărgelele, care s-au împrăștiat pe toată scena, astfel încât nu s-a mai ales nimic din piesă. N-am fi știut despre ce era vorba în ea dacă sufleorul, care era învățător, nu ne-ar fi explicat mai târziu. În cele din urmă cortina s-a lăsat pe fondul aplauzelor tumultuoase. Am avut sentimentul că spectatorii au preferat această versiune celeilalte, pe care

o mai văzuseră. Când s-a terminat, au cântat două cântece ucrainene.

Fetele voiau să danseze. N-aveau astâmpăr. Prin urmare, trioul de actori și-a reluat locul și dansurile învârtite au continuat. Numai președintele a izbutit să le convingă pe fete să meargă la culcare. Era deja ora două fără un sfert și ele trebuiau să fie în picioare la cinci și jumătate, ca să meargă la câmp. Dar nu le venea să plece și ar fi dansat toată noaptea dacă li s-ar fi dat voie.

Până să urcăm dealul, se făcuse două și jumătate și eram cu gândul la somn. Dar nu acesta era planul Mamușkăi. Cred că începuse să gătească din clipa în care plecaserăm, după ce terminaserăm ceea ce ni s-a părut a fi cina. Masa lungă era plină de bunătăți. Și așa se face că la ora două și jumătate am fost serviți cu pahare de votcă, murături și castraveți, pește prăjit, pescuit din iazul satului, prăjituri cu miere de albine și o supă de cartofi minunată. Sufeream de-atâta îmbuibare și nesomn. În casă era foarte cald, iar camera noastră nu era deloc confortabilă. Aflasem și că patul îngust în care trebuia să dorm împreună cu Capa era al Mamușkăi, drept care am cerut voie să dormim în șopron.

Gazdele au pus fân proaspăt pe jos și un covor deasupra, iar noi ne-am întins acolo și ne-am culcat. Am lăsat ușa deschisă, dar gazdele noastre au închis-o încet. Se pare că, așa cum se întâmplă în mai toată Europa, lumea se teme de curent. Am așteptat o vreme, apoi ne-am sculat și am deschis iar ușa, care a fost din nou închisă ușor. Nu voiau să pățim ceva din cauza aerului rece al nopții.

Fânul din șopron avea un miros dulce. Iepurii dintr-o cușcă de lângă perete se foiau și ronțăiau

ceva în întuneric. De partea cealaltă a peretelui de lut câțiva porci grohăiau mulțumiți, iar vaca Liubka se mișca în somn.

Liubka este vaca cea nouă, pe care Mamușka n-o iubește la fel ca pe cea veche. Spune că nu știe de ce-a vândut-o pe cea veche. Pe aceea o chema Katiușka, un diminutiv de la Katerina. Pe Katiușka o iubea mult și nu-și dă seama nici azi de ce-a vândut-o. Liubka e o vacă ascultătoare, dar nu are personalitatea celeilalte și nici nu dă la fel de mult lapte. În fiecare dimineață copiii satului trec să ia vitele la păscut. Liubka se alătură turmei, în care se află și Katiușka. Și în fiecare seară, când vitele se întorc acasă și fiecare intră singură în curtea ei, Katiușka încearcă să intre în curtea gazdelor noastre, încă mai vrea să vină la vechea ei casă, iar atunci Mamușka îi vorbește, apoi o mână afară din curte.

Mamușka spune:

— Cred că nu eram în toate mințile când am vândut-o pe Katiușka. Sigur, Liubka e mai tânără și probabil că va trăi mai mult, dar nu e la fel de frumoasă și nici la fel de generoasă cum era Katiușka.

Noaptea a fost atât de scurtă, de parcă nici n-ar fi existat. Am închis ochii, ne-am întors pe o parte și a și trecut. Am auzit cum oamenii umblau prin curte, pe lângă șopron, cum scoteau vitele și cum porcii guițau și grohăiau, în așteptarea micului dejun. Nu știu când a dormit Mamușka. Nu știu dacă a închis vreun ochi, fiindcă deja pregătea masa.

Capa făcea nazuri. Pur și simplu nu voia să se scoale. Până la urmă l-am smuls cu de-a sila din fân. El s-a așezat pe un buștean și a privit în gol mult timp.

Micul dejun trebuie să fi fost gândit în cele mai mici amănunte, fiindcă așa ceva eu n-am mai văzut. Mai întâi am primit un pahar de apă plin cu votcă, apoi, patru ouă prăjite pentru fiecare persoană, doi pești prăjiți uriași și trei pahare de lapte, apoi murături, un pahar de vin de vișine, pâine neagră cu unt, o ceașcă plină cu miere de albine, alte două pahare de lapte și, la sfârșit, încă un pahar de votcă. Pare de necrezut că am mâncat toate astea la micul dejun, dar să știți că așa s-a întâmplat. Totul a fost bun, dar pe urmă ne-am simțit umflați și ne-a fost puțin rău.

Credeam că ne-am trezit devreme, dar satul era pe câmp de când se crăpase de ziuă. Ne-am dus acolo unde se strângea secara. Bărbați înarmați cu coase lungi înaintau în șir, iar lanul de secară se prăvălea retezat în fața lor. Din spate veneau femeile, care făceau snopi și-i legau cu paie împletite, iar din urmă se ațineau copiii, care adunau fiecare spic lăsat în urmă, ca să nu se piardă nimic. Munceau cu înverșunare, fiindcă aceasta era perioada lor cea mai aglomerată. Capa mergea de colo colo, făcea fotografii, iar oamenii ridicau privirea, zâmbeau și își vedeau de treabă. Fără răgaz. Oamenii aceștia munceau așa de mii de ani. Apoi s-au mecanizat o vreme, pentru ca acum să revină la munca manuală până vor putea produce alte mașini.

Am vizitat moara unde se macină grânele pentru pâine și am intrat în oficiul unde se țin registrele colhozului.

La marginea satului se construia o cărămidărie, fiindcă oamenii hotărâseră că fiecare casă trebuie să fie construită din cărămidă și fiecare acoperiș, din țiglă, riscul de incendiu în cazul acoperișurilor

de paie fiind foarte mare. Sătenii sunt bucuroşi că au turbă şi lut, din care pot face cărămizi chiar în sat. Iar când satul va fi reconstruit, spuneau ei, vor vinde cărămizi colhozurilor vecine. Cărămidăria va fi gata înainte de venirea iernii şi când nu vor mai putea lucra pământul, vor face cărămizi. Grămezi întregi de turbă stau acoperite şi aşteaptă să fie arse.

La amiază ne-am oprit să vedem o familie care îşi lua prânzul: mama, tatăl şi doi copii. Puseseră în mijlocul mesei un castron mare cu borş de carne şi legume şi fiecare membru al familiei mânca direct din el cu o lingură de lemn. Mai aveau un castron cu roşii tăiate, o pâine mare, latră, şi o cană cu lapte. Oamenii aceştia păreau că mănâncă foarte bine, cum se vedea şi după urmele lăsate de cataramă pe centurile de piele ale bărbaţilor, cele mai noi fiind la o depărtare de cinci, şase sau chiar şapte centimetri de prima.

Mamuşka de-abia ce făcuse curat pe masă, că se şi apucase iar de gătit. Până la patru şi jumătate după-amiaza pregătise un adevărat banchet. Această cină era menită să-i justifice reputaţia. Mamuşka era foarte mândră de talentul ei, iar satul era foarte mândru de ea, probabil acesta fiind şi unul dintre motivele pentru care era gazda noastră. La cina respectivă toţi fruntaşii satului erau oaspeţii ei. Preşedintele colhozului, specialistul în agricultură, căruiau îi spuneau agronom, soţia acestuia, o femeie drăguţă, învăţătoare şi responsabilă a cercului de teatru, administratorul colhozului, directorul şcolii, tatăl şi mama şi, desigur, noi. Dacă celelalte mese ni se păruseră uriaşe, aceasta le întrecea pe toate. Pe masă era o carafă impresionantă, plină cu votcă, dar noi ne

săturaserăm de votcă şi ne cam lua cu rău de la stomac. Am început cu pâine neagră, murături, roşii şi votcă, am continuat cu borş ucrainean cu smântână şi o bucată mare de carne fiartă înăbuşit, cu nişte cartofi pătrunşi bine cu mirodenii, iar apoi ni s-au dat prăjituri, miere de albine şi lapte. De câte ori platourile se goleau pe jumătate, Mamuşka le şi umplea la loc. Era cât pe-aci să murim îndopaţi.

Preşedintele colhozului a rostit un mic discurs de bun venit, iar noi am rostit un mic discurs de mulţumire. Apoi comesenii ne-au întrebat dacă putem să le răspundem la câteva întrebări, fiindcă eram primii americani care le vizitau colhozul şi erau tare curioşi să afle câte ceva despre ţara noastră. Voiau să ştie şi ei unele lucruri. Le-am spus că America e o ţară uriaşă, pe care nu o cunoaştem îndeajuns, şi e foarte posibil să nu putem răspunde la multe dintre întrebările lor, dar că vom încerca. Agronomul ne-a întrebat despre agricultură. Ce se cultivă şi unde. Dacă se fac experimente cu seminţe şi dacă avem staţiuni unde să se desfăşoare astfel de experimente. Avem şcoli agricole? Fiecare colhoz din Uniunea Sovietică are terenuri speciale pentru experimente, cu soluri şi seminţe – avem şi noi aşa ceva? Agronomul ne-a întrebat şi dacă guvernul îi ajută pe fermieri cu bani şi sfaturi. Întrebarea asta o mai auziserăm şi nu mică le-a fost surpriza când le-am povestit despre activitatea guvernului nostru în domeniul agriculturii – nu numai a guvernului federal, ci şi a guvernului fiecărui stat american. Apoi preşedintele colhozului a întrebat de cât pământ are nevoie o familie de americani ca să se întreţină, care e venitul acesteia în raport cu hrana, medicamentele şi îmbrăcămintea pe care le folosesc şi ce echipament

tehnic are o fermă americană, ce mașini și câte vite. A mai întrebat și cum se îngrijește guvernul de veterani.

Directorul școlii ne-a pus câteva întrebări despre felul în care e guvernată țara noastră. Voia să știe despre Curtea Supremă, cum este ales președintele țării și cum se aleg membrii Congresului. A întrebat dacă președintele are puterea de a declara război, ce prerogative are Ministerul Afacerilor Externe și cât de apropiat este guvernul de popor. Am spus că, după părerea noastră, președintele nu are o putere prea mare, dar ar putea acționa indirect. Au vrut să afle ce fel de om e Truman, dar n-am știut ce să le răspundem. Gazda noastră a vorbit despre Roosevelt. A zis că era foarte apreciat de ruși, că avuseseră încredere în el și că pentru ei moartea lui fusese ca moartea unui tată.

— L-ați cunoscut? L-ați întâlnit vreodată?

— Da, am răspuns eu.

— Povestiți-ne despre el. Cum vorbea, cum se purta? Puteți să ne spuneți niște istorioare despre el, ca să înțelegem mai bine?

Agronomul ne-a întrebat despre energia atomică, nu cum e ea folosită pentru fabricarea bombelor, ci dacă s-ar putea realiza ceva constructiv cu fisiunea nucleară în America.

— Nu știm, am zis noi. Poate că da. Noi credem că deja se încearcă unele lucruri, că se fac multe experimente în vederea utilizării acestei energii și, de asemenea, în vederea utilizării unor produse secundare ale fisiunii în cercetarea medicală. Știm că acest lucru nou ar putea schimba lumea dacă ar fi folosit cum se cuvine, așa cum, la fel, ar putea schimba lumea și dacă ar fi folosit cum nu se cuvine.

Apoi cei din jurul mesei au vorbit despre viitorul colhozului lor. Peste un an, doi va fi electrificat și mecanizat. Sunt foarte mândri de colhozul lor. Curând, au spus ei, vor începe să sosească tractoarele cele noi și nu peste mult timp sătenii se vor hrăni mai bine, vor locui în case mai frumoase și nu vor mai trebui să trudească atât de mult.

— Mai veniți peste un an și-o să vedeți cât de mult am progresat. Vom începe să construim case din cărămidă, căminul cultural va fi tot din cărămidă, acoperișurile vor fi acoperite cu țiglă, iar viața nu va mai fi atât de grea.

Șoferul nostru dormise aproape neîntrerupt de la sosirea acolo. Se înțelegea de minune cu somnul. Dar când a trebuit să-l trezim, și-a pus imediat mașina în mișcare, cu patru cilindri din cei opt ai motorului.

Ne-am luat rămas-bun. Președintele colhozului și agronomul ne-au însoțit până la o răscruce de drumuri. Președintele ne-a rugat să-i trimitem câteva fotografii, fiindcă voia să le expună la căminul cultural. O vom face cu mare plăcere.

În drumul spre Kiev am adormit pe bancheta din spate din cauza oboselii și a mâncatului excesiv. Nu știm de câte ori a oprit șoferul ca să umple radiatorul sau de câte ori a rămas mașina în pană. La Kiev ne-am rostogolit din mașină direct în pat și am dormit vreo douăsprezece ore.

A doua zi dimineața am coborât pe malul fluviului ca să vedem șlepurile care aduceau marfă din nord și din sud pentru piețele Kievului. Acolo erau șlepuri încărcate cu lemne de foc și bărci pline cu fân. Cantități imense de roșii, castraveți și varză erau aduse pe apă și erau descărcate la picioarele

orașului. Erau produsele colhozurilor, aduse aici pentru a fi vândute în piață. Ne-am luat pe urmele lor, pe faleză, până la piață, unde un șir lung de precupeți stăteau cu marfa în față. Erau numai bătrâni și copii, fiindcă tinerii strângeau recolta de pe câmp.

De la piață am mers la o brutărie gigantică, unde se coace pâine neagră pentru întreg orașul. Șeful brutăriei ne-a pus să ne îmbrăcăm cu halate albe înainte de a o vizita. O parte din brutărie e în ruină, drept care acum se muncește la reconstrucția și lărgirea ei. Șeful ne-a spus că brutăria a continuat să funcționeze și în timpul asediului, ba chiar și în timp ce bombele cădeau pe cuptoarele în care se cocea pâinea.

Acolo erau munți de pâine. Era o brutărie complet mecanizată, cu malaxoare și cuptoare automate. Pâinile negre ies din cuptor, cad în niște cărucioare și apoi sunt trimise în oraș. Angajații erau foarte mândri de această brutărie, iar șeful ei ne-a întrebat dacă în America avem astfel de minunății. Aici am dat din nou peste ceea ce întâlniserăm și în alte părți: convingerea fermă a rușilor că ei au inventat aceste lucruri. Se înnebunesc după mașinării automate, iar visul lor e să fie complet mecanizați în toate domeniile. Pentru ei mecanizarea înseamnă tihnă și confort, mâncare multă și bunăstare generală. Le plac mașinile la fel de mult ca și americanilor și un automobil nou atrage o mulțime de oameni, care stau și-l privesc aproape cu evlavie.

După-amiază am acordat un interviu unei reviste literare ucrainene. A fost o experiență lungă și dureroasă. Redactorul-șef, un ins micuț, vioi și cu fața ascuțită, mi-a pus niște întrebări de câte două

paragrafe. Mi-au fost traduse, dar până să înțeleg ultima parte, o uitam deja pe prima. Am răspuns cât de bine m-am priceput. Răspunsurile mele erau traduse redactorului-șef, care le transcria conștiincios. Întrebările erau foarte complicate și foarte literare. Și, ori de câte ori răspundeam la o întrebare, nu eram sigur că traducerea se terminase. Aveam două probleme: prima, că eu și redactorul-șef proveneam din medii total diferite, iar a doua, engleza mea, probabil destul de colocvială, pe care traducătorul, ce învățase engleza academică, nu o înțelegea prea bine. Ca să fiu sigur că, din greșeală, cuvintele mele nu sunt răstălmăcite, am cerut să-mi fie traduse din rusă înapoi în engleză. Și am avut dreptate: răspunsurile transcrise nu semănau nici pe departe cu ceea ce spusesem eu cu adevărat. Nu că inadvertențele ar fi fost intenționate. Nu era vorba nici măcar de dificultatea de a comunica dintr-o limbă într-alta. Era ceva ce nu ținea neapărat de limbaj, ci de traducerea dintr-un anumit mod de gândire într-altul. Oamenii erau foarte plăcuți și bine intenționați, dar pur și simplu nu puteam comunica limpede. Acesta a fost și ultimul meu interviu acolo – n-am mai încercat să repet experiența. În Moscova, când mi s-a solicitat un interviu, am propus să mi se dea întrebările în scris, ca să mă gândesc mai bine, apoi să răspund în engleză și să verific traducerea. Întrucât nu s-a putut, n-am mai fost intervievat.

Oriunde mergeam, întrebările erau asemănătoare și, treptat, am descoperit că toate proveneau dintr-o singură sursă. Intelectualii Ucrainei își bazau întrebările, fie ele politice sau literare, pe articolele citite în *Pravda*. După o vreme am început să le anticipăm

înainte de a fi puse, fiindcă știam aproape pe de rost articolele pe care se bazau.

Exista o întrebare legată de literatură care apărea de fiecare dată în toate ocaziile. Îmi dădeam seama și când apărea, căci cel ce urma să o pună își mijea ochii, se apleca în față și ne privea cu atenție. Știam că ne va întreba ce părere avem despre piesa lui Simonov[1] *Chestiunea rusească*.

Probabil că Simonov este azi cel mai cunoscut scriitor din Uniunea Sovietică. Recent a făcut o vizită în America și, după ce s-a întors în Rusia, a scris această piesă. Probabil că și ea este cea mai jucată piesă a momentului. Premiera a avut loc simultan în peste trei sute de teatre din Uniunea Sovietică. Piesa domnului Simonov este despre jurnalismul american și cred că e cazul să-i fac un mic rezumat. O parte din acțiune se desfășoară în New York, iar o altă parte într-un loc care aduce cu Long Island. În New York acțiunea e plasată în restaurantul Bleeck's, lângă sediul ziarului *Herald Tribune*. Iată acțiunea pe scurt:

Un corespondent de presă american, care a fost în Rusia cu ani în urmă și a scris o carte favorabilă despre această țară, este angajat de un magnat al presei, un capitalist, un baron al presei dur, mojic, autoritar și arogant, un om fără principii și fără virtuți. Ca să câștige niște alegeri, magnatul vrea să dovedească cu ajutorul ziarelor lui că rușii vor porni un război împotriva americanilor. Misiunea jurnalistului respectiv este să meargă în Rusia, iar la întoarcere să anunțe că rușii vor război cu America. Magnatul îi oferă jurnalistului o sumă imensă de

1. Konstantin Simonov (1915-1979), poet, prozator, dramaturg și scenarist sovietic.

bani, adică treizeci de mii de dolari, și un viitor sigur și liniștit dacă își îndeplinește misiunea. Ziaristul, căruia îi suflă vântul prin buzunare, vrea să se însoare cu iubita lui și să aibă o căsuță în Long Island. Acceptă misiunea, pleacă în Rusia și acolo descoperă că rușii nu vor să pornească nici un război împotriva americanilor. Se întoarce și scrie pe ascuns o carte în care spune exact opusul a ceea ce vrea magnatul de la el.

Între timp, cu avansul pe care l-a primit, și-a cumpărat casa din Long Island, undeva la țară, s-a căsătorit cu iubita lui și se bucură de o oarecare bunăstare. După ce predă cartea, magnatul nu numai că o desființează, dar aranjează în așa fel încât să nu fie publicată nicăieri. Puterea acestui baron al presei este atât de mare, încât jurnalistul nu se mai poate angaja nicăieri și nu mai poate publica nimic. Își pierde casa de la țară, iar soția lui, care voia o viață lipsită de griji, îl părăsește. Tot acum, dintr-un motiv nu foarte clar, prietenul lui cel mai bun se prăbușește cu avionul după un zbor la mare altitudine. Sărac și nefericit, jurnalistul nostru se consolează cu ideea că a spus adevărul, adică lucrul cel mai bun pe care îl poți face.

Aceasta este, în linii mari, acțiunea piesei *Chestiunea rusească*, despre care eram întrebați atât de des. De obicei răspundeam așa: 1) Nu e o piesă bună, indiferent de limba în care e jucată; 2) Actorii nu vorbesc precum americanii și, din câte știm noi, nici nu joacă precum americanii; 3) Deși în America există unii editori fără scrupule, nu au nici pe departe puterea despre care se vorbește în această piesă; 4) Editorii din America nu primesc ordine de la nimeni, dovada fiind că operele domnului Simonov sunt tipărite în

America; și, în fine, ne-am dori foarte mult să se scrie o piesă bună despre jurnalismul american, însă *Chestiunea rusească* nu e nici pe departe așa ceva. Această piesă, departe de a contribui la o mai bună înțelegere a Americii și a americanilor de către ruși, va avea, probabil, efectul opus.

Am fost întrebați atât de des despre piesă, încât după o vreme am scris noi înșine schița unei piese pe care am intitulat-o „Chestiunea americană". Și am început s-o citim celor care ne întrebau. În piesa noastră domnul Simonov este trimis în America de *Pravda* ca să scrie o serie de articole în care să arate că America este o democrație occidentală degenerată. Domnul Simonov vine în Statele Unite și descoperă că America nu numai că nu e degenerată, dar nu e nici măcar occidentală decât dacă e privită din perspectiva Moscovei. Simonov se întoarce în Rusia și scrie pe ascuns o carte în care își exprimă convingerea că America nu este o democrație decadentă. Predă manuscrisul ziarului *Pravda*. Este exclus imediat din Uniunea Scriitorilor. Își pierde casa de la țară. Soția lui, o comunistă destoinică, îl părăsește, iar el moare de foame, exact ca americanul din piesa lui.

De obicei la sfârșitul acestei schițe rezumative auzeam câteva chicoteli venite de la cei care ne puneau întrebări. Noi le spuneam:

— Dacă vi se pare absurd, să știți că nu e mai absurd decât *Chestiunea rusească*, piesa domnului Simonov despre America. Ambele piese sunt la fel de proaste – și din aceleași motive.

Deși de vreo două ori schița noastră de piesă a dus la o discuție violentă, în majoritatea cazurilor a provocat râsete și o trecere rapidă la un alt subiect.

În Kiev există un loc numit Cocteil Bar. Numele e scris cu litere chirilice, drept care nu l-am putut citi, dar așa se pronunță: Cocteil Bar. Și chiar seamănă cu un *cocktail bar* american. Există acolo o tejghea rotundă cu scaune înalte și niște mese mici, iar locul e frecventat seara de tinerii din Kiev. Aceștia beau cocteiluri servite în pahare înalte, care au un gust minunat. Există un cocteil Kiev, un cocteil Moscova și un cocteil Tbilisi și, lucru destul de ciudat, toate au culoarea roz și un gust puternic de lichior de rodii.

Când prepară cocteiluri, rușii cred că sunt cu atât mai bune, cu cât conțin mai multe ingrediente. Unul avea nu mai puțin de douăsprezece feluri de lichior în el. Am uitat cum se numea. Nici n-am vrut să ne amintim. Am fost puțin surprinși de prezența acestor baruri în Rusia, căci cocteilul e o băutură foarte decadentă. Cocteilul Kiev și cocteilul Moscova sunt cu siguranță cele mai decadente cocteiluri pe care le-am gustat vreodată.

Șederea noastră în Kiev se terminase, astfel că ne-am pregătit să luăm avionul înapoi spre Moscova. Oamenii de aici fuseseră extrem de ospitalieri, extrem de amabili și de generoși și ne-au plăcut foarte mult. Erau inteligenți, veseli, energici și cu simțul umorului. Pe ruinele țării începuseră să construiască îndârjiți alte case, alte fabrici, alte mașini și o altă viață. Și toți ne spuneau mereu: „Reveniți după câțiva ani și o să vedeți ce-am realizat".

Capitolul 6

Întorși în Moscova, ne-am potolit foamea de limba maternă și de conaționalii noștri, căci, oricât de amabili și de generoși fuseseră ucrainenii cu noi, eram totuși niște străini. Ne-am simțit bine vorbind cu oameni care știau cine sunt Superman și Louis Armstrong. L-am vizitat pe Ed Gilmore la casa lui atât de plăcută și am ascultat discurile lui de jazz. I le trimisese clarinetistul Pee Wee Russell. Ed spune că nu știe cum ar ieși din iarnă fără discurile cu muzica atât de trepidantă a lui Pee Wee.

Sweet Joe Newman a invitat câteva rusoaice tinere cu care am dansat prin cluburile de noapte din Moscova. Sweet Joe e un dansator nemaipomenit, în timp ce Capa face salturi lungi, ca de iepure, amuzante, dar și periculoase.

Cei de la ambasadă au fost drăguți cu noi. Când am plecat din Moscova, atașatul militar, generalul Macon, ne-a oferit mai multe spray-uri cu DDT, ca să ne apărăm de muște, fiindcă în unele zone bombardate și distruse muștele sunt o adevărată pacoste, iar în câteva locuri în care dormiserăm avuseserăm parte de alți mici vizitatori, la fel de enervanți. Unii dintre membrii ambasadei nu mai fuseseră de mult timp acasă și voiau să afle lucruri din cele mai obișnuite, cum ar fi cine va câștiga campionatul de baseball, cum mergea campionatul de fotbal american și

ce șanse aveau partidele politice la alegerile din diverse părți ale țării.

Duminică am fost la expoziția trofeelor de război, pe malul fluviului, lângă parcul Gorki. Am văzut avioane germane de toate tipurile, tancuri germane, tunuri germane, mitraliere, transportoare, arme antitanc, tot felul de echipament militar german capturat de armata sovietică. Printre atâtea arme se plimbau militari cu soțiile și copiii lor, cărora le explicau în amănunt cum funcționează și ce efect au. Copiii priveau cu uimire echipamentul la capturarea căruia participaseră și tații lor.

Pe fluviu se ținea o cursă nautică între niște miniscutere cu motoare exterioare și am remarcat că multe motoare erau Evinrude sau alte mărci americane. Se întreceau mai multe cluburi și asociații muncitorești. Câteva scutere erau conduse de fete. Noi am ținut cu o blondă foarte frumoasă doar fiindcă era frumoasă, dar n-a câștigat. Fetele ni s-au părut mai curajoase și mai ambițioase decât băieții. Luau virajele mult mai riscant și își conduceau scuterele cu o îndrăzneală vecină cu nesăbuința. Sweet Lana era cu noi, îmbrăcată într-un taior bleumarin, cu o pălărie cu voaletă și o stea de argint la butonieră.

Mai târziu am mers în Piața Roșie, unde oamenii așteptau la o coadă de cel puțin o jumătate de kilometru ca să viziteze mausoleul lui Lenin. În fața ușii stăteau doi soldați tineri ce păreau niște figuri de ceară. Nici nu i-am văzut clipind din ochi. Toată după-amiaza, aproape în fiecare după-amiază, un șir nesfârșit de oameni intră încet în mausoleu ca să se uite la chipul mort al lui Lenin, pus în sicriul lui de sticlă. Mii de oameni trec pe lângă sicriu și se uită o clipă la fruntea bombată, nasul ascuțit și bărbia

proeminentă a lui Lenin. E ca un ritual religios, deşi ei nu i-ar spune aşa pentru nimic în lume.

La celălalt capăt al Pieţei Roşii se află o platformă rotundă din marmură, unde ţarii organizau odinioară execuţii. Acum pe platformă se îngrămădesc buchete uriaşe de flori de hârtie şi câteva steaguri roşii.

Ne întorseserăm la Moscova doar ca să luăm ceva care să ne ducă la Stalingrad. Capa a găsit un loc unde să-şi developeze rolfilmele. Ar fi preferat să le aducă acasă nedevelopate, fiindcă atelierele foto din Statele Unite sunt mai bune decât cele ruseşti. Dar un al şaselea simţ i-a spus că trebuie să le developeze aici şi până la urmă intuiţia lui s-a dovedit de bun augur.

Ca şi înainte, nu am părăsit Moscova în cele mai bune condiţii, pentru că am stat iar până târziu la o petrecere şi, în consecinţă, am dormit foarte puţin. Am aşteptat din nou în sala VIP, sub portretul lui Stalin, şi am băut ceai timp de o oră şi jumătate, până când avionul nostru a fost gata de decolare. Şi am călătorit cu acelaşi tip de avion ca şi înainte. Nici aici nu funcţiona sistemul de ventilaţie. Bagajele au fost îngrămădite pe culoar şi apoi am decolat.

În timpul călătoriei gremlinul domnului Şmarski a fost foarte activ. Aproape nici unul dintre aranjamentele lui nu a ieşit cum trebuie. În Stalingrad nu exista nici o filială Voks, aşa că atunci când am intrat în clădirea aeroportului, o construcţie mică şi cutreierată în voie de vânt, nu ne aştepta nimeni, iar domnul Şmarski a trebuit să dea un telefon ca să cheme o maşină din Stalingrad. Ca să ne mai treacă timpul, am ieşit din clădire şi am văzut un şir lung de femei care vindeau pepeni şi cantalupi foarte gustoşi. Ne-am mânjit cămăşile cu zeamă de

pepene vreo oră şi jumătate, până a sosit maşina, şi pentru că ne-am folosit destul de mult de maşina asta, unică în felul ei, cred că trebuie să o descriem. Nu era un automobil, ci un autobuz. Era un autobuz Ford A cu o capacitate de douăzeci de persoane. După ce compania Ford a renunţat la modelul A, guvernul rus a cumpărat utilajele cu care era fabricat. Fordurile A erau fabricate în Uniunea Sovietică, fie că era vorba de automobile, de camioane mici sau de autobuze precum al nostru. Bănuiesc că avea suspensii, dar nu cred că avea prea multe – sau poate că arcurile plesniseră de mult, căci nimic nu le atesta prezenţa. Şoferul era un tip cumsecade, cu o atitudine aproape evlavioasă faţă de automobile. Mai târziu, când am rămas singuri cu el în autobuz, a menţionat toată lista de maşini pe care le iubea: „Buick, Cadillac, Lincoln, Pontiac, Studebaker". Apoi a oftat adânc. Erau singurele cuvinte englezeşti pe care le ştia.

Drumul spre Stalingrad era cel mai prost din toată regiunea. De la aeroport până în oraş erau mulţi kilometri, iar dacă am fi luat-o pe lângă drum, poate că am fi călătorit mult mai confortabil. Această aşa-zisă şosea era de fapt un şir nesfârşit de gropi, hârtoape şi bălţoace. Nu era pavată, iar ploile recente o transformaseră într-o salbă de iazuri. Pe câmpia care se întindea cât vedeai cu ochii păşteau turme de capre şi cirezi de vite. Calea ferată mergea în paralel cu şoseaua şi am văzut de-a lungul ei platforme şi vagoane de marfă incendiate în timpul războiului. Întreaga zonă de jur împrejurul Stalingradului era plină de urmele lăsate de război: tancuri arse, jumătăţi de şenile, transportoare şi piese disparate de artilerie ruginite. Echipe de recuperare duceau aceste

rămășițe la depozitele de fier vechi, de unde erau luate și topite, pentru a putea fi folosite la uzina de tractoare din Stalingrad.

Trebuia să ne ținem cu ambele mâini de scaun în timp ce autobuzul nostru hurducăia pe șoseaua desfundată. Drumul părea să nu se mai sfârșească, dar apoi, după ce am urcat o eolină ușoară, am văzut Stalingradul în vale și Volga dincolo de el.

La marginea Stalingradului răsăreau sute de căsuțe noi, dar din clipa în care am intrat în oraș, am văzut aproape numai ruine. Stalingradul se întinde de-a lungul Volgăi pe mai bine de treizeci și cinci de kilometri, iar lățimea lui maximă e de vreo trei kilometri și jumătate. Noi mai văzurăm și înainte orașe în ruină, dar cele mai multe fuseseră distruse de bombardamente. Aici situația era total diferită. Într-un oraș bombardat tot mai rămân ziduri în picioare. Acest oraș fusese distrus de rachete și de focul de artilerie. Rușii și germanii s-au luptat pentru el luni întregi, l-au atacat și l-au cucerit, apoi iar l-au atacat și l-au recucerit, astfel că majoritatea zidurilor au fost culcate la pământ. Puținele care au mai rămas sunt ciuruite de gloanțe de mitralieră. Citiserăm, desigur, despre eforturile incredibile de a apăra Stalingradul și unul din lucrurile la care ne-am gândit cât priveam acest oraș distrus a fost că atunci când un oraș e atacat, iar clădirile lui sunt dărâmate, acestea oferă un adăpost extraordinar armatei care îl apără – adăpost, gropi și cuiburi din care este aproape imposibil să alungi o armată atât de hotărâtă să reziste. Aici, printre aceste ruine apocaliptice, s-a consumat unul dintre momentele cruciale ale războiului. Când, după luni de asediu, de atacuri și contraatacuri, germanii au fost în sfârșit înconjurați

și capturați, până și conducătorii lor cei mai tâmpiți trebuie să fi simțit în adâncul sufletului că de-acum războiul era pierdut.

În piața centrală am văzut rămășițele unui mare magazin universal, pe care germanii îl transformaseră în ultima lor redută înainte de a fi înconjurați. Aici a fost capturat von Paulus[1], aici s-a năruit întreg asediul.

Peste drum era hotelul Inturist, care fusese restaurat și în care urma să stăm noi. Am primit două camere mari. Ferestrele noastre dădeau spre hectare întregi de moloz, cărămidă și beton sfărâmate, tencuială pulverizată și, printre ele, buruienile negre care par să răsară întotdeauna în locurile devastate. Cât am stat în Stalingrad, am devenit din ce în ce mai fascinați de această întindere necuprinsă de ruine, care nu era deloc pustie. Sub moloz erau pivnițe și găuri în care trăiau oameni. Stalingradul e un oraș mare și avusese case și blocuri, însă acum nu le mai are decât pe cele noi, de la periferie, iar populația trebuie să locuiască undeva. Locuiește în pivnițele fostelor clădiri. Noi ne uitam de la fereastră cum din dosul unei movile de moloz apărea pe neașteptate câte o tânără care pleca la serviciu dimineața și care își trecea un pieptene prin păr. Era îmbrăcată îngrijit, cu haine curate, și pășea cu grație printre buruieni. Cum se descurcau oamenii ăia, nu știu. Cum de puteau să trăiască sub pământ și, în același timp,

1. Feldmareșalul Friedrich Wilhelm Ernst Paulus (1890-1957) a comandat asaltul Armatei a 6-a asupra Stalingradului în 1942. În urma contraatacului trupelor sovietice din noiembrie 1942, au fost capturați aproximativ 270.000 de militari germani, alți 740.000 pierzându-și viața. Paulus s-a predat sovieticilor în 31 ianuarie 1943.

să-şi păstreze curăţenia, mândria şi feminitatea? Femeile casnice ieşeau din alte găuri şi plecau la piaţă, cu capetele acoperite cu basmale albe şi cu coşuri atârnate de braţ. Era o parodie stranie şi eroică a traiului modern.

Exista şi o excepţie înspăimântătoare. Chiar în spatele hotelului, într-un loc pe care îl puteam vedea de la fereastră, se afla o mică grămadă de gunoi unde se aruncau cojile de pepeni, oasele, cojile de cartofi şi multe altele. La câţiva metri mai încolo era o moviliţă ce aducea cu intrarea într-o vizuină de popândău. Şi în fiecare dimineaţă, la ivirea zorilor, din această gaură se târa afară o fetiţă. Avea picioarele lungi şi goale, braţele subţiri şi vânoase, iar părul îi era încâlcit şi murdar. Pielea îi devenise cafenie din cauza murdăriei. Dar când a ridicat privirea, am văzut unul dintre cele mai frumoase chipuri din viaţa mea. Avea ochi şireţi, ca de vulpe, care îşi pierduseră umanitatea. Faţa îi era bine dezvoltată şi nu avea nimic de retardat. Undeva în grozăvia luptelor de stradă ceva plesnise în ea şi fata se refugiase în tihna uitării. Acum s-a lăsat pe vine şi a început să mănânce cojile de pepeni şi să sugă oasele din supa altora. De obicei rămânea acolo vreo două ore, până îşi umplea stomacul. Apoi se întindea printre buruieni şi adormea la soare. Avea o faţă de o drăgălăşenie rară şi se mişca graţios, ca o felină, cu picioarele ei zvelte. Ceilalţi oameni care trăiau în pivniţele din vecinătate rareori îi vorbeau. Dar într-o dimineaţă am văzut o femeie care a apărut dintr-o altă gaură şi i-a dat o jumătate de pâine. Fata a înşfăcat-o, aproape mârâind, şi şi-a lipit-o de piept. A privit-o ca un câine pe jumătate sălbăticit pe femeia care îi dăduse pâinea şi a urmărit-o bănuitoare

până când aceasta a coborât înapoi în pivniţă, apoi şi-a îngropat faţa în halca de pâine neagră şi s-a uitat pe deasupra ei ca un animal, cu ochii fugindu-i în toate părţile. Şi, în timp ce mușca din pâine, şalul ei murdar şi zdrenţuit i-a alunecat de pe sânul tânăr, murdar şi el, dar mâna ei a tras automat şalul înapoi, acoperind sânul, şi l-a aranjat cu un gest de o cochetărie îngrozitor de sfâşietoare.

Ne-am întrebat câte fete ca ea mai puteau fi acolo, minţi care nu mai rezistau să trăiască în secolul al douăzecilea şi care se refugiaseră nu pe înălţimile de astăzi, ci pe străvechile înălţimi ale trecutului omenirii, în sălbăticia plăcerii, a durerii şi a instinctului de conservare. Era o faţă pe care aveam s-o visez multă vreme de-acum încolo.

După-amiaza târziu a venit colonelul Dencenko şi ne-a întrebat dacă am vrea să vedem locurile unde s-au dat luptele pentru Stalingrad. Era un bărbat de vreo cincizeci de ani, chipeş şi ras în cap. Purta tunică albă şi centură militară şi avea multe decoraţii. Ne-a dus prin oraş şi ne-a arătat unde rezistase Armata a 21-a şi unde primise ajutor din partea Armatei a 62-a. Adusese şi hărţile bătăliilor. Ne-a dus exact acolo unde fuseseră opriţi germanii, în locul dincolo de care n-au mai putut trece. La marginea lui e casa lui Pavlov, care este un loc sfânt şi probabil că va continua să fie aşa.

Casa lui Pavlov era o clădire cu mai multe apartamente, iar Pavlov era un sergent din armata rusă. Împreună cu alţi nouă oameni, Pavlov a apărat casa timp de cincizeci şi două de zile, rezistând tuturor încercărilor germanilor de a o cuceri. Germanii n-au putut ocupa casa lui Pavlov şi nici pe Pavlov nu l-au putut captura. Înaintarea lor s-a oprit aici.

Colonelul Dencenko ne-a dus la marginea fluviului și ne-a arătat locul unde fuseseră amplasați rușii și motivul pentru care germanii nu izbutiseră să-i alunge de acolo: malurile abrupte. Peste tot se vedeau resturile ruginite ale armelor folosite de germani. Colonelul era din Kiev și avea ochii albaștri ai ucrainenilor. Avea cincizeci de ani, iar fiul lui fusese ucis la Leningrad.

Ne-a arătat colina de unde pornise cea mai aprigă ofensivă germană. Acolo era mare foială, iar pe versant se deplasau mai multe tancuri. La poalele colinei era o baterie de artilerie. O echipă de filmare din Moscova făcea un film documentar despre asediul Stalingradului înainte de reconstruirea orașului. Pe fluviu stătea ancorat un șlep. Echipa de filmare venise de la Moscova pe apă și acum locuia pe șlep.

Gremlinul lui Șmarski s-a pus din nou pe treabă. Noi ne-am exprimat dorința de a face câteva fotografii în timpul filmărilor, iar Șmarski a replicat:

— În regulă, diseară îi sun și-i întreb dacă ne dau voie.

Așa că ne-am întors la hotel și, de îndată ce-am ajuns acolo, am auzit tunurile. Dimineața, când a telefonat Șmarski, scena cu tunurile se filmase deja, deci o rataserăm. În fiecare zi am încercat să fotografiem această reconstituire a asediului Stalingradului și în fiecare zi, dintr-un motiv sau altul, am ratat-o. Gremlinul lui Șmarski nu stătea o clipă locului.

După-amiaza am traversat piața și am intrat într-un parculeț de lângă fluviu, iar acolo, sub un obelisc masiv de piatră, am văzut o grădină cu flori roșii. Sub flori erau înmormântați mulți dintre apărătorii Stalingradului. Era puțină lume în parc, dar o femeie ședea pe o bancă, iar un băiețel de vreo

cinci-șase ani se lipise de gard și privea înăuntru, spre flori. A stat așa mult timp, drept care l-am îndemnat pe Șmarski să-i vorbească.

Șmarski l-a întrebat în rușește:

— Ce faci aici?

Băiețelul a răspuns cu o voce firească, fără nici o urmă de sentimentalism:

— Îl vizitez pe tata. Vin la el în fiecare seară.

Fără patos, fără sentimentalism. Un răspuns simplu. Femeia de pe bancă a ridicat privirea, a înclinat din cap către noi și a zâmbit. După o vreme a plecat împreună cu băiețelul înapoi, spre orașul în ruine.

Dimineața, când am văzut că ni se aduce micul dejun în cameră, am crezut că lumea o luase razna. Micul dejun era alcătuit din salată de roșii, murături, pepene și un suc de vanilie. Dar lumea n-o luase razna: era doar un mic dejun stalingrădean. Am reușit totuși să schimbăm sucul cu ceai. În timp, chiar a ajuns să ne placă salata de roșii la micul dejun. La urma urmei, nu e decât suc de roșii solid! Cu sucul de vanilie însă n-am reușit să ne obișnuim.

Piața din fața hotelului era foarte mare și era înconjurată de clădiri distruse. Pe un zid rămas cumva în picioare era amplasat un difuzor care mergea de cum se crăpa de ziuă și până noaptea târziu. Transmitea discursuri, știri și multă muzică vocală. Transmitea atât de tare, încât îl auzeam și dacă ne ascundeam capul sub așternuturi. Se auzea atât de tare, încât aproape că-i plesnea diafragma, ceea ce de multe ori îi și doream.

Voiam să vedem și să fotografiem faimoasa uzină de tractoare din Stalingrad. Aici oamenii continuaseră să construiască tancuri chiar și atunci când germanii trăgeau asupra lor. Iar când germanii se

apropiau prea mult, lăsau uneltele deoparte și ieșeau să apere uzina, după care se întorceau și își reluau lucrul. Domnul Șmarski, pornit să se lupte vitejește cu gremlinii, a spus că va încerca să ne aranjeze o vizită. A doua zi dimineața am fost asigurați că putem vizita uzina.

Uzina se află la periferia orașului și, pe măsură ce ne apropiam, îi vedeam tot mai clar coșurile înalte. Pământul din jur era răscolit și pârjolit, iar clădirile uzinei erau pe jumătate în ruină. În clipa când am ajuns la poartă, au și apărut doi soldați. S-au uitat la aparatele de fotografiat ale lui Capa din autobuz, s-au întors, au telefonat și în scurt timp au apărut alți soldați. S-au uitat și ei la aparate și iar au telefonat. Regulamentul era inflexibil. Nu aveam voie nici măcar să scoatem aparatele din autobuz. Apoi au venit directorul uzinei, inginerul șef și încă vreo șase membri ai conducerii. Din clipa în care le-am acceptat condițiile, toți au devenit extrem de prietenoși. Puteam vedea totul, dar nu puteam fotografia nimic. Asta ne-a întristat foarte tare, fiindcă uzina de tractoare de aici era un lucru la fel de pozitiv ca și micile colhozuri din Ucraina. Aici, în uzina care fusese apărată de propriii muncitori și unde aceiași muncitori încă mai fabricau tractoare, putea fi surprins spiritul apărătorilor Rusiei. Și tot aici am descoperit spaima de aparatul de fotografiat în ipostaza ei absolută, copleșitoare.

Dincolo de porțile ei uriașe, uzina arăta extraordinar, fiindcă în timp ce un grup lucra la linia de asamblare, la forje și la mașinile de poansonat, un alt grup înlătura urmele războiului. Toate clădirile fuseseră lovite, majoritatea nu mai aveau acoperiș, iar unele erau complet distruse. Reconstrucția se

desfășura concomitent cu producția de tractoare. Am văzut furnalele în care se turna metalul și bucăți mari din tancurile germane puse la topit. Și am văzut cum apărea metalul printre cilindrii laminorului. Am văzut cum se făceau matrițarea, poansonarea, finisarea și șlefuirea pieselor. Și, la capătul liniei de asamblare, tractoarele noi, vopsite și lustruite, ieșeau pe rând și se îndreptau spre parcul în care așteptau ca mărfarele să le ducă la colhozuri. În același timp, printre clădirile pe jumătate dărâmate, constructorii și muncitorii în metal, cărămidă și sticlă reconstruiau uzina. Producția nu putea fi oprită sub nici un motiv.

Nu înțelegem de ce nu ni s-a permis să fotografiem această uzină, fiindcă, în timp ce treceam de la o secție la alta, am descoperit că, practic, toate utilajele erau fabricate în America. Mai mult de-atât: ni s-a spus că linia și metoda de asamblare fuseseră concepute de ingineri și tehnicieni americani. Și e de presupus, firește, că acești tehnicieni știau ce-au făcut și puteau să-și amintească totul, așa că dacă America își punea în gând să bombardeze uzina, informațiile puteau să fie puse oricând la dispoziția armatei. Și totuși fotografierea uzinei era interzisă. De fapt noi nici nu voiam să fotografiem uzina. Voiam să fotografiem bărbații și femeile în timp ce munceau. O mare parte din lucrătorii uzinei de tractoare din Stalingrad sunt femei. Dar regula nu putea fi eludată în nici un fel. Nu puteam fotografia și basta. Teama de aparatul de fotografiat este profundă și irațională.

De asemenea, n-am putut afla numărul de tractoare produse pe zi, căci informația ar fi venit în contradicție cu noua lege potrivit căreia divulgarea

oricărei informații cu caracter industrial este considerată un act de trădare, fiind echivalentă cu divulgarea informațiilor cu caracter militar. Dar am aflat procentajele. Ni s-a spus că uzina se afla la numai 2% sub producția antebelică și cred că dacă am fi vrut, am fi putut afla care a fost producția antebelică, estimând astfel și numărul de tractoare care ieșeau de pe linia de asamblare. Tractoarele sunt standard, se fabrică numai un singur tip. Sunt mașini de mare putere, nu masive, dar în stare să facă orice operațiune agricolă obișnuită. Nu au o formă aerodinamică, sunt austere și nu se fabrică pe stoc. Ni s-a spus că sunt foarte bune, dar nu și arătoase, fiindcă nu există concurență. Producătorii nu se concurează unii pe alții făurind forme plăcute ochiului. Aici, în acest loc, muncitorii făceau tancuri în timp ce obuzele le dărâmau clădirile și distrugeau uzina centimetru cu centimetru. În această uzină exista un fel de alegorie oribilă, căci aici, alăturate, se puteau vedea rezultatele a două mari abilități umane: de a construi și de a distruge.

Când nu poate fotografia, Capa se tânguie, iar aici s-a tânguit foarte mult, fiindcă ochii lui vedeau peste tot contraste, unghiuri și scene cu multe înțelesuri. A remarcat, plin de amărăciune:

— Aici cu două fotografii aș fi putut arăta mai mult decât ar putea exprima câteva mii de cuvinte.

Capa a fost trist și amărât până la prânz, apoi s-a simțit ceva mai bine. S-a simțit și mai bine după-amiaza, când am făcut o călătorie cu șalupa pe Volga. Fluviul e foarte plăcut și liniștit în această perioadă și în acest loc, asigurând o mare parte din transport. Remorchere, șlepuri încărcate cu grâne și minereu, cu cherestea și petrol, feriboturi și șalupe

cu excursioniști se perindau în susul și în josul apei. De pe fluviu aveai imaginea completă a orașului distrus până în temelii.

Plute uriașe alunecau la vale, cărând adevărate orașe în miniatură: uneori pe ele erau puse cinci-șase case și țarcuri mici cu vite, capre și găini. Aceste plute veneau de pe afluenții din nordul îndepărtat, unde fuseseră tăiați bușteni, și acum se mișcau încet, oprindu-se în orașele și satele distruse. Autoritățile locale cumpără bușteni în funcție de necesități. În fiecare loc în care opreau plutele, bușteni achiziționați erau desfăcuți și aduși la mal, astfel încât, pe măsură ce treceau de la o localitate la alta, plutele deveneau din ce în ce mai mici. Procesul însă este atât de îndelungat, încât oamenii care trăiesc pe plute și-au întemeiat adevărate orașe acolo.

Viața pe apă era foarte diversă și ne amintea de descrierea făcută de Mark Twain fluviului Mississippi din vremea lui. Mici nave cu zbaturi străbăteau fluviul în lung și în lat, iar câteva bărci grele cu pânze se mișcau stângaci în bătaia vântului.

Ne-am apropiat de una din plutele acelea imense și am văzut o femeie care mulgea vaca într-un mic țarc și o alta care întindea rufele la uscat în spatele casei ei, în timp ce bărbații desfăceau bușteni pe care urmau să-i împingă la mal pentru a ajuta la reconstrucția Stalingradului.

Gremlinul domnului Șmarski făcea cu siguranță ore suplimentare în Stalingrad: mai întâi fusese povestea cu echipa de filmare, apoi cea cu uzina. Gremlinul acela a avut grijă până și de mica noastră excursie. Noi am fi vrut o ambarcațiune ușoară, mică, cu care să ne putem deplasa rapid în susul și în josul apei, dar ne-am ales cu o șalupă mare a

flotei rusești. Și eram singuri pe ea, cu excepția echipajului. Am fi vrut o ambarcațiune cu pescaj mic, ca să mergem pe lângă mal, dar șalupa noastră trebuia să stea departe de mal, fiindcă antrena prea multă apă. Așa că a trebuit să ne croim drum printre niște bărci lungi, ca niște canoe, în care familii întregi își aduceau produsele la piețele din Stalingrad: roșii, mormane de pepeni, castraveți și inevitabilele căpățâni de varză.

Într-o piață din Stalingrad am văzut un fotograf care avea un aparat vechi, cu burduf. Tocmai îl fotografia pe un recrut foarte serios, care stătea țeapăn pe o cutie. Fotograful a privit în jur și a observat că amicul meu Capa îi fotografia pe amândoi. I-a zâmbit profesional lui Capa și și-a fluturat pălăria. Tânărul soldat nu a schițat nici o mișcare. Se uita fix înainte.

Am fost conduși în biroul arhitectului care coordona proiectarea noului Stalingrad. Se propusese ca orașul să fie mutat mai sus sau mai jos pe fluviu și să nu se mai încerce reconstruirea lui, fiindcă îndepărtarea molozului ar lua prea mult timp. Era mai ieftin și mai ușor să ridici un oraș nou. Propunerea întâmpinase două obiecții: mai întâi o mare parte din sistemul de canalizare și electricitate subteran era, probabil, intactă, iar apoi exista ambiția nestrămutată ca, din rațiuni sentimentale, orașul Stalingrad să fie refăcut exact așa cum fusese înainte. Acesta era, probabil, motivul cel mai important. Efortul suplimentar de a înlătura dărâmăturile nu putea sta în calea acestui sentiment.

Existau vreo cinci planuri de restaurare a orașului și, întrucât nici unul nu fusese aprobat, nu se făcuse nici o machetă. Planurile aveau două lucruri

în comun: întregul centru al Stalingradului urma să fie alcătuit numai din clădiri publice, iar acestea aveau să fie la fel de grandioase ca și cele proiectate la Kiev – monumente gigantice și terase de marmură uriașe, cu trepte care să coboare spre Volga, parcuri și colonade, piramide, obeliscuri și statui gigantice ale lui Stalin și Lenin. Planurile erau generale, în relief și în detaliu. Asta ne-a amintit din nou că americanii și rușii seamănă foarte mult în două privințe: ambele popoare se dau în vânt după mașinării și ambele sunt pasionate de structurile uriașe. Poate că rușii admiră cel mai mult America pentru uzinele Ford și Empire State Building.

În timp ce concepe planurile grandioase ale reconstruirii Stalingradului, mica armată de arhitecți lucrează și la proiecte mai modeste: ridicarea de școli, restaurarea unor sate, proiectarea de căsuțe. Orașul se reconstruiește la periferie, unde se înalță mii de case mici și mii de blocuri. Centrul însă e păstrat pentru momentul în care planurile arhitecților se vor putea materializa.

Am vorbit cu arhitectul șef despre oamenii pe care i-am văzut trăind sub pământ sau printre ruine și am întrebat de ce nu sunt și ei la marginea orașului, ca să-și construiască și ei case. Arhitectul a zâmbit înțelegător și a spus:

— Vedeți dumneavoastră, oamenii aceștia stau în pivnițele clădirilor în care au locuit cândva și nu vor să plece de acolo, se încăpățânează să nu plece de acolo, din două motive. O dată că le place acolo, întotdeauna au trăit acolo, fiindcă oamenilor le displace să se despartă de lucrurile cu care s-au obișnuit chiar și când acestea au fost distruse. Al doilea motiv e legat de transport. N-avem destule autobuze,

nu avem deloc tramvaie și dacă s-ar muta, ar trebui să meargă mult pe jos până la serviciu și înapoi, ceea ce li se pare un efort prea mare.

— Și ce aveți de gând să faceți cu ei? am întrebat noi.

— Când vom avea case și pentru ei, va trebui să-i mutăm acolo. Sperăm ca până atunci să avem și autobuze, și tramvaie, și alte mijloace de a-i duce la serviciu și a-i aduce acasă fără prea mult efort.

Cât am stat în biroul arhitectului, a intrat un funcționar care ne-a întrebat dacă am vrea să vedem darurile făcute orașului Stalingrad de oameni din alte părți ale lumii. Deși nu prea ne dăm în vânt după muzee, am considerat că trebuie să le vedem. Ne-am întors la hotel ca să ne odihnim un pic, dar de-abia ce am ajuns acolo, că am și auzit un ciocănit în ușă. Am deschis ușa și am văzut un cârd de oameni, care au intrat imediat, cu brațele pline de cutii, truse și mape, pe care le-au pus pe jos. Acestea erau darurile făcute stalingrădenilor. Un scut acoperit cu catifea roșie, cu dantelă în filigran de aur, de la regele Etiopiei. Un pergament cu un text în termeni bombastici din partea guvernului Statelor Unite, semnat de Franklin D. Roosevelt. O plachetă metalică de la Charles de Gaulle și sabia Stalingradului, trimisă de regele Angliei orașului Stalingrad. O față de masă cu numele brodate ale o mie cinci sute de femei dintr-un orășel britanic. Oamenii aceștia aduseseră obiectele în camera noastră fiindcă în Stalingrad nu există încă un muzeu. Ne-am uitat prin mapele enorme care conțineau saluturi către cetățenii Stalingradului din partea unor guverne, prim-miniștri și președinți, scrise în cel mai pompos stil posibil.

Ne-a apucat tristețea când am văzut darurile de la ditamai șefii de guverne – o copie după o sabie medievală, o copie după un scut străvechi, cuvinte goale de conținut și multe sentimente înalte trâmbițate grav –, iar când am fost rugați să scriem și noi ceva în cartea de oaspeți, am descoperit că nu avem nimic de spus. Cartea era plină de cuvinte precum „eroi ai lumii" și „apărători ai civilizației". Frazele și cadourile semănau cu grupul statuar gigantic, musculos, urât și absurd înălțat de obicei pentru a celebra un lucru foarte simplu. Nu ne-am putut gândi decât la chipurile aspre ale bărbaților din fața cuptoarelor deschise de la uzina de tractoare, la tinerele care ieșeau de sub pământ aranjându-și părul și la băiețelul care își vizita în fiecare seară tatăl în cimitir. Acestea nu erau niște figuri alegorice absurde. Erau oameni obișnuiți, care fuseseră atacați și se apăraseră cu succes.

Sabia medievală și scutul aurit dovedeau cât de săracă e imaginația politicienilor. Lumea prinsese o medalie falsă în pieptul Stalingradului, când acesta avea nevoie de o jumătate de duzină de buldozere.

Am vizitat blocurile pentru muncitorii din fabricile și uzinele Stalingradului – atât pe cele reconstruite, cât și pe cele noi. Ne interesa ce salarii primesc, ce chirie plătesc și ce mănâncă acei oameni.

Apartamentele sunt mici și destul de confortabile. Au o bucătărie, unul sau două dormitoare și o cameră de zi. Muncitorii necalificați primesc cinci sute de ruble pe lună, muncitorii semicalificați, o mie de ruble, iar cei calificați, două mii de ruble pe lună. Bineînțeles că totul trebuie raportat la costul alimentelor și la chirie, care, dacă reușești să obții un apartament, este incredibil de mică în toată Uniunea

Sovietică. Chiria pentru aceste apartamente, cu tot cu gaze, lumină și apă, este de douăzeci de ruble pe lună, adică 2% din venitul lunar al unui muncitor calificat și 4% din salariul unuia semicalificat. Alimentele din magazinele pe bonuri sunt foarte ieftine. Pentru alimentele de bază – pâine și varză, carne și pește, care reprezintă hrana unui muncitor obișnuit – e nevoie de foarte puțini bani. Alimentele de lux, conservele și alimentele din import sunt foarte scumpe, iar de dulciuri precum ciocolata nu se poate atinge aproape nimeni. Dar, din nou, rușii speră ca prețurile să scadă atunci când se vor găsi mai multe alimente. Când vor fi mai multe obiecte de lux, își vor permite și ei să le cumpere. De exemplu, când va fi produs pe bandă rulantă, micul automobil rusesc, care seamănă mai mult sau mai puțin cu Volkswagenul german, va costa în jur de zece mii de ruble. Prețul va fi fix și mașinile vor fi distribuite pe măsură ce ies pe poarta uzinei. Când te gândești că prețul unei vaci este acum între șapte și nouă mii de ruble, îți poți face o idee despre valoarea reală a automobilului.

În Stalingrad erau mulți prizonieri germani și, la fel ca în Kiev, oamenii nu se uitau la ei. Erau tot în uniformă germană – de-acum cam zdrențuită. Încolonați pe străzi, își târau picioarele spre locul de muncă sau se întorceau de acolo, păziți de obicei de un singur soldat.

Am fi vrut să ieșim cu pescarii care prind marele sturion de Volga, din care se scot icrele negre, dar n-am avut timp, pentru că sturionul se pescuiește noaptea. Ne-am dus totuși să-i vedem cum aduc peștele dimineața. Erau niște exemplare uriașe, din două

specii: unii care semănau cu somnul, având mustăți lungi, alții care aveau botul lung, ca o lopată. În ziua aceea nu se prinseseră pești foarte mari. Cel mai greu cântărea numai trei sute de kilograme. Ni s-a spus că unii ajung și la șase sute de kilograme și vă închipuiți ce cantitate de icre negre iese din ei. Icrele sunt scoase și puse la gheață imediat ce este prins peștele. Pescuitul se face cu năvoade foarte mari și foarte rezistente. În clipa când bărcile ajung la mal, icrele sunt duse repede la avion și distribuite în toate marile orașe ale Uniunii Sovietice. O parte din pește se vinde aici, iar o altă parte e afumată și pusă la păstrare pentru a fi vândută mai târziu, fiindcă sturionul se vinde foarte bine și la un preț piperat.

Lui Capa i se înecaseră din nou corăbiile. Își propusese să facă fotografii la uzină și nu reușise. Pentru el această călătorie era ratată. Mai mult de-atât: totul era ratat, el era un ratat, eu eram un ratat. Lui Capa i se înecaseră chiar toate corăbiile.

Începuserăm să ne cam pierdem răbdarea. Gremlinul lui Șmarski își dăduse prea mult silința, motiv pentru care Șmarski era și el agitat, iar noi mă tem că ne cam răsteam la el. Ca să se răzbune, ne-a ținut o lecție ciudată despre marxism, care s-a încheiat cu o ceartă ca în curtea școlii. Capa l-a rebotezat Șmarski Șmarxistul, ceea ce nu l-a domolit deloc pe Șmarski. Pur și simplu eram iritați de faptul că n-am putut să fotografiem uzina de tractoare. Dacă am fi fost sinceri, am fi ajuns la această concluzie mult mai repede.

Aici era pusă la încercare și tovărășia mea cu Capa, fiindcă atunci când ne înfuriam, nu ne înfuriam

niciodată unul pe altul, ci ne uneam forțele și ne înfuriam pe o a treia persoană. În toată călătoria noastră nu ne-am certat niciodată mai serios, ceea ce cred că e un fel de record. În timpul discuției noastre în contradictoriu, Șmarski a spus că suntem relativiști, iar noi, neștiind prea bine ce sunt relativiștii, ne-am unit și l-am atacat din perspectiva relativismului cu destul de mult succes. Nu că l-am fi convins, dar cel puțin am rămas pe poziții și nu ne-am lăsat nici noi convinși, ba, mai mult de-atât, am început să strigăm și mai tare.

Întrucât a doua zi urma să plecăm la Moscova, Capa n-a dormit toată noaptea. A bodogănit și s-a întors pe toate părțile din cauză că nu reușise să facă fotografiile pe care le dorise atât de mult. Mai spunea și că toate fotografiile bune ieșiseră prost. Capa era pur și simplu nefericit. Și, dat fiind că nici unul dintre noi nu a putut dormi cum trebuie, am scris împreună sinopsisurile a două filme.

A doua zi dimineața ne-am urcat în autobuzul nostru Ford și am plecat spre aeroport foarte devreme. Gremlinul iar nu stătuse degeaba, fiindcă, deși avionul era gata de decolare, cineva uitase să ne facă rezervarea. Dar mai exista un avion, care pleca un pic mai târziu din Astrahan, și puteam zbura cu el.

Avionul de la Astrahan nu mai sosea. Am băut ceai, am mâncat niște biscuiți uriași și am transpirat cât am putut în aeroportul neaerisit. La ora trei s-a anunțat că avionul nu va mai sosi sau, dacă va sosi, nu va mai merge și la Moscova, fiindcă era prea târziu ca să mai ajungă acolo pe lumină. Așa că noi ne-am urcat în autobuz, ca să ne întoarcem la Stalingrad.

După ce-am mers vreo șase kilometri, un automobil al aeroportului ne-a ajuns din urmă și ne-a

făcut să ne oprim. Din câte se părea, căpitanul avionului se răzgândise. Pleca la Moscova în după-amiaza aceea. Am făcut cale întoarsă și am ajuns la aeroport chiar în momentul în care se lua o nouă hotărâre. Căpitanul hotărâse ca avionul să nu mai plece. În consecință, ne-am pus bagajul la loc în autobuz și am pornit din nou pe șoseaua aceea îngrozitoare care ducea la Stalingrad. Anumite părți ale trupului ni se răniseră de-atâta țopăială pe scaunele tari din micul nostru autobuz.

La cină am fost răi cu Șmarski. Am răbufnit și i-am spus lucruri neplăcute, din care numai o parte erau adevărate. I-am spus că ar trebui să-și țină sub control gremlinul, fiindcă era sub papucul lui. I-am criticat atitudinea, costumele și cravatele. Am fost nemiloși cu el și asta numai din cauză că ne simțeam îngrozitor după ce lânceziserăm toată ziua în aeroportul acela supraîncălzit.

Domnul Șmarski era și el supărat. Sunt sigur că făcuse tot ce-i stătuse în puteri, dar nu avea cum să se apere împotriva furiei noastre devastatoare și nici împotriva noastră, fiindcă tăbărâserăm asupra lui în tandem: când unul dintre noi se oprea din vorbit, începea celălalt. Dar după ce-a plecat la culcare, am început să regretăm ce-i făcuserăm, fiindcă știam de ce o făcuserăm. Ne-am dus și noi la culcare, cu intenția angelică de a-i cere scuze a doua zi.

Dimineața am plecat foarte devreme. Voiam să facem câteva fotografii ale periferiei Stalingradului, cu oamenii care își construiau casele acelea micuțe din bârne și câteva școli și grădinițe noi. Ne-am oprit la o căsuță pe care și-o ridica un contabil de fabrică. Muncea singur, bătea scândurile în cuie și amesteca

lutul ca să-şi facă tencuiala, iar cei doi copii ai lui se jucau în grădina de alături. Omul a fost foarte amabil. A continuat să-şi ridice casa în timp ce noi îl fotografiam. Apoi ne-a adus un album, ca să ne arate că nu fusese întotdeauna îmbrăcat atât de prost şi că avusese cândva un apartament în Stalingrad. Albumul lui era ca toate albumele din lume. Avea fotografii de pe când era bebeluş, apoi tânăr, apoi îmbrăcat în prima lui uniformă, când plecase în armată, apoi când se întorsese din armată. Avea fotografii de la nuntă, cu soţia lui într-o rochie lungă şi albă. Avea fotografii din concediile petrecute la Marea Neagră, cu el şi soţia lui în apă, cu copiii la diferite vârste. Ilustrate primite de la alţii. Întreaga istorie a vieţii lui, toate lucrurile bune care i se întâmplaseră. Restul îl pierduse în război.

— Cum se face că aţi salvat albumul? l-am întrebat noi.

Bărbatul a închis această cronică a întregii lui vieţi, a mângâiat-o, apoi a răspuns:

— Am avut mare grijă de el. E foarte preţios.

Ne-am întors la autobuz şi am luat-o din nou pe drumul spre aeroportul din Stalingrad. Începeam să îl cunoaştem foarte bine. La aeroport cei care mergeau la Moscova aveau, pe lângă bagaj, şi nişte plase cu doi-trei pepeni, fiindcă în Moscova pepenii sunt marfă rară, pe când în Stalingrad îi vezi pe toate drumurile. Le-am urmat exemplul, am cumpărat plase şi fiecare dintre noi a luat câte doi pepeni pentru băieţii de la hotelul Metropol.

Comandantul aeroportului s-a scuzat în fel şi chip pentru greşeala făcută cu o zi în urmă. Voia să ne facă fericiţi. A avut grijă să nu ne lipsească ceaiul

şi ne-a spus şi o mică minciună, ca să ne simţim mai bine: aveam să fim singurii călători într-un avion care trebuia să sosească foarte curând de la Marea Neagră. Se pare că, după ce noi îl atacaserăm pe Şmarski, Şmarski l-a atacat pe el. Toţi eram cu nervii întinşi la maximum, iar aerul era încărcat cu nedreptate. Pe de altă parte în aeroport era foarte cald, iar peste stepă bătea un vânt uscat, încărcat de praf. Asta îi făcea pe oameni să se agite şi să se ia unii de alţii, iar noi nu făceam excepţie.

În sfârşit a sosit şi avionul nostru, unul cu scaune foarte adânci. Dar în loc să fim singurii lui pasageri, am descoperit că acesta era supraaglomerat. Călătorii erau, în marea lor majoritate, georgieni care mergeau la Moscova ca să participe la sărbătorirea a opt sute de ani de la întemeierea oraşului. Îşi aşezaseră toate catrafusele pe culoar şi aproape fiecare scaun era ocupat. Oamenii se asiguraseră şi în privinţa mâncării. Aveau valizele pline cu alimente.

După ce-am urcat şi uşile s-au închis, atmosfera a devenit irespirabilă, deoarece, ca la majoritatea avioanelor cu scaune adânci, aici nu exista nici un fel de izolaţie, iar soarele care bătea în pereţii de metal încălzea aerul din interior. Mirosul era îngrozitor – miros de oameni, de oameni obosiţi. Şedeam prinşi ca într-o cuşcă în căldările acelea de metal, care arătau ca nişte tăvi de la bufetele expres şi nu cu mult mai confortabile.

Într-un final avionul a decolat şi un ins de lângă mine şi-a deschis imediat valiza, a tăiat jumătate din slănina care se topea de căldură şi s-a apucat să mestece, timp în care grăsimea i se scurgea pe bărbie. Era un ins drăguţ, cu ochi veseli, şi mi-a

oferit și mie o bucată, dar în momentul acela n-aveam poftă de așa ceva.

E drept că în avion era o căldură înăbușitoare, dar de îndată ce ne-am înălțat puțin, situația s-a schimbat radical. Broboanele de transpirație de pe metal au înghețat bocnă. Am început să dârdâim de frig. Am avut o călătorie de pomină spre Moscova, căci hainele noastre erau subțiri, iar sărmanii georgieni din avion se ghemuiau unii într-alții. Cum veneau de la tropice, ei nu erau deloc obișnuiți cu atâta frig.

Șmarski s-a făcut ghem într-un colț. Credeam că începuse să ne urască și că nu mai voia decât un singur lucru: să ne ducă la Moscova și să scape de noi. Am înghețat așa vreo patru ore, după care am aterizat la Moscova. Gremlinul l-a urmat pe Șmarski până la final. Telegramele pe care le trimisese, cerând să ne aștepte o mașină la aeroport, fuseseră citite aiurea, drept care nu ne aștepta nici o mașină. Trebuia să așteptăm două ore până să vină una. Dar în ultima clipă a apărut un grec. În momente de stres, oriunde în lume, apare întotdeauna un grec. Acest grec putea să cheme o mașină pentru noi, ceea ce a și făcut, la un preț foarte piperat, și astfel am ajuns la hotelul Savoy.

Am vorbit despre cât de mult îi obosește trăinicia capitalismului pe liderii unui regim socialist sau comunist. De-abia ce l-ai stârpit într-un loc, că el și apare într-altul. E ca viermii aceia de nisip care, dacă sunt tăiați în două, continuă să trăiască mai departe ca două entități separate. În Moscova micile insule și colonii de capitalism răsar peste tot: speculanții, șoferii care le închiriază altora mașinile celor care-i angajează și inevitabilul grec, care are întotdeauna

ceva de închiriat sau de vânzare. Oriunde există un grec, există și capitalism. Ne-a costat trei sute de ruble ca să ajungem la Moscova. Grecul nostru știa să ia în calcul toți factorii. N-am nici o îndoială că s-a gândit la oboseala noastră, la starea noastră de iritare, ca și la resursele noastre financiare, și a stabilit un preț ferm de trei sute de ruble, pe care l-am achitat fără să stăm la discuții.

Ne simțeam murdari din creștet până-n tălpi, fiindcă în Stalingrad nu avuseserăm cum să facem baie, ci doar ne șterseserăm cu un prosop ud, iar acum tânjeam după cada fierbinte în care să stăm la nesfârșit și după șampon. Statuia lui Crazy Ella ne-a întâmpinat ca o veche prietenă și aproape că am îmbrățișat ursul împăiat de la etajul al doilea. Acum nu ni se mai părea deloc fioros. Iar cada noastră care se legăna pe trei picioare era cel mai frumos și mai luxos obiect din câte văzuserăm. În pornirea noastră morbidă de a ne curăța de toată murdăria adunată în atâtea zile, am dat jos două-trei straturi de piele, iar Capa și-a șamponat părul de nu știu câte ori. Are un păr frumos, foarte des și foarte negru, și fiindcă în mine încă mai rămăsese un grăunte de răutate, după ce s-a clătit pentru a treia oară, am remarcat cu oarecare tristețe că părul i se rărea în creștetul capului. Capa a făcut un salt în aer și s-a răsucit spre mine, negând cu vehemență. Atunci i-am luat un deget și i l-am lipit de scalp, iar el pare-se că a simțit începutul de chelie. Știu că a fost un act de cruzime din partea mea, fiindcă i-am pus degetul într-un loc pe care nu-l putea vedea în oglindă. L-am văzut apoi cum își tot pipăie pe furiș creștetul capului. Am făcut-o numai din răutate.

Mai târziu a venit Sweet Joe și am luat o cină ușoară, apoi ne-am culcat și am dormit ca morți. Aerul Moscovei era tare și răcoros, exact ce ne trebuia pentru un somn lung, drept care am dormit ore în șir.

Sosise în sfârșit și corespondența. Eram în Rusia de numai douăzeci și cinci de zile, dar ni se părea că eram izolați acolo de ani întregi. Ne-am citit scrisorile cu nesaț. Deși noi aveam impresia că suntem plecați de mult timp, cei de acasă nu aveau deloc aceeași impresie. A fost un fel de șoc. Ne-am scos aparatele, ne-am dat rufele murdare la spălat, iar Capa și-a pus rolfilmele în ordine și le-a trimis la developat.

S-a uitat la negativele primite de la atelier și a început să se lamenteze. Ar fi trebuit să bănuiesc dinainte. Nu ieșiseră bine. Nimic nu ieșise bine. Erau prea granulate, un rolfilm fusese lăsat în revelator prea mult, altul fusese lăsat prea puțin. Capa era furios. Și, întrucât fusesem crud cu el, am încercat să-l asigur că erau cele mai frumoase fotografii din lume. El însă doar a mârâit la mine. Și tot fiindcă fusesem crud cu el, i-am pus la punct tot ce nu era legat de aparatele de fotografiat: i-am umplut bricheta, i-am ascuțit creioanele, i-am umplut stiloul.

Capa are un obicei curios. Își cumpără câte o brichetă, dar de îndată ce se golește, o pune deoparte și n-o mai folosește. La fel face și cu stilourile. Când li se termină cerneala, nu le mai umple la loc. Creioanele le folosește până ce li se rupe vârful, apoi le lasă și pe astea deoparte și cumpără altele, dar niciodată n-ai să-l vezi ascuțind unul. I-am umplut brichetele cu gaz și le-am schimbat cremenea, i-am

ascuțit toate creioanele, i-am umplut stiloul și, în general, l-am pregătit ca să dea din nou piept cu lumea.

Înainte de a pleca spre Rusia nu știam ce vom putea cumpăra acolo, motiv pentru care în Franța am cumpărat un briceag minunat, un briceag cu atâtea lame cât să rezolve aproape toate problemele de ordin fizic din lume, precum și câteva de ordin spiritual. Avea o lamă-foarfece, o lamă-pilă, o lamă-sulă, o lamă-ferăstrău, o lamă-deschizător de conserve, o lamă-deschizător de sticle de bere, o lamă-tirbușon, o lamă pentru scoaterea pietrelor din potcoava unui cal, o lamă-lingură, o lamă-furculiță, o lamă de ucis, o lamă-șurubelniță și o lamă-daltă. Cu briceagul ăsta se putea repara un ceas sau chiar Canalul Panama. Era cel mai practic briceag pe care-l văzusem vreodată și, deși îl aveam de aproape două luni, singurul lucru pe care îl făcuserăm cu el a fost să tăiem niște cârnați. Dar trebuie să recunosc că îi tăiase foarte bine.

Ne-am dus la biroul ziarului *Herald Tribune* și am citit pe nerăsuflate știrile și telegramele din ultimele două săptămâni. Am citit informările ambasadei și știrile venite de la Serviciul Britanic de Informații. Am citit până și discursurile. Capa a trecut ca o boare prin camerele jurnaliștilor străini din hotelul Metropol și a furat cărți cu nemiluita.

Am fost chiar și la un cocteil dat de departamentul de presă al Ambasadei Britanice, la care am fost invitați fără prea multă tragere de inimă. Ne-am purtat urât de tot. Ne-am rugat, am cerșit și am împrumutat țigări de la toți cei pe care îi cunoșteam, făcând promisiuni nerușinate privind numărul de

cartușe pe care le vom trimite în clipa în care vom ajunge din nou acasă. Dat fiind că și eu, și Capa ne îmbăiam de câte trei ori pe zi, consumându-ne astfel tot săpunul, a trebuit să cerșim de la ceilalți jurnaliști și niște săpun.

O plângere îndreptățită

de Robert Capa

Nu sunt deloc fericit. Acum zece ani, când începeam să-mi câștig existența fotografiind oameni bombardați de avioane împodobite cu o mică svastică, am văzut și câteva avioane împodobite cu o stea roșie, care le doborau pe cele cu svastică. Asta se întâmpla la Madrid, în timpul Războiului Civil, și am fost foarte fericit. Atunci m-am hotărât să văd locul din care veneau avioanele acelea cu bot mic și piloții lor. Voiam să vizitez Uniunea Sovietică și să fac fotografii acolo. Drept care am înaintat prima cerere de viză. În ultimii zece ani prietenii mei ruși au fost adesea enervanți și imposibili. Văzând că devin din ce în ce mai insistent, au făcut urechea toacă și, cu toate că am înaintat nu știu câte alte cereri, n-am primit absolut nici un răspuns.

Primăvara trecută rușii au reușit să-mi devină și mai antipatici, insistențele mele anunțând cât de curând un conflict deschis. Farfuriile zburătoare și bombele atomice nu sunt deloc fotogenice, așa că m-am hotărât să mai depun o cerere înainte de a fi prea târziu. De data aceasta am găsit oarecare susținere la un om de mare prestigiu, mereu însetat și cu o înțelegere aristocratică față de cei nedreptățiți. Numele lui e John Steinbeck și modul în care s-a pregătit pentru călătoria noastră e unul foarte original.

Mai întâi le-a spus rușilor că fac o mare greșeală dacă îl consideră un stâlp al proletariatului din lumea întreagă: el e mai degrabă un reprezentant al decadenței occidentale, un decăzut până la nivelul celor mai amărâte spelunci din California. De asemenea, s-a angajat să scrie numai adevărul și, când a fost întrebat politicos ce este adevărul, Steinbeck a declarat: „Asta zău că nu știu". După acest început promițător, a sărit pe fereastră și și-a zdrobit un genunchi.

Asta se întâmpla acum câteva luni. Acum e o oră târzie din noapte, iar eu stau în mijlocul unei camere de hotel extrem de sumbre, înconjurat de o sută nouăzeci de milioane de ruși, patru aparate de fotografiat, câteva zeci de rolfilme expuse și mult mai multe neexpuse și un Steinbeck care doarme dus – și nu sunt deloc fericit. Cei o sută nouăzeci de milioane de ruși sunt împotriva mea. Nu petrec de mama focului la colțul străzii, nu practică amorul liber spectaculos, nu arată deloc altfel decât restul oamenilor și formează un popor foarte muncitor și prea plin de virtuți și moralitate pentru un fotograf searbăd ca mine. De asemenea, dau senzația că le place stilul de viață rusesc, dar nu le place să fie fotografiați. Cele patru aparate ale mele, obișnuite cu războaiele și revoluțiile, sunt pur și simplu dezgustate și, de fiecare dată când fac clic, sigur se întâmplă ceva rău. Unde mai pui că, în loc de un singur Steinbeck, am parte de trei.

Zilele mi se par nesfârșite și, invariabil, le încep cu Steinbeckul de dimineață. Când mă trezesc, deschid ochii cu grijă și îl văd stând la birou. Carnetul ăla mare al lui e deschis, iar el se preface că muncește. De fapt așteaptă, îmi pândește prima mișcare. Moare de foame. Steinbeckul de dimineață e un om

foarte sfios, absolut incapabil să ridice receptorul și să încerce măcar o conversație cu chelneriței. Așa că mă dau bătut, mă scol, ridic receptorul și comand micul dejun în engleză, franceză și rusă. Asta îl înviorează și îl face arogant. Afișează expresia aceea de înțelept al satului supraestimat și spune: „În dimineața asta am câteva întrebări pentru tine". E clar că și-a petrecut cele trei ore de foame născocind aiurelile alea, care încep de la felul cum mâncau vechii greci și ajung până la viața sexuală a peștilor. Eu mă comport ca un bun american și, deși aș putea răspunde simplu și fără ocolișuri la aceste întrebări, apelez la drepturile mele cetățenești și refuz să o fac, preferând ca litigiul să fie rezolvat de Curtea Supremă. Steinbeck nu renunță ușor, se umflă în pene cu cunoștințele lui universale, încearcă să mă provoace oferindu-mi indicii și amintindu-mi ce-am învățat la școală, iar atunci eu mă autoexilez. Mă refugiez în baie, loc pe care pur și simplu îl detest, și mă silesc să stau în cada căptușită cu șmirghel și plină cu apă rece până ce sosește micul dejun. Asta durează uneori ore întregi. După micul dejun primesc ajutor. Sosește Șmarski. Temperamentul lui Șmarski nu e influențat de momentul zilei: el e la fel de insuportabil și dimineața, și seara.

În timpul zilei trebuie să mă lupt cu cele o sută nouăzeci de milioane care nu se lasă fotografiate, cu domnul Șmarski, care disprețuiește arta fotografiei, și cu Steinbeckul de dimineață, care nu mai prididește să o facă pe inocentul, răspunzând cu un mormăit prietenos la toate întrebările puse de rușii curioși și crescuți în cultul eroilor: „Asta zău că nu știu". După această declarație memorabilă, Steinbeck se arată epuizat, tace ca peștele și broboane mari

de sudoare răsar pe fața lui armonioasă de Cyrano. În loc să fac fotografii, eu trebuie să traduc tăcerea ciudată a domnului Steinbeck în fraze inteligente și evazive, iar într-un târziu încheiem totul, scăpăm de Șmarski și ajungem din nou acasă.

După un scurt striptease mental, apare Steinbeckul de seară. Acest nou personaj este întru totul capabil să ridice receptorul și să pronunțe cuvinte precum votcă sau bere, pe care le poate înțelege până și chelnerul cel mai imbecil. După consumarea unei anumite cantități de lichid, Steinbeck devine coerent, fluent și are multe opinii bine definite despre orice. Și o ține tot așa până găsim câțiva americani care, deși au soții acceptabile, țigări și băutură de acasă, tot nu refuză să ne vadă. Până acum se poate spune că l-am descris pe Steinbeck ca pe un personaj destul de vesel. Dacă la o petrecere apare cumva vreo tânără drăguță, Steinbeck se oferă imediat să mă protejeze, așezându-se între ea și mine. Cu toate că e dispus să vorbească și cu alte persoane, dacă încerc s-o salvez pe tânăra aceea nevinovată invitând-o la dans, nici un genunchi zdrobit nu-l împiedică să mi-o ia înainte.

După miezul nopții inocența lui se combină cu puterea. Pe aceasta din urmă și-o etalează cu un singur deget. Steinbeck îi întreabă pe soții inocenți dacă știu cumva jocul cu degetul. Cei doi adversari se așază față în față la o masă, își sprijină coatele pe ea și își încleștează degetele mijlocii. După ce și le răsucesc încoace și-ncolo, de obicei domnul Steinbeck lipește degetele soțului de masă și apoi se scuză cu volubilitate. Uneori, noaptea târziu, încearcă acest joc cu toți cei care îi ies în cale. Odată l-a provocat

și pe un domn de-acolo, din Rusia, care arăta a general, dar numai el nu și-a dat seama de asta.

După ce îl iau cu binișorul și îi țin un lung discurs despre demnitate, ajungem acasă. E trecut de ora trei. Steinbeckul de seară s-a metamorfozat în versiunea lui de noapte. Stă în pat cu un volum gros de poezii scrise acum două mii de ani, numit *Viteazul în piele de tigru*. Chipul îi e relaxat, ține gura deschisă și omul sforăie cu vocea joasă și calmă, fără nici o reținere ori inhibiție.

Din fericire, am împrumutat o carte polițistă de la Ed Gilmore, asta doar fiindcă știam că nu voi putea dormi și va trebui să citesc până dimineață.

Acum vă las, nobili cititori americani, asigurându-i în același timp pe preopinenții voștri ruși că tot ce va scrie domnul Șmarski despre noi în *Pravda* este absolut adevărat.

Sfârșitul plângerii

Capitolul 7

Pe oriunde am fost în Rusia, la Moscova, în Ucraina ori la Stalingrad, am auzit mereu numele magic al Georgiei. Oameni care nu fuseseră niciodată acolo și care poate că nici nu vor ajunge vreodată acolo vorbeau despre Georgia cu un fel de alean și cu o mare admirație. Vorbeau despre georgieni ca despre niște supraoameni – mari băutori, mari dansatori, mari cântăreți, mari iubăreți și muncitori de frunte. Iar despre țara din Caucaz și de pe malul Mării Negre vorbeau ca despre un al doilea paradis. Chiar începuserăm să credem că majoritatea rușilor speră că, dacă vor duce un trai virtuos, nu vor ajunge în rai, ci în Georgia. Este o țară cu o climă plăcută și un pământ roditor și are și micul ei ocean. Marile servicii aduse statului sunt răsplătite cu o excursie în Georgia. Este un loc de recuperare a bolnavilor cronici. Georgia a fost un loc privilegiat chiar și în vremea războiului, fiindcă germanii nu au ajuns acolo nici cu avioanele, nici cu trupele. Este unul din locurile care nu au suferit deloc în război.

Am plecat, inevitabil, dis-de-dimineață spre aeroportul din Moscova și am așteptat o oră și jumătate în salonul VIP, sub portretul lui Stalin, unde am băut mai multe cești de ceai. Ca de obicei, cu o seară în urmă fuseserăm la o petrecere și, practic, nu închiseserăm un ochi. Ne-am suit în avion și am dormit

până am aterizat la Rostov. Aerodromul de acolo fusese bombardat rău și acum un mare număr de prizonieri refăceau instalațiile. În depărtare se vedea orașul zdruncinat din temelii, căci fusese serios afectat în timpul războiului.

Apoi ne-am continuat zborul pe deasupra câmpiei nesfârșite până când am zărit munții și ne-am dat seama că nu mai văzuserăm munți de ceva vreme. Arătau extraordinar. Avionul a luat altitudine și am văzut Munții Caucaz în toată splendoarea lor. Aveau culmi înalte și margini ascuțite, iar între ei curgeau râuri de-a lungul cărora am văzut sate vechi de când lumea. Unele vârfuri erau acoperite cu zăpadă, deși acum era vară. După atâta câmpie, în preajma munților ne simțeam ca printre prieteni.

Am urcat foarte sus și am văzut în depărtare Marea Neagră. Apoi avionul a coborât spre ea, zburând razant cu țărmul. E un ținut frumos. Dealurile coboară până la malul mării, iar pe povârnișuri cresc copaci încântători, chiparoși negri și mulți arbuști. Printre dealuri se ridică sate, clădiri mari și spitale. Totul semăna zdravăn cu coasta Californiei, doar că Marea Neagră nu e la fel de agitată și violentă ca Oceanul Pacific, iar coasta nu e stâncoasă. Marea este foarte albastră și foarte liniștită, iar plajele ei sunt foarte albe.

Avionul nostru a zburat mult timp de-a lungul coastei. În cele din urmă a aterizat la Suhumi, o fâșie de iarbă întinsă pe lângă mare. Iarba era foarte verde, iar aeroportul era încadrat de eucalipți – primii pe care i-am văzut în Rusia. Arhitectura era orientală și pretutindeni vedeam flori și arbori în floare. În fața micului aeroport stăteau mai multe femei care vindeau fructe: struguri, cantalupi, smochine,

piersici rumene și pepeni verzi. Am cumpărat struguri, piersici și smochine. Tovarășii noștri de drum s-au repezit la fructe, fiindcă erau din nord, unde nu aveau parte de atâta belșug. S-au îndopat cu de toate și mulți dintre ei aveau să sufere mai târziu, fiindcă stomacul și metabolismul lor nu erau obișnuite cu atâtea fructe proaspete, iar lăcomia putea să le provoace probleme, ceea ce probabil că s-a și întâmplat.

Trebuia să plecăm spre Tbilisi în douăzeci de minute, însă echipajul a crezut de cuviință să facă altceva. A luat o mașină și s-a dus să facă baie în mare, lipsind două ore, răstimp în care ne-am plimbat prin grădinile aeroportului. Am fi făcut și noi o baie, dar n-am putut, fiindcă nu știam că avionul nu avea să decoleze în douăzeci de minute. Aerul era cald, umed și sărat, iar vegetația era deasă, verde și luxuriantă. Era o grădină cu adevărat tropicală.

Georgienii arată altfel. Sunt bruneți, semănând bine cu țiganii, au dinții strălucitori, nasul lung, proeminent, și părul negru, cârlionțat. Aproape toți bărbații poartă mustață și sunt mai arătoși decât femeile. Sunt zvelți, plini de energie, și au ochii negri, scânteietori. Citiserăm și ni se spusese că sunt un popor vechi, semit, un popor venit din Valea Eufratului pe când încă mai exista Babilonul. Sunt sumerieni, iar neamul lor este unul dintre cele mai vechi din lume. Sunt aprigi, mândri, violenți, veseli, iar celelalte popoare ale Rusiei îi admiră mult. Pomenesc mereu despre forța, vitalitatea și îndemânarea lor – se spune că sunt călăreți și luptători neîntrecuți. Iar bărbaților georgieni nu le rezistă nici o femeie din Rusia. Sunt un popor care iubește poezia, muzica și dansul și, potrivit tradiției, sunt mari iubăreți. Și,

bineînțeles, trăiesc într-o țară privilegiată de natură, pentru apărarea căreia luptă de două mii de ani.

Echipajul a revenit cu câteva minute înainte de ora două, cu părul încă ud după baia făcută în Marea Neagră. Regretam că nu merseserăm cu ei, fiindcă eram lac de transpirație. Era foarte cald, iar unii călători începeau să se resimtă după atâtea fructe proaspete. Câțiva copii vomitaseră deja.

Am decolat din nou și am zburat aproape de apă, apoi am luat altitudine și am trecut peste niște munți golași și maronii, precum munții din California. În văi curgeau râuri și de-a lungul lor se întindeau sate și o vegetație bogată. Aici munții erau sumbri și amenințători și reflectau puternic lumina soarelui. Apoi am trecut printre doi munți la nivelul piscurilor și am traversat valea Tbilisi-ului. E o vale aridă și imensă, care seamănă cu New Mexico. Când am aterizat, aerul era fierbinte și uscat, fiindcă eram departe de mare, dar căldura era plăcută și nu ne supăra deloc. Din înaltul cerului această vale mare și întinsă, înconjurată de munți înalți, părea aproape golașă.

Am aterizat pe un aeroport de mari dimensiuni. Acolo se aflau multe avioane – avioane de luptă rusești. Decolau și aterizau câte două, zguduind aeroportul cu huruitul lor. Poate că patrulau de-a lungul granței cu Turcia, care nu e foarte departe. Pe creasta înaltă dinspre vest am văzut o fortăreață străveche, cu creneluri, care se profila imensă și amenințătoare.

Domnul Șmarski era din nou alături de noi. Încheiaserăm un armistițiu: noi aveam să ne purtăm mai frumos cu el, iar el avea să se poarte mai frumos cu noi, altfel decât la Stalingrad. Nici el nu mai fusese în Georgia.

Am fost întâmpinați de o delegație a filialei Voks din Tbilisi, venită cu o mașină mare și frumoasă. Erau niște oameni foarte cumsecade. Am traversat câmpia aridă, îndreptându-ne către o trecătoare din munți. Acolo se afla Tbilisi, un oraș frumos, aflat de multe secole pe principala arteră de circulație de la sud spre nord. De-a lungul munților care îl încadrează se înșiruie fortificații din vremuri de demult. Până și orașul e dominat de un castel cocoțat pe o coamă de munte. De cealaltă parte a văii se află o altă fortăreață, căci prin această trecătoare îngustă și-au făcut loc toate popoarele migratoare – dinspre sud perșii, iranienii și irakienii, dinspre nord tătarii și alți jefuitori. Aici, în această trecătoare îngustă, au avut loc multe bătălii, de aceea s-au și clădit fortificațiile.

O parte din oraș este foarte veche, iar prin trecătoare se strecoară un râu, străjuit pe un mal de niște stânci înalte. Iar pe stâncile acelea înalte se îngrămădesc case străvechi. Tbilisi e un oraș cu adevărat foarte vechi – în timp ce Moscova sărbătorește anul acesta opt sute de ani de la întemeiere, anul viitor Tbilisi va sărbători o mie cinci sute de ani. De fapt aceasta e noua capitală, cea veche fiind la treizeci de kilometri mai încolo, în josul râului.

Străzile din Tbilisi sunt late și umbrite de copaci, iar multe dintre clădiri sunt moderne. Străzile urcă pe dealuri din ambele părți. Chiar în vârful dealului, spre vest, se află un teren de joacă și un parc cu un funicular care urcă până pe culmea stâncii. Parcul e imens și are un restaurant ce dă spre valea care se întinde pe mai mulți kilometri. Pe coamă, chiar în centrul orașului, se înalță uriașele turnuri

rotunde și zidurile crenelate ale orașului-fortăreață, ruinate și amenințătoare.

În oraș, ca și la marginea lui, există biserici vechi de sute de ani, fiindcă georgienii s-au creștinat în secolul al IV-lea, iar bisericile care încă se mai folosesc au fost construite în acea vreme. Este un oraș cu multe povești și, probabil, cu multe fantome. Aici am auzit povestea regelui iranian musulman care, conducând o armată câtă frunză și iarbă, i-a silit pe locuitorii Tbilisi-ului să se adune pe podul de peste râu, a adus o icoană a Maicii Domnului și a promis că toți cei care o vor scuipa vor fi liberi să plece. Toți cei care au refuzat au fost decapitați și se spune că în ziua aceea mii de capete au fost aruncate în râu.

Locuitorii Tbilisi-ului erau îmbrăcați mai îngrijit și arătau mai bine și mai optimiști decât cei pe care îi văzuserăm mai înainte în Rusia. Străzile erau pline de veselie și culoare. Hainele oamenilor erau bine croite, iar femeile purtau baticuri colorate.

Orașul este incredibil de curat. Este primul oraș oriental curat pe care l-am văzut în viața mea. În râul care străbate centrul orașului se scaldă sute de băieți andri. Aici nu s-a distrus nimic, se văd doar urmele lăsate pe clădirile vechi de trecerea timpului.

Voks are în Tbilisi o filială foarte mare și eficientă, fiindcă acesta este un oraș turistic, drept care Voks lucrează nu numai cu străini, ci și cu vizitatori din celelalte republici ale Uniunii Sovietice. Cei de acolo ne-au invitat la sediul lor, care este impresionant, și chiar dacă era destul de târziu, ne-au servit cu niște prăjituri minunate și cu un vin georgian de prima mână, căci voiau să vorbească și să bea cu noi. Noi însă eram extrem de obosiți. Le-am promis

că vom discuta cât vor dori altădată, dar acum trebuia să mergem la culcare.

În cursul şederii noastre în Georgia gremlinul domnului Şmarski a cam şomat, ceea ce ne-a făcut să-l privim cu ochi mai buni şi l-a făcut şi pe el să ne privească mai îngăduitor.

Am avut două camere mari la hotelul Inturist, care dădeau spre stradă şi aveau ferestre pe trei laturi, astfel că simţeam orice boare de vânt. Era foarte plăcut. Aveam o singură problemă: nu puteam lua micul dejun. Tot timpul cât am stat acolo, am încercat să luăm micul dejun devreme, dar n-am reuşit niciodată. Micul dejun venea doar când binevoia să-l pregătească bucătarul.

Dimineaţa ne sculam foarte devreme, fiindcă oraşul ne fascina şi voiam să vedem cât mai mult din el. Şoferul nostru era, ca de obicei, un tip extraordinar, un fost cavalerist, care avea, dacă vă vine să credeţi, un jeep. Jeepul nu scoate tot ce-i mai bun din tine, iar din cavaleristul nostru scotea cowboy-ul. Se înnebunea după el, fiindcă urca cele mai abrupte pante, lua virajele în mare viteză şi sărea peste podeţe. Plonja în pâraie, împroşca apă în toate părţile şi ieşea nevătămat pe partea cealaltă. Cavaleristul conducea ca un nebun şi nu se temea de nimeni. În trafic o mulţime de şoferi furioşi îl făceau mereu să se oprească, după care urma un potop de cuvinte violente în georgiană, la care omul nostru doar zâmbea, după care o lua din loc. Câştiga toate întrecerile. Pur şi simplu îl iubeam. Era primul om din Rusia care avea aceleaşi sentimente faţă de poliţie ca şi noi. Părul lui negru şi cârlionţat flutura în vânt în timp ce-şi conducea maşina. Nu voia să oprească niciodată. Apăsa pe accelerator până la refuz şi jeepul

urca dealul vâjâind, îndreptându-se spre cea mai veche parte a oraşului, unde se mai păstraseră casele de lemn specific georgiene, cu o arhitectură ciudată, înalte de două sau trei etaje şi cu balcoane mari, deschise. Lucrătura în lemn şi picturile de pe pereţi sunt absolut exotice. Am urcat creasta spre vechea fortificaţie, cu turnuri rotunde şi ziduri înalte şi groase. În lipsa artileriei, ar fi fost inexpugnabilă, fiindcă nu putea fi cucerită fără tunuri. Ne-am plimbat prin grădina tropicală a oraşului, cu arbori în floare şi plante rare, multe dintre ele necunoscute nouă. Acolo era răcoare, poate şi datorită pârâului care curgea pe alături.

Nu ne-am simţit nelalocul nostru în Tbilisi, căci oraşul are mulţi vizitatori şi e obişnuit cu străinii, motiv pentru care nu am avut atâtea neplăceri ca în Kiev şi ne-am simţit foarte bine.

Sunt multe biserici în Tbilisi, care trebuie să fi fost, ca şi acum, un oraş al toleranţei religioase, cu toate sinagogile şi templele musulmane străvechi de-acolo, nici unul din ele distrus vreodată.

Sus, pe deal, străjuind oraşul, se vedea Biserica lui David, construită, cred, în secolul al VII-lea, o biserică modestă şi frumoasă. Şoferul ne-a dus cât de aproape a putut, apoi am urcat pe jos restul drumului. Erau mulţi oameni care urcau pe cărarea şerpuită spre biserică, ca să se roage acolo.

Această biserică este venerată de georgieni, iar în cimitirul ei sunt îngropaţi marii scriitori şi compozitori ai neamului. Şi mama lui Stalin e îngropată acolo, sub o piatră foarte simplă. Pe marginea mormântului unui compozitor şedeau trei femei şi un bărbat, toţi în vârstă, şi îngânau litanii într-un stil străvechi – o muzică stranie, dulce, venită de peste timp.

Înăuntru se ținea o slujbă, iar oamenii cântau și ei. La intrare fiecare îngenunchea și săruta un colț al bisericii.

Era un loc izolat și plin de pace, iar orașul, cu acoperișurile lui de țiglă, se întindea jos, departe. Vedeam grădina botanică proiectată de Tamara, celebra regină din secolul al XII-lea, care a înnobilat orașul cu eroismul ei. Regina Tamara era frumoasă, blândă, dar și aprigă. Știa cum să-și conducă țara și cum să construiască. A înălțat fortărețe, i-a încurajat pe poeți și i-a îndemnat pe muzicieni să se adune laolaltă. A fost una dintre reginele luminate ale lumii, precum Elisabeta, Caterina de Aragon și Eleanor de Acvitania.

Când am coborât de la Biserica lui David, clopotele catedralei băteau cu putere, ceea ce ne-a făcut să intrăm și noi. Catedrala era ortodoxă, frumos împodobită, cu icoanele înnegrite de vreme și fum de tămâie. Era plină de oameni. Slujba era ținută de un preot bătrân, cu părul alb și o coroană aurită atât de frumoasă, încât totul părea ireal. Bătrânul se numește Catolicus și este capul Bisericii Georgiene, iar odăjdiile lui sunt țesute cu fir de aur. Slujba se desfășura cu maiestuozitate, iar muzica interpretată de corul imens nu avea egal. Fumul de tămâie se ridica până la tavanul înalt și, în lumina soarelui, părea că luminează el însuși.

Capa a făcut multe fotografii. Era uluitor să-l vezi cum se mișca de colo colo fără zgomot și fotografia fără să deranjeze pe nimeni. Mai târziu a urcat în balconul unde se afla corul, de unde a făcut alte fotografii.

După cum observați, până acum n-am pomenit nimic despre muzee, dar să știți că le-am vizitat – le-am

vizitat pe oriunde am fost. Așa cum spunea Capa, muzeul e biserica Rusiei moderne, iar a refuza să vizitezi un muzeu e ca și cum ai refuza să intri într-o biserică. Și toate arată mai mult sau mai puțin la fel. Mai întâi au o secție care prezintă trecutul Rusiei de dinainte de revoluție, de la început și până în 1918, apoi cel puțin jumătate din muzeu prezintă Rusia de la revoluție încoace, cu toate realizările ei, cu oamenii implicați, cu tablourile gigantice ale eroilor și ale celor mai importante momente din revoluție.

În Tbilisi erau două muzee. Unul era muzeul orașului, plasat pe coama dealului, cu miniaturi ale unor case foarte frumoase din secolele trecute și planurile orașului vechi. Dar cel mai interesant din tot muzeul ni s-a părut a fi muzeograful, care trebuie să fi fost actor, fiindcă striga și poza, se lansa în tirade, devenea dramatic, plângea și râdea în hohote. Cel mai mult îi plăcea să taie aerul cu brațul drept în timp ce perora – desigur, în limba georgiană – despre măreția orașului vechi. Vorbea atât de repede, încât traducerea era imposibilă, deși oricum n-ar fi fost posibilă, fiindcă domnul Șmarski nu vorbea georgiana. Am ieșit din muzeu asurziți, dar fericiți.

Pe șoseaua care duce la acest muzeu se află, probabil, cel mai mare și mai impresionant tablou al lui Stalin din întreaga Uniune Sovietică. Este uriaș: are o înălțime de vreo sută de metri și e încadrat într-o ramă cu lumini de neon care, deși acum e defectă, se spune că, atunci când funcționează, e vizibilă pe o rază de peste patruzeci de kilometri.

Erau atâtea lucruri de văzut, iar noi aveam atât de puțin timp la dispoziție, încât toată vizita noastră acolo ni s-a părut o fugă continuă.

După-amiază am văzut un meci de fotbal între echipa Tbilisi-ului și cea a Kievului. S-a jucat bine, rapid și furios, pe un stadion foarte mare. Au fost cel puțin patruzeci de mii de spectatori foarte agitați, fiindcă aceste meciuri interregionale sunt extrem de populare. Și, cu toate că a fost un meci îndârjit și rapid, cu toate că s-a jucat la rupere, practic, nu au fost incidente grave pe teren. Un singur lucru a iscat discuții toată după-amiaza. Meciul s-a terminat 2-2 și, după fluierul final al arbitrului, s-au lansat doi porumbei. Pe vremuri, în Georgia, la orice fel de întreceri, ba chiar și în timpul războaielor, victoria era anunțată de un porumbel alb, iar înfrângerea, de unul negru. Acești porumbei duceau vestea în toate orașele Georgiei. De data aceasta, întrucât era un rezultat de egalitate, s-a dat drumul și unui porumbel negru, și unuia alb, care au zburat pe deasupra stadionului și s-au pierdut în depărtare.

Fotbalul este cel mai popular joc din Uniunea Sovietică, iar meciurile interregionale agită spiritele și provoacă mai multă emoție decât orice alt eveniment sportiv. Singurele discuții cu adevărat încinse pe care le-am auzit cât am stat în Rusia au fost cele legate de fotbal.

Am mers și prin magazinele universale din Tbilisi, care erau înțesate de oameni. Rafturile erau destul de pline, însă prețurile, mai ales la articolele de îmbrăcăminte, erau foarte mari: cămășile de bumbac costau șaizeci și cinci de ruble, galoșii de cauciuc, trei sute de ruble, iar o mașină de scris portabilă, trei mii de ruble.

Am petrecut o zi întreagă plimbându-ne prin oraș, vizitând piscine publice și parcuri. În parcul muncitorilor am văzut un tren al copiilor care pur și simplu ne-a încântat. Era un tren adevărat – mic, ce-i drept –, o copie perfectă, iar mecanicul, acarul, șeful de gară și pompierul erau toți copii. Câștigaseră un concurs despre eficiență și acum conduceau trenul pentru copii și adulți. Am făcut și noi o călătorie cu el, împreună cu o delegație de copii din Uzbekistan, care venise acolo la invitația copiilor din Tbilisi și era programată să se plimbe cu trenul toată după-amiaza. Băiețelul care o făcea pe mecanicul de locomotivă arăta foarte mândru. Gara avea tot ce-i trebuia, numai că la scară mică. Copiii își făceau datoria cu toată seriozitatea. A lucra la gara copiilor este o mare onoare pentru orice copil din Tbilisi și toți se străduiesc din răsputeri să primească această însărcinare.

Deși mâncarea georgiană e celebră în întreaga Uniune Sovietică, hotelul nostru nu prea auzise de așa ceva. Ne cam săturaserăm de meniul de acolo, care consta aproape invariabil din șașlâk și roșii feliate. În seara aceea ne-am hotărât, împreună cu Șmarski, să încercăm un alt restaurant. Am mers la hotelul Tbilisi, unde restaurantul e mare cât naosul unei catedrale. Acoperișul se sprijinea pe coloane de marmură, orchestra cânta tare și prost, iar mâncarea era pe sponci. În loc de șașlâk, ne-am ales cu bucățele de carne prăjită – și roșii feliate.

În timp ce mâncam, chelnerul ne-a spus:

— E aici o doamnă care ar vrea să danseze cu unul dintre dumneavoastră.

Șmarski ne-a tradus, privind dezaprobator spre chelner.

— E, fără îndoială, o femeie ușoară, a comentat el.

— Și ce e rău în asta? E drăguță? am întrebat noi.

Șmarski s-a strâmbat. Era singurul de la masă care o putea vedea.

— Nu, e foarte urâtă, a răspuns el.

— Atunci noi suntem de părere că ar trebui lichidată. Suntem de părere că e un rău social. Suntem de părere că o femeie ușoară care e și urâtă este o amenințare la adresa întregii structuri a societății, o amenințare la adresa fiecărui cămin, a siguranței, a dragostei de mamă, a orice și oricui.

Șmarski a dat din cap posomorât, arătându-se de acord cu noi. Era, practic, prima oară când eram de acord în vreo privință.

— Pe de altă parte, am continuat eu, dacă ar fi drăguță, ar avea circumstanțe atenuante. Atunci ar fi vorba de un caz de nedreptate socială. Dacă ar fi drăguță, am insista să aflăm care e viața ei, ce greutăți de ordin social au făcut-o să devină o femeie ușoară și să încercăm, poate, să o convingem să revină la inițiativa privată.

Șmarski ne-a privit iscoditor și bănuitor. Nu avea prea multă încredere în noi.

Deși stăteam cu spatele la femeia aceea ușoară, până la urmă am reușit să aruncăm o privire pe furiș. Șmarski avea dreptate: nu era drăguță și nici până azi nu știm dacă au lichidat-o sau nu.

Nopțile de vară erau minunate în Tbilisi. Aerul era ușor, luminos și uscat. Tinerii rătăceau pe străzi, bucurându-se de viață. Hainele bărbaților erau destul de frumoase: tunici, uneori din mătase albă, groasă, centură, pantaloni strâmți și cizme negre, moi. Bărbații georgieni sunt foarte chipeși.

Dinspre balcoanele înalte ale caselor vechi auzeam în noapte glasuri gingașe, o muzică stranie, acompaniată de un instrument cu coarde care suna a mandolină, și, din când în când, un flaut pe o stradă întunecată.

Georgienii ni se păreau mai destinși decât toți cei pe care îi văzuserăm până acum – destinși, aprigi și plini de veselie. Poate de aceea rușii îi admiră atât de mult. Poate că așa ar vrea să fie și ei.

Deasupra munților dinspre vest atârna o lună imensă, astfel că orașul părea și mai misterios, și mai vechi, iar castelul negru și impunător de pe culme se profila clar pe cerul fără nori. Dacă există fantome pe undeva în lumea aceasta, atunci aici trebuie să fie, iar dacă există o fantomă a reginei Tamara, probabil că în noaptea aceea se plimba pe coama dealului, sub razele lunii.

Capitolul 8

Uniunea Scriitorilor din Tbilisi ne invitase să participăm la o mică recepție. Trebuie să recunoaștem că eram cam înspăimântați, fiindcă astfel de întâlniri tind mereu să devină foarte literare, iar noi nu suntem foarte literari. În plus, știam deja că georgienii își iau literatura foarte în serios: poezia și muzica sunt marile lor contribuții la cultura universală, iar poezia lor vine din vremuri străvechi. Poezia lor nu e citită doar de o mână de oameni – e citită de toată lumea. Am observat în cimitirele de pe deal că poeții lor sunt înmormântați la fel ca regii și de multe ori un poet rămâne în amintire, iar un rege e uitat. Un poet de demult, Rustaveli, care a scris o lungă epopee numită *Viteazul în piele de tigru*, este onorat în Georgia aproape ca un erou național, versurile lui sunt citite și memorate chiar și de copii, iar tabloul lui poate fi văzut peste tot.

Ne temeam că întâlnirea cu scriitorii ne va strica ziua. Totuși ne-am dus. Ne-au întâmpinat vreo douăzeci de bărbați și trei femei. Ne-am așezat pe fotolii într-o cameră încăpătoare și ne-am uitat unii la alții. Cineva a rostit o alocuțiune de bun venit și, fără nici un fel de introducere, aceeași persoană a spus:

— Și acum domnul Cutărică va face o scurtă prezentare a istoriei literaturii georgiene.

Un ins din dreapta mea a scos la iveală un maldăr de foi bătute la mașină la un singur rând. A început să citească, iar eu am așteptat traducerea. După vreun paragraf, mi-am dat seama brusc că omul citea în engleză. Am privit fascinat, fiindcă nu înțelegeam decât un cuvânt din zece. Pronunția lui era atât de ciudată, încât, deși cuvintele erau englezești, nu sunau nici pe departe englezește. Și a citit exact douăzeci de pagini dactilografiate.

Ulterior am primit manuscrisul și l-am citit. Era o istorie scurtă și concisă a literaturii din Georgia de la începuturi până în prezent.

Întrucât nu vorbeau deloc engleza, cei mai mulți din sală ședeau și zâmbeau binevoitor, fiindcă pentru ei omul citea textul într-o engleză perfectă. La sfârșit primul vorbitor a întrebat:

— Aveți întrebări?

Și, dat fiind că înțelesesem foarte puțin din ce se citise, a trebuit să recunosc că nu aveam întrebări.

În încăperea aceea era destul de cald, iar eu și Capa aveam probleme cu stomacul, așa că nu prea eram în apele noastre.

Apoi o doamnă s-a ridicat în picioare, tot cu un maldăr de foi, și a anunțat:

— Acum voi da citire câtorva poezii georgiene traduse în limba engleză.

Citea bine în engleză, dar, din cauza crampelor de la stomac, am fost nevoit să protestez. I-am spus cu sinceritate că prefer să citesc poezia singur, fiindcă astfel o înțeleg mai bine, și am rugat-o să-mi dea foile ca să le citesc în voie și să le judec la adevărata lor valoare. Cred că s-a simțit jignită, deși sper că nu s-a întâmplat așa. Dar spuneam adevărul și, pe deasupra, mă simțeam foarte rău. Doamna mi-a răspuns

ușor tăios. Avea doar un singur exemplar și nu îndrăznea să-l lase din mână.

Din nou, ca și înainte, au început întrebările despre literatura americană. Și, ca de obicei, ne-am simțit groaznic de nepregătiți. Dacă am fi știut că aveam să fim bombardați cu astfel de întrebări, am fi studiat și noi puțin înainte de a pleca din America. Am fost întrebați despre scriitorii tineri, iar noi am mormăit ceva despre John Hersey, John Horne Burns, care a scris *Galeria*, și Bill Mauldin, care desenează ca un romancier. Am dat niște răspunsuri ca nuca în perete, adevărul fiind că în ultima vreme nu citiserăm foarte multă proză contemporană. Apoi unul dintre bărbați ne-a întrebat ce georgieni erau celebri în America. Singurii de care ne-am putut aminti, în afară de coregraful George Balanchine, erau cei trei frați care se însuraseră cu niște americance bogate, a căror avere era de ordinul milioanelor de dolari. Numele de Mdvani nu a părut să provoace prea mult entuziasm printre scriitorii georgieni din ziua de azi.

Acești scriitori georgieni sunt foarte serioși și dedicați și e foarte greu să le spui că, deși Stalin susține că scriitorul este arhitectul sufletului, în America scriitorul nu este considerat nici un fel de arhitect, ci de-abia e acceptat după ce moare și stă îngropat bine mersi vreo douăzeci și cinci de ani.

Diferența dintre americani și sovietici iese cel mai mult în evidență când vine vorba de atitudine – nu numai față de scriitori, ci și a scriitorilor față de propriul lor sistem. În Uniunea Sovietică misiunea scriitorului este să încurajeze, să elogieze, să explice și să perpetueze în toate modurile posibile sistemul sovietic, în timp ce în America, ca și în Anglia, un scriitor bun este câinele de pază al societății. Misiunea

lui este să satirizeze prostia, să critice nedreptățile, să stigmatizeze greșelile. Tocmai de aceea în America nici societatea, nici guvernanții nu-i au la inimă pe scriitori. Cele două țări au abordări complet opuse în ceea ce privește literatura. Și trebuie spus că pe vremea marilor scriitori ruși, adică Tolstoi, Dostoievski, Turgheniev, Cehov și Gorki – cel puțin în prima parte a carierei lui literare –, situația era aceeași și în Rusia. Numai timpul poate dovedi dacă ideea cu arhitectul sufletului poate produce o literatură la fel de bună ca aceea cu câinele de pază al societății. Până acum trebuie să recunoaștem că școala de arhitectură nu a produs nici o capodoperă.

Până la sfârșitul întâlnirii noastre cu scriitorii, încăperea se încinsese bine și, între două strângeri de mână, ne ștergeam palmele de pantaloni, căci transpirația curgea șiroaie pe noi.

Cei de acolo ne puseseră o întrebare la care voiam să mai cugetăm:

— Americanilor le place poezia?

Răspunsul nostru fusese că singura modalitate de a verifica dacă americanilor le place sau nu le place o formă de literatură este dacă o cumpără sau nu, dar cu siguranță americanii nu cumpără prea multă poezie. Așadar, fuseserăm forțați să spunem că, poate, americanilor nu le place poezia.

Apoi a venit o altă întrebare:

— Asta e din cauză că poeții americani nu sunt foarte apropiați de popor?

Nici asta nu era adevărat, fiindcă poeții americani sunt la fel de apropiați de popor ca și romancierii americani. Walt Whitman și Carl Sandburg nu sunt, evident, foarte îndepărtați de popor, însă poporul nu citește prea multă poezie. Noi nu credem că are cine

ştie ce importanţă dacă americanilor le place sau nu poezia. Dar pentru georgieni, a căror dragoste pentru poezie face parte din tradiţie, lipsa ei e aproape o crimă.

Oricât ar fi de vechi, Tbilisi este noua capitală. Acum o mie cinci sute de ani centrul puterii se afla la vreo treizeci de kilometri spre nord, drept care după-amiază ne-am urcat în jeep şi cavaleristul nostru ne-a dus acolo. Şoseaua era bună, cu macadam, şi pe ea se înghesuiau căruţe trase de măgari, camioane militare şi soldaţi pe motociclete germane cu ataş. Pe ambii versanţi ai munţilor se înălţau castele şi biserici vechi, la care cu greu puteai ajunge. Senzaţia de străvechi era întărită de aceste trecători, care fuseseră apărate de invadatori vreme de trei mii de ani. Şoseaua urma cursul râului şi în curând am văzut două baraje hidroelectrice, dar când Capa a vrut să le fotografieze, a fost refuzat automat. Puţin mai sus de baraje am dat peste un pod construit de Pompei când au trecut romanii pe aici – iar unul dintre stâlpii de susţinere încă mai rezistă în mijlocul râului.

Numele vechii capitale este Mtskheta, iar eu nici acum nu pot să-l pronunţ. Pe coama dealului, mai sus de oraş, se înalţă o biserică din secolul al V-lea, pe jumătate ruinată şi foarte impunătoare. Ca să ajungi la ea, trebuie să urci pe o cărare pentru capre. Şi în oraş, în interiorul zidurilor înalte, se găsea o biserică frumoasă. Zidurile erau crenelate şi prevăzute cu turnuri de apărare.

Imensa curte interioară era acoperită de iarbă, iar zidurile aveau gradene, pentru ca pe vremuri ostaşii să poată apăra biserica. Uşa bisericii era din fier şi era încuiată cu un lacăt uriaş. La intrare am

văzut multe lumânări mici, prinse în peretele de piatră. Metoda constă în aprinderea lumânării la capătul opus şi presarea ei de piatră până rămâne lipită acolo, după care lumânarea se aprinde la capătul normal.

Un vânt fierbinte şi uscat vâjâia prin trecătoarea în care se află oraşul şi gemea prin colţurile bisericii. Într-un colţ al cimitirului se desfăşura o parodie curioasă. Un bărbat deşirat, zvelt şi vânos, îmbrăcat în zdrenţe, ţopăia de colo colo. Era, cum zicem noi, puţin „atins". În mâna dreaptă, osoasă, avea o pană mare, cu care gesticula în timp ce ţinea un discurs în faţa a trei capre ce îl priveau şi rumegau iute. La un moment dat omul şi-a fluturat pana şi s-a repezit la capre, dar ele s-au tras dispreţuitoare într-o parte, au făcut un pas lateral, ca boxerii, apoi au rămas locului şi l-au privit cum îşi reia discursul.

În cele din urmă şi-a făcut apariţia femeia care se îngrijea de biserică. Era oacheşă, cu o faţă bine conturată, acvilină. Era îmbrăcată în haine negre, cu o basma neagră pe cap şi înfăşurată în jurul gâtului, astfel că nu i se vedea decât chipul. Avea ochii negri şi gânditori. Părea să fie un fel de măicuţă laică. Avea la ea o cheie mare, pentru lacătul de la biserică. A descuiat biserica, iar noi am pătruns în acel loc străvechi şi întunecat.

Picturile de pe pereţi erau ţepene, vechi şi primitive, cu culorile şterse. Icoanele mai recente păreau înnegrite între ramele lor şi sub ferecătura de aur. Femeia aceea atât de serioasă a început să ne vorbească despre originea bisericii.

A urmat ceea ce mai târziu am numit telefonul fără fir. Şmarski nu ştia georgiana. Măicuţa trebuia să-i vorbească unui georgian, care traducea în rusă,

iar apoi Șmarski traducea în engleză. Asta a luat mai mult decât o conversație normală.

Femeia cea oacheșă ne-a spus că această biserică fusese terminată în secolul al V-lea, dar că fusese începută cu mult înainte. Și ne-a spus și o poveste curioasă despre întemeierea ei, una din acele povești incredibile pe care le auzi atât de des în Orient.

Se spune că erau odată doi frați și o soră care aflaseră din ceruri sau de la o boare de vânt că Iisus Hristos se născuse și că acum era om matur. Vestea era întărită de tot felul de semne și vise. În cele din urmă frații au pornit spre Ierusalim, lăsându-și sora acasă, chiar în acest loc. Au sosit acolo tocmai în ziua răstignirii lui Iisus, deci l-au văzut doar mort. Cei doi frați din această trecătoare din munții Georgiei s-au îndurerat foarte și au cerut o bucată din cămașa lui Iisus, pe care au adus-o acasă, la sora lor. Cu inima frântă, fata a strâns în mână bucata din cămașă, și-a lipit-o de inimă, apoi a simțit o amețeală groaznică și a murit de durere. Frații au încercat să-i smulgă din mână bucata din cămașa lui Iisus, dar n-au izbutit, atât de tare o ținea fata chiar și după moarte. Așa se face că a fost îngropată cu bucata din cămașă în mână. A fost îngropată chiar în locul unde se înalță azi biserica. Aproape numaidecât din mormântul ei a răsărit o plantă care s-a transformat într-un copac uriaș. După mai mulți ani oamenii și-au dorit să ridice aici o biserică, ca să păstreze vie amintirea acestei fapte. Au venit câțiva pădurari care au dat să taie copacul, dar topoarele lor s-au făcut țăndări din prima lovitură. Toți au încercat să taie copacul, dar n-au reușit nici măcar să-i lase vreo știrbitură pe trunchi. Până la urmă au apărut doi îngeri care au tăiat copacul, iar biserica s-a ridicat

chiar în acel loc. Femeia cea oacheșă a arătat spre un fel de cort de lut din interiorul bisericii: aici e mormântul, a spus ea, și aici se înalță copacul. Sub cortul de lut se aflau, evident, rămășițele sfintei, ce strângea în continuare în mână bucata din cămașa purtată de Iisus.

Femeia a mai spus și alte povești cu glasul ei uscat și grav, dar cea despre originea bisericii a fost cea mai frumoasă.

Vântul se tânguia prin ușa de fier care scârțâia la fiecare mișcare, în timp ce femeia vorbea mai departe. Deși acum în biserică nu era nimeni, de-a lungul anului, la diverse ocazii, atât de mulți oameni se strâng aici și în curte, că nu ai unde să arunci un ac. Unii chiar se urcă pe ziduri. De sărbători slujba se ține în biserica veche. Oamenii vin în pelerinaj de la mulți kilometri pentru a asista la slujbă, iar noaptea biserica pare înconjurată de lumânările aprinse și lipite pe ziduri.

Am părăsit biserica și ușa de fier s-a închis în urma noastră, timp în care în colțul cimitirului, omul „atins" încă își mai flutura pana și le vorbea răgușit caprelor. Apoi am mers la o mănăstire de la marginea orașului, unde trăiesc mai mulți călugări. Au capelele lor și ateliere în care muncesc.

Când creștinismul a ajuns în Georgia, Franța, Germania și Anglia erau încă păgâne. Iar poveștile creștine care se spun aici au un profund parfum oriental.

Această lungă trecătoare de la nord de Tbilisi este un adevărat paradis arheologic, fiindcă aici se află vestigiile unor civilizații vechi de mii de ani. Sus, pe stânci, se văd, ca niște găuri pătrate, morminte din antichitate. Arheologii guvernului sovietic

excavează necontenit. Recent au descoperit o amforă uriașă plină cu monede de aur – solda armatei pe care un rege din vechime, fiind atacat de dușmani, a ascuns-o aici. În fiecare zi arheologii găsesc obiecte care prelungesc istoria Georgiei în trecut, spre civilizații nebănuite. Prin comparație, un stâlp de susținere din podul lui Pompei este o structură relativ nouă, iar barajul hidroelectric reprezintă cea mai avansată tehnologie.

Capa și-a propus să surprindă într-o singură fotografie patru obiective: barajul hidroelectric, o statuie a lui Lenin, o biserică din secolul al V-lea și gaura pătrată a unui mormânt sumerian. Dar n-a fost lăsat să o facă, fiindcă cel mai important dintre toate era barajul, a cărui fotografiere era interzisă.

Spre seară eram arși de vânt și epuizați și toți trei, eu, Capa și Șmarski, ne simțeam deranjați la stomac. Băuserăm o apă minerală numită Borjomi, care avea un gust plăcut, alcalin, dar care – cum am descoperit noi după aceea, adică abia după ce și-a făcut efectul – era un purgativ ușor, deși, după cantitățile pe care le sorbiserăm, acum era mai mult decât ușor. Cert e că ne-a trebuit ceva timp ca să aflăm cauza stării noastre de slăbiciune.

Dacă în America există sute de case în care a dormit George Washington, în Rusia există nenumărate locuri în care a lucrat Iosif Stalin. De-a lungul peretelui atelierelor feroviare din Tbilisi se află un răzor de flori și deasupra lui e pusă o placă imensă, care te informează că aici a lucrat cândva Iosif Stalin. Stalin s-a născut în Georgia, iar locul lui de naștere, Gori, aflat la vreo sută de kilometri de Tbilisi, a devenit deja un loc de pelerinaj național. Urma să-l vizităm și noi.

În jeep drumul ni s-a părut lung, fiindcă orice jeep pare să meargă mai repede decât o face de fapt. Ne-am croit drum din nou prin trecătoarea bătută de vânturi, am ieșit în vale, apoi am străbătut alte trecători, până când, în sfârșit, am ajuns în Gori. Orașul este așezat între munți și e dominat de ceea ce la noi s-ar numi o terasă, un munte înalt, izolat și rotund, aflat chiar în mijlocul orașului, ce are în vârf un castel impunător, care apăra cândva orașul și era locul de refugiu al locuitorilor. Castelul este azi în ruină. Acesta e orașul unde s-a născut Stalin și unde și-a petrecut copilăria și adolescența.

Locul nașterii lui Stalin a fost lăsat așa cum era, fiind acoperit cu un baldachin enorm, ca să-l protejeze de intemperii. Vârful baldachinului e din sticlă de vitraliu. Locul propriu-zis e o casă micuță, cu un singur cat, construită din lut și prundiș, o casă cu două camere și o verandă mică în față. Chiar și așa, familia lui Stalin era atât de săracă, încât locuia doar într-o jumătate din casă, într-o singură încăpere. În ciuda cordonului pus de-a lungul ușii, poți privi înăuntru: un pat, un dulap de haine șubred, o măsuță, un samovar și o lampă strâmbă. În această încăpere trăia toată familia, aici gătea și tot aici dormea. Baldachinul cu acoperământ de sticlă se sprijină pe niște coloane de marmură aurită. Casa se află acum în mijlocul unei grădini mari de trandafiri. La marginea grădinii se găsește muzeul lui Stalin, în care se păstrează toate obiectele care s-au găsit și sunt legate de copilăria și adolescența lui: fotografii și tablouri cu tot ce a făcut, ba chiar și fotografia de cazier de când a fost arestat. La vremea aceea era un tânăr foarte chipeș, cu o privire aprigă. Pe perete se vede o hartă mare, unde sunt marcate călătoriile

lui, închisorile în care a stat, orașele din Siberia în care a avut domiciliu forțat. Aici sunt și cărțile și hârtiile lui, ca și editorialele pe care le scria pentru ziare de mic tiraj. A avut o viață bogată și încă de la început a pornit-o pe drumul pe care se află și acum.

În toată istoria nu o să găsești o persoană atât de acoperită de onoruri cât mai este încă în viață. Din punctul acesta de vedere, ne putem gândi numai la Augustus Cezar, dar am zice că nici măcar el nu s-a bucurat în timpul vieții de prestigiul lui Stalin, de venerația cu care îl privesc rușii sau de fascinația aproape divină pe care Stalin o exercită asupra poporului său. Tot ce spune Stalin e adevărat, chiar dacă pare să contrazică legile naturii. Locul lui de naștere a devenit deja un loc de pelerinaj. Cei care îl vizitau cât am fost noi acolo vorbeau în șoaptă și mergeau în vârful picioarelor. În ziua când l-am vizitat, muzeul era în grija unei tinere drăguțe, care, după ce ne-a dat toate amănuntele, s-a dus în grădină, a tăiat mai mulți trandafiri și ne-a oferit fiecăruia câte unul. Vizitatorii au împachetat florile cu grijă, ca să aibă o amintire din acest loc sfânt. Nu, în toată istoria nu știm să fi existat ceva asemănător.

Dacă Stalin are atâta putere în timpul vieții, ce se va întâmpla după ce moare? În multe cuvântări din Rusia i-am auzit pe vorbitori citând pe neașteptate o frază dintr-un discurs de-al lui Stalin, echivalentă cu *ipse dixit*-ul de necombătut al învățatului medieval care își susținea argumentația apelând la Aristotel. În Rusia nimeni nu pune la îndoială cuvântul lui Stalin, nimeni nu contrazice ceea ce spune el. Și, indiferent cum s-a ajuns la situația aceasta, prin propagandă, prin îndoctrinare, prin repetare la infinit și prin iconografia prezentă peste tot, e un

adevăr ce nu poate fi contestat. Îți dai seama de forța acestui adevăr când auzi remarca pe care am auzit-o și noi de multe ori: „Stalin a avut întotdeauna dreptate. În toată viața lui nu a greșit nici măcar o dată". Cel care face remarca asta nu ți-o oferă ca argument, ca pe ceva care poate fi contrazis, ci ca pe un adevăr absolut, dincolo de orice îndoială.

Ne-am urcat din nou în jeep și cavaleristul nostru ne-a dus într-una din văile mărginașe, fiindcă voiam să vedem podgoriile unde se face vinul georgian. Am intrat într-o vale îngustă, unde pe versanți erau iarăși tot felul de fortificații, dar și loturi de pământ fertil. Viile urcau până spre vârful munților. Strugurii tocmai se pârguiau. Erau acolo și livezi de portocali, de meri, de pruni și de cireși. Drumul era îngust și desfundat, iar în unele locuri era traversat de pâraie. Șoferul nostru chiuia de bucurie, fiindcă asta-i plăcea cel mai mult. Mergea cu toată viteza pe drumurile înguste și ne privea cu coada ochiului, ca să vadă dacă ne e frică – și zău că ne era. Trebuia să ne ținem bine, cu ambele mâini, ca să nu zburăm din jeep. Intra în pâraiele alea fără milă, împroșcând tot în jurul nostru și udându-ne până la piele. Am mers prin mai multe văi cu pământ fertil, legate între ele prin trecători. La fiecare trecătoare se găsea câte o construcție fortificată, unde se refugiau țăranii în timpul invaziilor.

Am oprit în sfârșit lângă un grup de case dintr-o podgorie montană, unde intenționam să luăm prânzul. Acolo așteptau în tăcere vreo sută de persoane, îmbrăcate în cele mai bune haine. Numaidecât patru bărbați au intrat într-una din case și au revenit cu un sicriu. Apoi au pornit cu toții să urce muntele, legănându-se, ca să ducă mortul la cimitirul de pe

culme. I-am urmărit cu privirea mult timp cum înaintau în zigzag pe cărarea de munte, spre cimitir, până au devenit din ce în ce mai mici.

Am intrat în vie și am mâncat pe săturate ce aduseserăm cu noi – icre negre și cârnați, friptură de miel, roșii proaspete, vin și pâine neagră. Am cules struguri, care erau tocmai buni de mâncat, și ne-am îndopat cu ei. Din păcate, excesul acesta nu a ajutat cu nimic stomacurile noastre slăbite. Valea era verde, plină de vegetație, iar aerul era încântător de cald. Peste tot mirosea frumos, mirosea a verde. După o vreme ne-am întors la jeep și am coborât chiuind spre Gori.

Cel care vizitează un oraș din America este dus la Camera de Comerț, la aeroport, la noul tribunal, la piscină și la fabrica de armament. Cel care vizitează Rusia e dus la muzeu și în parcul de cultură și recreație. În fiecare oraș există un parc de cultură și recreație, iar noi începuserăm să ne obișnuim cu ele, cu băncile și straturile lor lungi de flori, cu statuile lui Stalin și Lenin, cu comemorările în piatră ale luptelor duse în oraș în timpul revoluției. Refuzul de a vedea parcul de cultură și recreație echivala cu refuzul de a vedea o nouă zonă rezidențială dintr-un oraș american. Deși eram obosiți de-atâtea zdruncinături în jeepul cavaleristului și deși eram arși de soare, fiindcă nu ne acoperiserăm capul cu nimic, a trebuit să mergem în parcul de cultură și recreație din Gori.

Am mers pe aleile acoperite cu pietriș, am privit florile și, brusc, am auzit o muzică ciudată care venea din spatele parcului. Semăna a muzică de cimpoi susținută de tobe. Ne-am îndreptat spre locul din care se auzea muzica și am văzut trei bărbați, doi

care cântau la flaut și unul care bătea într-o tobă mică. Curând ne-am dat seama de ce muzica suna a cimpoi: flautiștii își umflau obrajii, așa că și atunci când inspirau, obrajii plini cu aer făceau ca sunetul să nu se oprească, prin urmare nu se auzea nici un fel de pauză în melodie. Muzica avea un ritm drăcesc. Cei doi flautiști și toboșarul stăteau la poartă, lângă un gard înalt de lemn, iar copacii din jur erau plini de copii care se uitau înăuntru.

Acum ne bucuram că veniserăm în parc, fiindcă aici se desfășura campionatul de lupte georgiene, iar în ziua aceea tocmai erau finalele. Campionatul începuse în urmă cu trei zile și acum se alegeau campionii republicii. Gardul de lemn înconjura un fel de arenă cu locuri pe toate părțile. Cercul în care se țineau luptele avea un diametru de aproximativ zece metri și era acoperit cu un strat gros de rumeguș. Într-o latură se afla masa arbitrilor, iar în spatele ei exista un mic vestiar, unde se echipau luptătorii.

Oamenii ne-au primit cu multă căldură. Ne-au făcut loc pe o bancă și au lăsat un spațiu liber pentru Capa, ca să poată face fotografii în timpul concursului. Cei doi flautiști și toboșarul s-au așezat pe rândul din față, apoi au fost chemați primii concurenți. Erau îmbrăcați într-un echipament ciudat: veste largi din pânză tare, centuri din aceeași pânză și pantaloni scurți. Și cu tălpile goale. Fiecare pereche de luptători se prezenta în fața arbitrilor și era recunoscută oficial. Apoi luptătorii își ocupau pozițiile, de o parte și de alta a cercului. În clipa aceea muzicanții începeau să cânte din nou aceeași melodie îndrăcită, susținută de tobă. Cei doi concurenți se apropiau unul de altul și lupta începea.

Sportul acesta e destul de ciudat. Cel mai mult seamănă, cred eu, cu jiu-jitsu. Concurenții nu au voie să se apuce de vreo parte a corpului. Nu se pot apuca decât de vestă și de centură. După ce-au reușit să se apuce strâns, caută să-și pună piedică și să se dezechilibreze, până când unul din ei e trântit la pământ și imobilizat. Muzica acompaniază toate mișcările de atac și apărare și se oprește numai atunci când unul dintre luptători a pierdut meciul.

Lupta nu ținea prea mult: de obicei un minut era de ajuns pentru ca unul dintre concurenți să-și pună adversarul la pământ. Iar în clipa în care se termina, o nouă pereche se prezenta în fața arbitrilor pentru a primi permisiunea de a se întrece. Este un sport care necesită o viteză incredibilă, forță și tehnică. Unele dintre procedee erau atât de violente și de rapide, încât victima zbura prin aer înainte de a ateriza pe spate.

Spectatorii deveneau din ce în ce mai înfierbântați pe măsură ce tot mai mulți concurenți erau eliminați. Din păcate, noi am fost nevoiți să plecăm. Trebuia să luăm un tren de noapte spre Marea Neagră și, înainte de asta, trebuia să onorăm o invitație la un spectacol de deschidere de la opera din Tbilisi. În plus, jeepul nostru începea să aibă probleme după atâta zguduială, benzina era pe terminate și mai aveam de mers încă șaptezeci de kilometri înainte de a încerca să ajungem la operă. La stația de benzină coada se întindea cât vedeai cu ochii și, oricât am încercat, n-am reușit să ne strecurăm mai în față, așa că am mers târâș-grăpiș înapoi, oprind din când în când ca să mai pompăm benzină.

Am ajuns la Tbilisi foarte obosiți – atât de obosiți, încât am refuzat să mergem la spectacolul de

la operă. Genunchiul meu zdrobit se zdruncinase rău în jeepul condus cu toată viteza. De-abia mai puteam merge. Voiam să stau o oră cufundat în apă fierbinte, ca să mai scap de durere.

Când am ajuns în sfârșit la gară, am constatat că era supraîncălzită și supraaglomerată. Am mers pe lângă un tren lung și ticsit până am ajuns la vagonul nostru, un vagon de dormit clasa întâi, din 1912, din vremurile bune de odinioară. Tapițeria de catifea era la fel de verde cum ne-o aduceam noi aminte. Lemnul negru, lustruit și dat cu ulei, metalul lucitor și mirosul de mucegai erau încă vii în memoria noastră. Ne-am întrebat unde dispăruseră în toți anii din urmă. Belgienii care construiseră acest tip de vagoane acum atât de mult timp o făcuseră temeinic. În urmă cu patruzeci de ani era cel mai bun vagon din lume și încă mai era confortabil, încă mai era în formă. An după an, lemnul negru se înnegrește și mai mult, iar catifeaua verde se înverzește și mai mult. Este un vestigiu al măreției și regalității altei epoci.

În tren era foarte cald, așa că am deschis fereastra compartimentului. Imediat a apărut un însoțitor care a închis-o, încruntându-se la noi. De îndată ce însoțitorul a plecat, am deschis din nou fereastra, dar însoțitorul părea să simtă că nu ne supunem. S-a întors numaidecât, a închis fereastra și ne-a ținut o predică în rusește, amenințându-ne cu degetul. Era atât de înverșunat în privința ferestrei, încât n-am mai îndrăznit s-o deschidem, deși simțeam că ne sufocăm. Mesajul lui tradus era că în timpul călătoriei noastre nocturne urma să trecem prin mai multe tuneluri. Dacă deschideam fereastra, fumul de la locomotivă intra în vagon și murdărea tapițeria verde.

Ne-am rugat de el să ne lase să deschidem fereastra, asigurându-l că vom ajuta la curățarea tapițeriei, dar însoțitorul n-a făcut altceva decât să ne amenințe din nou, și mai abitir, cu degetul și să ne mai țină o predică. De la regula rusească, odată impusă, nu ai cum să te abați.

Întâmplarea ne-a amintit de ceva ce ne povestise un ofițer american detașat la Moscova. În timpul războiului, când avionul american cu care urma să călătorească a aterizat la Moscova, la bord a urcat o santinelă care avea ordin să nu lase pe nimeni să urce. Și când a sosit momentul ca grupul de pasageri să urce în avion, santinela nu a lăsat pe nimeni la bord. Ofițerul ne-a spus că era cât pe-aci să fie împușcat fiindcă încercase să urce, cu toate că avea documente care îi permiteau îmbarcarea. Apoi santinela a fost schimbată din post. Ulterior comandantul rus i-a explicat că ordinele sunt fixe și că e mult mai ușor să schimbi santinelele decât ordinele. Santinela numărul doi avea ordin să lase pasagerii să urce, în timp ce santinela numărul unu avea ordin să nu lase pasagerii să urce. Două ordine sau niște ordine schimbate puteau deruta santinela. Era mult mai simplu să schimbi santinelele. Probabil că era mult mai bine și pentru disciplină. Cel care respectă un singur ordin o poate face cu mai multă precizie decât cel care trebuie să aleagă între două.

Era evident că însoțitorul din vagonul nostru nu avea nici cea mai mică intenție să ne lase să deschidem fereastra. Puteam să ne sufocăm acolo – nu-i păsa nici cât negru sub unghie. Nu știam care e pedeapsa pentru călătoria cu fereastra deschisă, dar, judecând după cât de serios era însoțitorul, trebuie să fi fost în jur de zece ani de închisoare.

În cele din urmă trenul s-a pus în mișcare, iar noi ne-am resemnat cu gândul că o să ne petrecem toată noaptea în mica noastră saună. Însă nici nu porniserăm bine, că ne-am și oprit. Trenul a oprit așa, din trei în trei kilometri, toată noaptea. Ne-am chinuit să adormim, am transpirat din greu și am visat că s-a surpat o mină de cărbuni peste noi.

Ne-am trezit foarte devreme și am descoperit că ne aflăm într-o altă țară, o țară complet schimbată. Ajunseserăm într-o zonă tropicală, unde pădurile se întindeau de-a lungul șinelor de cale ferată, unde vedeam bananieri, iar aerul era plin de umezeală. Zona din jurul orașului Tbilisi, ca și aerul, fusese uscată.

Căsuțele de pe lângă linii erau îmbrăcate în flori, iar frunzișul era des. Hibiscusul se cățăra pe dealuri și peste tot erau portocali. Era un ținut frumos și bogat. Porumbul, înșirat în pâlcuri mici de-a lungul șinelor de cale ferată, era la fel de înalt ca în Kansas, în unele locuri având de două ori înălțimea unui om, iar mai încolo se întindeau mai multe bostănării. Se crăpa de ziuă, iar oamenii ieșeau în pragul caselor lor cochete și priveau cum trece trenul. Femeile erau îmbrăcate cu haine în culori deschise, ca la tropice. Aveau basmale roșii, albastre și galbene, iar fustele le erau împodobite cu tot felul de modele. Am trecut printre păduri de bambus și ferigi gigantice și plantații de tutun cu plante mari. Aici casele se sprijineau pe stâlpi, având scări înalte pe care se ajungea înăuntru. Sub case copiii și câinii se jucau în primele raze ale soarelui. Dealurile erau acoperite cu copaci impunători și toate lucrurile erau înconjurate de o vegetație luxuriantă.

Apoi am ajuns în zona plantațiilor de ceai, probabil cea mai frumoasă cultură din lume. Tufe mici de ceai se întindeau pe kilometri întregi până dincolo de vârful dealurilor. Chiar și dis-de-dimineață șiruri lungi de femei culegeau frunzele noi de pe vârful plantelor, cu degetele fluturându-le prin tufe ca niște păsărele.

Noi ne treziserăm și acum muream de foame, dar nu aveam ce face. Nu era nimic de mâncare în tren. De fapt tot timpul cât am stat în Rusia n-am găsit nimic de mâncare în nici un mijloc de transport. Ori mănânci ceva înainte, ori mori de foame. Așa se justifică și boccelele pe care și le iau călătorii cu ei: o zecime haine și alte obiecte, nouă zecimi mâncare. Am încercat iar să deschidem fereastra, dar urmau alte tuneluri și ni s-a interzis din nou să facem așa ceva. În depărtare, undeva în vale, am văzut albastrul mării.

Trenul nostru a coborât la țărmul mării și a mers paralel cu el. Toată coasta e o uriașă stațiune de vară. Sanatoriile și hotelurile stau, practic, unul lângă altul, iar plajele sunt înțesate de turiști chiar și dimineața, căci acesta este locul de odihnă și vacanță al aproape întregii Uniuni Sovietice.

Acum trenul nostru părea că se oprește din metru în metru. Și la fiecare oprire coborau grupuri de oameni care erau repartizați la o casă de odihnă sau alta. Aceasta este vacanța pe care o așteaptă aproape toți rușii care muncesc. Este răsplata trudei lor îndelungate, dar și locul de recuperare pentru răniți și bolnavi. Văzând acest ținut, cu marea lui calmă și briza caldă, ne-am dat seama de ce toți rușii, peste tot unde am fost, ne-au zis mereu: „Așteptați să vedeți Georgia!".

Batumi este un orășel tropical foarte plăcut, cu plaje și hoteluri, și e și un port important la Marea Neagră. Este plin de parcuri și străzi umbroase și, datorită brizei mării, acolo nu e niciodată prea cald.

Hotelul Inturist de aici era cel mai frumos și mai luxos din Uniunea Sovietică. Camerele erau plăcute și proaspăt zugrăvite și fiecare avea un balcon cu șezlonguri. Ferestrele înalte cât peretele înlesneau aerisirea camerelor. După noaptea petrecută în vagonul relicvă, am privit paturile cu jind, dar fără folos. De-abia am avut timp să facem o baie. N-aveam cum să dormim. Trebuia să vedem o grămadă de lucruri într-un interval de timp foarte scurt.

După-amiază am vizitat câteva din casele de odihnă. Sunt ca niște palate înconjurate de grădini magnifice și aproape toate au vedere spre mare. Ar fi periculos să mă pretind expert în asta. Aproape toți cei care au vizitat Rusia se dau mari cunoscători și aproape fiecare mare cunoscător îi contrazice pe ceilalți mari cunoscători. Atunci când spunem ceva despre aceste case de odihnă, trebuie să fim precauți. Trebuie să repetăm numai ce ni s-a spus în casele pe care le-am vizitat, dar chiar și așa pun pariu că se va găsi cineva să ne contrazică.

Prima pe care am vizitat-o arăta ca un hotel foarte luxos. Se înălța la capătul unui lung șir de trepte care urcau dinspre plajă, era înconjurată de copaci impozanți, iar în față avea o verandă enormă, cu vedere spre mare. Această casă de odihnă era proprietatea unei filiale moscovite a sindicatului electricienilor, deci cei care stăteau acolo erau electricieni. Am întrebat cum se face selecția celor de aici și ni s-a spus că în fiecare uzină, în fiecare atelier, există un comitet din care, pe lângă reprezentanți

ai salariaţilor, face parte şi un medic. Comitetul care selectează persoanele ce vin în concediu aici ia în considerare mai mulţi factori: vechimea în muncă, starea sănătăţii, oboseala, orele suplimentare. Dacă un angajat a fost bolnav şi are nevoie de odihnă, medicul, cu acordul comitetului, îl trimite la o casă de odihnă.

O parte din această casă de odihnă era rezervată bărbaţilor necăsătoriţi, o alta femeilor necăsătorite, iar o a treia familiilor, care beneficiau de apartamente. Exista şi un restaurant la care mânca toată lumea şi mai erau şi săli de jocuri, săli de lectură, săli în care se asculta muzică. Într-o sală de jocuri oamenii jucau şah şi dame, iar în alta era în plină desfăşurare un meci de ping-pong foarte rapid. Terenurile de tenis de câmp erau pline de jucători şi spectatori, ca şi treptele pe care turiştii urcau de la plajă sau coborau spre mare. Hotelul avea propriile ambarcaţiuni şi unelte de pescuit. Mulţi inşi stăteau pur şi simplu pe scaune şi priveau marea. Aici oamenii se recuperau după boli sau accidente de muncă, fiind trimişi să se însănătoşească în aerul cald al Mării Negre. Un concediu dura în medie douăzeci şi opt de zile, dar în cazurile de boală putea fi prelungit cât hotăra comitetul fabricii.

Ni s-a spus că foarte multe sindicate au case de odihnă la mare. Cea de aici putea primi în jur de trei sute de persoane pe serie.

Am mers câţiva kilometri de-a lungul coastei până la un sanatoriu, un loc care arăta şi el ca un hotel gigantic. Era un sanatoriu de stat pentru tuberculoşi şi pacienţi cu alte afecţiuni pulmonare. Era pe jumătate spital, pe jumătate casă de odihnă. Locul era însorit şi foarte plăcut. Pacienţii care nu se puteau

deplasa erau scoşi cu tot cu pat pe balcoanele care dădeau spre grădini şi mare, iar cei care se puteau deplasa se plimbau, ascultau muzică şi jucau inevitabilul şah, un joc pe care aici numai fotbalul îl depăşea în importanţă.

Pacienţii acestui sanatoriu erau trimişi de comisiile medicale din cartierele în care locuiau. Acesta era un loc de odihnă. Când am ajuns, părea aproape pustiu, fiindcă toţi pacienţii erau în pat. Dar cât eram acolo, am auzit un clopoţel, iar oamenii au început să iasă rând pe rând la plimbare.

Ni s-a spus că pe malul mării există sute de astfel de sanatorii şi când am fost cu maşina de-a lungul coastei, am văzut destule printre copacii de pe dealuri.

În timp ce mergeam cu maşina, a început o ploaie deasă, tropicală, drept care ne-am întors la hotel, unde am apucat în sfârşit câteva ore de somn. Am fost treziţi de o muzică neobişnuită: un pasaj suav la clarinet, cântat în stilul inconfundabil al lui Benny Goodman. Apoi melodia s-a întrerupt şi a fost reluată de un al doilea clarinet, dar nu în stilul inconfundabil al lui Benny Goodman. Cum eram pe jumătate adormiţi, ne-a luat ceva timp până să ne dăm seama ce se întâmpla într-una din camerele învecinate: cineva asculta un pasaj de pe un disc cu Benny Goodman şi apoi încerca să-l imite, dar cu foarte puţin succes. Încercările au continuat la nesfârşit, cu acelaşi pasaj repetat iar şi iar. De-abia atunci când vezi ce fac din *swing*-ul american majoritatea europenilor, îţi dai seama cât de deosebită, de complexă şi de unică e muzica americană. Poate că instrumentiştii noştri ar întâmpina aceleaşi dificultăţi cu ritmurile şi melodiile complicate ale muzicii georgiene.

E clar că rușii au mari probleme cu muzica noastră, dar le compensează prin imensul lor entuziasm. N-am auzit prea mult *swing* în Tbilisi, însă în Batumi se cânta peste tot. Hotelurile răsunau de *swing*, fiindcă mulți turiști erau din Moscova, unde se cânta mai des așa ceva.

Seara am fost invitați la un concert pe malul mării, dat de așa-numita orchestră de jazz a orașului Tbilisi. Orchestra s-a instalat într-un mic pavilion de pe plajă și a cântat jazz american în interpretare proprie – „Shine", „China Boy" și „In the Mood", mereu „In the Mood". Când am apărut, am primit niște buchete uriașe de flori, ceea ce ne-a făcut să ne simțim puțin stingheri. Nici eu, nici Capa nu suntem genul de oameni care ascultă un concert mijindu-și ochii peste un buchet de gladiole de șapte kilograme. Erau niște buchete enorme și nu aveam unde să le așezăm. Nu se făcea să le punem pe jos, drept care a trebuit să privim printre flori la orchestra de pe podium.

Ne-am dat seama de ce instrumentiștii lor nu puteau cânta bine muzica americană. *Swing*-ul nostru înseamnă inventivitate și improvizație. Instrumentistul își pune toată imaginația la contribuție, pe când această orchestră rusească nu făcea decât să imite cu servilism discurile auzite, deși astfel de discuri sunt inimitabile. Dacă voiau să cânte *swing*, puteau improviza pe tema „Dinah", caz în care ar fi făcut muzică. N-ar fi fost *swing* american, dar ar fi putut fi *swing* georgian.

Am răsuflat ușurați când orchestra a dat-o pe muzică națională și a interpretat dansurile atât de ritmice de pe dealurile georgiene. Am răsuflat ușurați și pentru că acum orchestra se simțea în largul ei, iar ceea ce ascultam era muzică adevărată. După

ce concertul s-a încheiat, șeful orchestrei și câțiva instrumentiști ne-au însoțit la hotel, ca să luăm cina împreună. Șeful orchestrei era un tip vânos și plin de entuziasm și, cu telefonul nostru fără fir, am încercat să-i spunem câte ceva despre felul cum s-a născut *swing*-ul american, cum s-a dezvoltat el și care este esența lui. Tipul a rămas fascinat, întrerupându-ne impetuos din când în când, ca și colegii lui, ca să ne dea explicații în georgiană. Ideea că, pornind de la o melodie simplă, instrumentiștii deveneau creatorii unei muzici care nu era menită să fie pusă pe hârtie, să fie păstrată, ci pur și simplu să fie cântată, era complet nouă pentru el. Pe măsură ce ascultau, instrumentiștii georgieni se arătau din ce în ce mai încântați de idee. Le-am spus că nu avea nici un rost să folosească o temă americană. O temă georgiană cu același gen de improvizație era la fel de bună și probabil că o puteau pune în practică mult mai bine. După o vreme instrumentiștii au sărit în picioare, și-au luat rămas-bun și au plecat. Iar noi ne-am imaginat că undeva în noapte, pe țărmul Mării Negre, se improviza din plin în manieră americană.

Niciodată nu reușeam să dormim îndeajuns, dar nu numai asta ne obosea. Tot timpul eram pe fugă, nu puteam să stăm și noi puțin, ca să cugetăm în voie. Aparatele lui Capa nu avuseseră nici o clipă de odihnă și, în timp, se adunaseră o mulțime de rolfilme de developat. Explicația era simplă: vedeam tot felul de lucruri, trebuia să vedem tot felul de lucruri. Într-o existență normală și ineficientă nu facem altceva decât să vedem câte puțin din fiecare, iar în restul timpului ne relaxăm și nu ne mai uităm la nimic. Dar acum, având timpul atât de limitat, noi trebuia să vedem ceva în fiecare minut și din

cauza asta eram din ce în ce mai obosiți. Și mai era ceva. Duceam o viață care, din punct de vedere moral, fusese egalată doar o dată sau de două ori în întreaga istorie a umanității. Era astfel pe de o parte fiindcă aveam prea multe de făcut și pe de altă parte fiindcă viciul nu prea ne era la îndemână. Asta deși suntem niște oameni foarte normali. Ne place o gleznă fină și chiar ce e deasupra gleznei, dacă se poate într-un ciorap de nailon bine întins. Ne dăm în vânt după toate trucurile, minciunile și prefăcătoriile de care se folosesc femeile ca să-i prostească și să-i atragă în cursă pe bărbații inocenți și tolomaci. Ne plac foarte mult astfel de lucruri – coafurile elegante, parfumurile, hainele frumoase, unghiile ojate, rujul, pleoapele fardate și genele false. Tânjeam să fim înșelați și prostiți. Ne plac sosurile franțuzești complicate, vinurile scumpe și șampania Perrier-Jouet de prin 1934. Ne plac săpunurile cu miros dulce și cămășile albe, moi. Ne place muzica țigănească interpretată de un batalion de viori. Ne place sunetul nebun al trompetei lui Louis Armstrong și râsul isteric al clarinetului lui Pee Wee Russell. Și iată-ne acum ducând o viață plină de virtute. Eram și circumspecți, nu-i vorbă. Cele mai dese atacuri ale presei sovietice la adresa străinilor se bazează pe slăbiciunea acestora pentru băutură și libertinaj. Și, cu toate că noi suntem alcoolici la un nivel rezonabil și nu mai libertini decât majoritatea bărbaților – deși asta e totuși ceva relativ –, eram hotărâți să trăim ca niște sfinți. Ceea ce am și reușit să facem, deși n-aș zice că asta ne-a bucurat prea tare.

S-ar putea să mai fi fost ceva ce ne obosea: faptul că toate discuțiile pe care le aveam se desfășurau

mai mereu la un înalt nivel intelectual. Nu vrem să spunem cu mâna pe inimă că rușii sunt niște asceți care nu beau alcool și n-au nimic de-a face cu libertinajul. În clipele lor de intimitate nu știm dacă sunt sau nu astfel și e foarte posibil să ne fi lăudat și noi prea tare cu astea unul în fața celuilalt, precum gospodinele care se laudă cu prăjiturile lor la petreceri, dar, oricum, nu numai că eram foarte obosiți, ci simțeam și cum ne îmbie diavolul la desfrâu.

Dimineața a plouat torențial – o ploaie caldă și plăcută. Ne-am întors pe partea cealaltă și am adormit din nou. Pe la zece soarele a pătruns în cameră, odată cu comitetul nostru, care voia să ne ducă la o plantație de ceai. Am mers de-a lungul țărmului, apoi am trecut printre munții verzi și am ajuns într-o vale lăturalnică, unde tufele de ceai de un verde întunecat se întindeau pe zeci de kilometri, întrerupte ici și colo de portocali. Era un loc nemaipomenit și era prima fermă de stat pe care o vizitam.

Nici aici nu putem generaliza, ci putem spune numai ce-am văzut și ce-am aflat de la gazdele noastre. Ferma era condusă ca o corporație americană. Avea un director, un consiliu de conducere și, desigur, angajați. Muncitorii locuiau în blocuri noi, curate și plăcute. Fiecare familie stătea într-un apartament și dacă femeile lucrau pe câmp, își lăsau copiii la creșă. Aveau același statut ca și cei care lucrau în fabrici și uzine. Era o fermă foarte mare, cu școli și orchestre proprii. Directorul era un tip grozav de practic: putea fi foarte ușor directorul filialei unei companii americane. Ferma se deosebea mult de colhozuri, fiindcă fiecare colhoznic primea o parte din profit. Ferma aceasta era pur și simplu o fabrică de ceai.

Bărbaţii lucrau la pregătirea solului. Culesul ceaiului era mai mult treaba femeilor, fiindcă degetele lor sunt mai îndemânatice. Femeile înaintau pe câmp în şiruri lungi, cântau şi vorbeau în timp ce munceau şi erau foarte pitoreşti. Capa a făcut o mulţime de fotografii cu ele. Şi aici, ca peste tot, se dădeau decoraţii pentru eficienţă. O tânără primise o medalie pentru viteza cu care recolta ceaiul, căci mâinile îi mergeau ca fulgerul printre tufele de ceai, culegând frunzele proaspete, de un verde-deschis, şi punându-le în coşul pe care îl ducea cu ea. Verdele-închis al tufelor de ceai şi culorile hainelor purtate de femei creau un efect foarte plăcut ochiului sus, pe deal. La poalele lui aştepta un camion care urma să ducă la fabrică frunzele de ceai proaspăt culese.

Am mers pe urmele camionului până la fabrică, unde totul e automatizat. Tocătoarele mărunţesc frunzele şi le lasă să se oxideze, iar benzile transportoare încărcate trec necontenit prin cuptoarele de uscat. Aproape toţi angajaţii fabricii sunt femei. Directoarea e femeie, la fel şi degustătoarele. Femeile manevrează maşinile unde se macerează şi se oxidează ceaiul şi tot femeile supraveghează cuptoarele imense unde se usucă ceaiul. Femeile îl sortează şi îl împachetează. Singurii bărbaţi sunt cei care transportă cutiile cu ceaiul împachetat.

Directoarea fabricii, o femeie elegantă de vreo patruzeci şi cinci de ani, a absolvit Facultatea de Agronomie în specialitatea asta. Fabrica ei produce multe tipuri de ceai, de la cel extrafin până la cel presat, care e trimis în Siberia. Şi, întrucât ceaiul e cea mai importantă băutură a ruşilor, plantaţiile şi fabricile de ceai sunt considerate una dintre cele mai importante industrii din zonă.

La plecare directoarea ne-a dăruit fiecăruia câte un pachet mare cu cel mai bun produs din zonă, un ceai excelent. Renunţaserăm demult la cafea, fiindcă, oricum, cafeaua care se mai găsea pe la ei nu era bună. Ne apucaserăm să bem ceai şi, după vizita la fabrică, am început să ne facem singuri ceai la micul dejun, căci al nostru era mult mai bun decât cel de pe piaţă.

Ne-am oprit la o creşă mică, unde vreo cincizeci-şaizeci de copilaşi dansau pe iarbă. Erau copiii femeilor care lucrau pe plantaţia de ceai. Capa a văzut o fetiţă frumoasă, cu bucle lungi şi ochi mari, şi a vrut să o fotografieze, dar fetiţa s-a ruşinat, a început să plângă şi n-a mai putut fi îmbunată. Atunci Capa a fotografiat un băieţel, care a început şi el să plângă. Capa e prietenul copiilor. Educatoarea a spus că fetiţa avea o fire mai dificilă, fiindcă nu era din Georgia, ci din Ucraina. Era o orfană care fusese adoptată de o familie georgiană şi nu se simţea în largul ei, fiindcă nu vorbea limba locului. Multe familii georgiene au adoptat copii din zonele distruse de război, fiindcă această ţară bogată nu a fost afectată deloc şi oamenii se simt responsabili faţă de restul naţiunii. Ne-am oprit ici şi colo ca să vizităm câteva căsuţe. Erau înconjurate de grădini şi livezi. În fiecare loc am mâncat o mână de alune sau brânză de ţară şi pâine neagră, proaspătă, o pară de-abia culeasă din pomul din spatele casei sau un ciorchine de struguri. Mâncam peste tot şi nu puteam spune nu. Am gustat votca georgiană, pe care nu o recomandăm nimănui, fiindcă explodează cu întârziere. E o adevărată bombă, la care stomacurile noastre nu rezistau. De fapt nu e votcă propriu-zisă, ci *grappa*, adică vin distilat. Era ceva mult prea dur pentru noi.

Când stomacurile noastre au început să se umfle de-atâta mâncare, ne-a ajuns din urmă directorul fermei, un bărbat înalt și slab, care mergea foarte drept și era îmbrăcat într-o uniformă de partizan și cu caschetă. Ne-a rugat să ne oprim acasă la el, ca să luăm o mică gustare. Dumnezeule! I-am explicat prin intermediul lui Șmarski și al altui interpret că mai aveam nevoie de o singură îmbucătură ca să explodăm. Directorul a replicat că va fi doar ceva simbolic și că ar fi foarte onorat dacă l-am vizita și am bea un pahar de vin cu el.

Tocmai începuserăm să credem că arma secretă a rușilor, cel puțin față de oaspeți, este mâncarea. Dar bineînțeles că nu puteam refuza să gustăm ceva și să bem un pahar de vin. Așadar, am mers la el. Avea o căsuță cochetă, cocoțată pe un deal.

Ar fi trebuit să ne dăm seama ce ne așteaptă. Pe iarba bine tunsă din curtea lui se aflau mai mulți oameni decât ar fi cerut o mică gustare și un pahar de vin. Două fete frumoase au ieșit din casă cu căni pline cu apă. Ne-au turnat apa pe mâini și noi ne-am spălat pe față. Apoi ne-au dat câte un prosop alb, brodat cu roșu, ca să ne ștergem. Pe urmă am fost invitați să trecem pragul casei. Am intrat în hol, apoi într-o cameră mare, pe pereții căreia atârnau covoare țesute în culori deschise. Unele motive de-acolo ne aminteau de cuverturile indiene. Podeaua era acoperită cu ceva mat, ce semăna cu un *petate* mexican. La vederea mesei, am simțit că ni se deschide pământul sub picioare. Era lungă de vreo cinci metri și încărcată cu mâncare, iar în jurul ei stăteau vreo douăzeci de invitați. Cred că a fost singura masă la care puiul fript a fost servit ca aperitiv și unde fiecare

aperitiv a fost o jumătate de pui. De acolo am trecut la pui fiert rece, cu sos verde rece, cu condimente și smântână – un deliciu. Au urmat brânză cu salată de roșii și murături georgiene, o savuroasă tocană de miel cu un sos gros și un fel de brânză de țară prăjită. Lipiile de secară georgiană stăteau în stive, ca niște jetoane de pocher, iar în mijlocul mesei tronau fructele – struguri, pere și mere. Cel mai îngrozitor ni se părea că toate erau delicioase. Aromele inedite ne făceau să gustăm din toate bucatele. Mai aveam puțin și plesneam de-atâta mâncare. Capa, care se laudă cu talia lui de optzeci și unu de centimetri și care, orice s-ar întâmpla, nu-și dă drumul la curea, răsufla din greu, cu ochii injectați și ușor ieșiți din orbite. Eu, unul, simțeam că dacă nu mai mâncam nimic două-trei zile, aș putea reveni la normal.

Atunci mi-am amintit și, în sfârșit, am înțeles o poveste pe care mi-o spusese un englez. În timpul războiului fusese trimis în America pentru niște achiziții și așa a nimerit în Vestul Mijlociu. Și, oriunde ajungea, era îndopat cu de toate. Lua câte trei-patru cine pe zi. Prânzurile îl făceau să meargă aplecat, iar între mese gazdele îl sileau să mai guste câte ceva. Îl compătimeau că în Anglia mâncarea era pe sponci. Voiau să-l îndoape bine, ca să trăiască un timp din grăsimea acumulată. După trei zile i s-a făcut rău, dar n-avea încotro. După o săptămână era într-o situație disperată. Stomacul lui, obișnuit cu regimul auster din Anglia, se revoltase complet și, cu cât el se simțea mai rău, cei din jur îl căinau și mai mult și-l hrăneau cu tot ce aveau mai bun. La început, fiind un om de bună-credință, englezul

a încercat să explice că toată mâncarea asta pur și simplu îl omora, dar nimeni nu l-a crezut. Apoi a început să mintă, spunând că nu e drept să mănânce atât de mult când compatrioții lui de acasă nu aveau parte de asemenea bunătăți. Americanii au râs de el și englezul a trebuit să mănânce în continuare. Mi-a spus că o dată, când fusese invitat la o fermă, au fost masacrați nu știu câți pui, el însuși descoperind câteva pene pe brici dimineața, când s-a bărbierit. După două săptămâni a căzut din picioare și a fost dus la spital, unde i-au făcut spălături stomacale. Medicul l-a avertizat că, în starea în care se află, chiar dacă are o senzație acută de foame, nu trebuie să mănânce prea mult. Englezul a izbucnit în hohote de râs zănatice, s-a întors cu spatele și și-a ascuns capul în pernă. La vremea aceea crezusem că povestea e exagerată, dar acum îmi venea din ce în ce mai mult să cred că fusese cât se poate de adevărată.

Am fost prezentați celor douăzeci de invitați și ne-am așezat la masă. Și imediat au început problemele. Dacă nu mâncam, eram îndemnați să mâncăm, dacă mâncam, farfuriile ne erau umplute iar imediat. Între timp carafele cu vinul local treceau din mână în mână. Era un vin delicios, ușor și aromat, care probabil că ne-a salvat viața. După câteva pahare de vin, gazda noastră s-a ridicat în picioare, iar soția lui, o femeie arătoasă, cu ochi negri și trăsăturile bine conturate, a venit din bucătărie și s-a oprit lângă el. Directorul a băut în sănătatea noastră și apoi în sănătatea Statelor Unite. Apoi l-a numit maestru de ceremonii pe cel mai bun prieten al lui – un vechi obicei georgian, conform căruia gazda îi transferă unui bun prieten responsabilitatea

toasturilor. Din clipa aceea nimeni nu mai poate rosti vreun toast. Dacă dorește cineva să propună unul, trebuie să-i spună asta maestrului de ceremonii, care de obicei este ales grație talentului său de vorbitor. Apoi toastul este rostit de maestrul de ceremonii, ceea ce îi scutește pe invitați să vorbească ei prea mult.

Noul maestru de ceremonii a ținut o cuvântare destul de lungă. Trebuie să ținem seama că în condițiile acelea până și un toast scurt era lung, fiindcă fiecare frază trebuia tradusă din georgiană în rusă și apoi din rusă în engleză. Dumnezeu știe ce idei se pierdeau pe drum sau erau înțelese greșit, mai ales după atâtea pahare de vin! Maestrul de ceremonii era economist la fermă și, după obișnuitele formule de politețe, a abordat subiectul la care se pricepea cel mai bine. A deplâns incidentele și neînțelegerile care îi îndepărtau pe americani de ruși, situație pentru care, a spus el, avea o soluție. Iar această soluție era comerțul. Potrivit spuselor lui, Rusia și America trebuie să încheie un tratat comercial, fiindcă Rusia are mare nevoie de produsele fabricate de americani – adică mașini agricole, tractoare, camioane, locomotive. Economistul a sugerat că și Statele Unite ar putea avea nevoie de unele produse rusești și a menționat pietrele prețioase, aurul, celuloza, cromul și tungstenul. Se pare că vorbitorul cugeta la problema aceasta de mult timp. Dar se prea poate să nu fi cunoscut multe dintre impedimentele care stăteau în calea unei astfel de înțelegeri, deși, trebuie să recunoaștem, nici noi nu le știam.

Dat fiind că eram străini și nu-i puteam transmite un bilețel maestrului de ceremonii, ni s-a permis

să-i răspundem economistului. Am propus un toast pentru desființarea cortinelor de orice fel – de fier, de nailon, cortine politice, de minciuni ori de superstiții. Am spus că aceste cortine sunt un preludiu al războiului și că dacă va izbucni un război, aceasta se va întâmpla din două motive: fie din prostie, fie cu bună știință. Dacă se va întâmpla cu buna știință a conducătorilor, atunci acei conducători trebuie îndepărtați, iar dacă se va întâmpla din prostie, cauzele ar trebui cercetate mai îndeaproape. Și întrucât nimeni – nici măcar cei mai proști și mai belicoși dintre oameni – nu putea crede că un război modern poate fi câștigat de cineva, am propus ca orice conducător care voia război, de orice parte ar fi el, să fie declarat nebun și scos din circulație. Capa a văzut destul de clar ce înseamnă războiul, am văzut și eu ceva din el, așa că amândoi avem opinii ferme despre acest subiect.

La sfârșitul toastului nostru vinul a sărit din carafe. Toți s-au sculat în picioare și au insistat să-și ciocnească paharele. A urmat toastul georgian intim: fiecare bărbat își petrece brațul pe după brațul celui de alături și bea din propriul pahar. Femeile se iteau din bucătărie, iar vecinii se adunaseră la intrare, așa că gazda i-a servit și pe ei cu vin.

Georgienii pe care i-am întâlnit seamănă cu galezii. În orice grup de, să zicem, zece bărbați cel puțin șapte au voci frumoase. Așa se face că au început să cânte și la masa noastră, formând un cor magnific. Am ascultat cântece ale ciobanilor georgieni din munți și vechi cântece de luptă. Vocile le erau atât de bune și corul era atât de armonios, încât aveam impresia că ne aflăm în fața unui grup de profesioniști, deși nu erau deloc așa ceva. Apoi

ritmul s-a iuțit, doi bărbați și-au luat scaunele, le-au întors, le-au pus pe genunchi ca să le folosească drept tobe și s-a pornit dansul. Femeile au venit din bucătărie și s-au prins și ele în dans, alături de bărbații de la masă. Muzica era asigurată de vocile bărbătești, de scaunele lovite ritmic și de cei care băteau din palme.

Era o muzică de dans superbă. Uneori câte un bărbat dansa singur, alteori o femeie dansa singură sau, altădată, dansau împreună, cu pași repezi, dansuri tradiționale din Georgia. Și asta s-a întâmplat când ne-am oprit să luăm o gustare și să bem un pahar de vin într-o casă de țară din Georgia. De-abia am reușit să ne ridicăm de la masă.

În timp ce mașina cobora dealurile cu toată viteza, ducându-ne înapoi la Batumi, a început să plouă din nou. În seara aceea urma să luăm trenul spre Tbilisi, dar mai înainte trebuia să mergem la teatru. Eram atât de obosiți și atât de plini de mâncare, băutură și impresii, încât n-am rămas cu prea mult după teatru. S-a jucat *Oedip rege* în georgiană, iar noi, cu ochii abia deschiși, am reușit să vedem că Oedip era un bărbat chipeș, cu un dinte de aur sclipitor, și că peruca lui roșie era de un roșu încântător. Juca pe niște trepte, când sus, când jos. Își declama replicile cu forță și eleganță. În clipa în care Oedip și-a scos ochii și și-a rupt cămașa plină de sânge de pe el, ochii noștri erau aproape închiși și a trebuit să-i frecăm bine ca să vedem ce urmează. Spectatorii și-au petrecut jumătate din timp întorcându-se să se uite la noi, americanii veniți în vizită, de parcă am fi fost niște marțieni. Nu cred că le-am oferit o priveliște prea plăcută, fiindcă am moțăit cam tot spectacolul. Gazda noastră ne-a scos din teatru, ne-a

vârât în mașină și ne-a urcat în tren ca pe niște somnambuli. În noaptea aceea nu ne-am mai certat cu însoțitorul din cauza ferestrei deschise. Ne-am prăbușit în cușetă și am adormit aproape instantaneu.

În acești extraordinari georgieni ne găsirăm nașul. Mâncau mai mult decât noi, beau mai mult decât noi, dansau mai bine decât noi și cântau mai bine decât noi. Aveau veselia pătimașă a italienilor și energia fizică a burgunzilor. Tot ce făceau era făcut cu fler. Erau cât se poate de diferiți de rușii pe care îi întâlnirăm până atunci și e ușor de înțeles de ce sunt atât de admirați de cetățenii celorlalte republici sovietice. Energia lor nu numai că supraviețuiește în clima tropicală, ci și sporește. Și nimic nu le poate afecta spiritul sau personalitatea. Au încercat asta secole la rând invadatorii, armatele țariste, despoții, mica nobilime locală. Toți au încercat să le frângă spiritul, dar n-au reușit să-l clintească nici măcar un pic.

Trenul nostru a sosit la Tbilisi în jurul orei unsprezece, iar noi am dormit până aproape de momentul sosirii. Ne-am chinuit să ne îmbrăcăm și am mers la hotel, unde am mai dormit câteva ore. N-am mâncat nimic și n-am băut nici măcar o ceașcă de ceai, fiindcă mai aveam ceva de făcut înainte de a lua avionul înapoi la Moscova a doua zi dimineața. În seara aceea urma să mergem la o petrecere dată în cinstea noastră de intelectualii și artiștii din Tbilisi. Iar dacă jurnalul acesta pare să devină o trecere în revistă a tuturor petrecerilor la care am mâncat și am băut, așa și este. Nu numai că aveam impresia că, practic, mâncăm tot timpul, ci chiar asta și făceam.

La fel cum corpul se suprasaturează și nu mai e atent la mâncărurile și vinurile rafinate, nemaifăcând diferența între ele, tot așa și mintea inundată de impresii, copleșită de scenele văzute, devine insensibilă la culori și mișcări. Și eu, și Capa sufeream de exces de mâncare, exces de băutură și exces de lucruri văzute. Se spune că într-o țară străină impresiile îți sunt clare și precise timp de o lună, după care se estompează, iar reacțiile nu se limpezesc decât după cinci ani. Prin urmare, într-o țară străină trebuie să stai fie o lună, fie cinci ani.

Amândoi aveam senzația că nu mai percepem lucrurile cu aceeași acuitate. Și ne îngrozea gândul la dineul dat de intelectualii Georgiei din seara aceea. Eram teribil de obosiți și nu mai voiam să auzim discursuri – mai ales discursuri intelectuale. Nu voiam să ne mai gândim la artă, politică, economie sau relații internaționale și, înainte de orice altceva, nu mai voiam să mâncăm și să bem. Nu voiam decât să mergem la culcare și să dormim până în clipa când trebuia să plecăm la aeroport. Însă georgienii fuseseră atât de amabili cu noi, încât știam că nu se făcea să nu le onorăm invitația. Era singurul lucru oficial pe care ne rugaseră să-l facem. Ar fi trebuit să avem mai multă încredere în georgieni și în geniul lor național, fiindcă dineul nu a fost deloc așa cum crezuserăm noi.

Hainele noastre erau într-o stare jalnică. Nu ne aduseserăm prea multe – nici nu poți s-o faci atunci când mergi cu avionul – și nu ne mai călcaserăm pantalonii de când sosiserăm în Uniunea Sovietică. Sacourile ne erau pline de pete mici de mâncare. Cămășile erau curate, dar prost călcate. Eram departe

de a fi exemple demne de urmat ale Americii super-elegante. Dar Capa se spălase pe cap și asta ne era de ajuns la amândoi. Am frecat cu buretele petele mai vizibile de pe sacouri, ne-am pus cămăși noi și ne-am declarat gata de drum.

Ne-au dus cu un funicular până în vârful stâncii, la un restaurant imens, de unde se poate vedea întreaga vale. Când am ajuns sus, se întunecase și orașul era scăldat în lumini. Iar dincolo de piscurile Munților Caucaz cerul era gălbui. Se anunța o petrecere pe cinste. Masa arăta lungă de vreun kilometru și părea pregătită pentru optzeci de persoane, fiindcă erau acolo dansatori, cântăreți, compozitori, regizori de film, poeți și romancieri ai Georgiei. Masa era plină de flori și frumos aranjată, iar dedesubtul nostru orașul arăta ca niște șiraguri de diamante. La dineu veniseră și multe cântărețe și dansatoare arătoase.

Dineul a început, ca toate celelalte dineuri, cu câteva alocuțiuni scorțoase, pe care însă firea georgienilor, ca și geniul lor, nu le prea suportă, drept care s-a renunțat repede la ele. Georgienii nu sunt scorțoși – sau cel puțin nu pot fi așa mai mult de câteva minute. Au început să cânte: mai întâi singuri, apoi în grupuri. Au trecut și la dans. Carafele de vin au început să circule de la unul la altul. Capa a dansat celebrul lui cazacioc, care nu-i deloc grațios, dar e de lăudat că are curajul să încerce. Poate că somnul ne readusese la viață, poate că și vinul ne ajutase puțin, dar cert e că petrecerea a ținut până noaptea târziu. Mi-aduc aminte de un compozitor georgian care și-a ridicat paharul, a râs și a exclamat: „La naiba cu politica!". Mi-aduc aminte și că am încercat să dansez un dans georgian cu o femeie

frumoasă, despre care am aflat mai apoi că e cea mai bună dansatoare din lume. Mi-aduc aminte că am cântat cu toți ceilalți pe stradă și că imediat au venit niște milițieni ca să vadă de ce se cântă, iar apoi, fără să stea pe gânduri, s-au alăturat corului nostru. Domnul Șmarski era și el destul de vesel. Pentru el Georgia era aproape la fel de străină ca și pentru noi. Barierele lingvistice au căzut, granițele naționale au căzut și ele și n-a mai fost nevoie de translatori. Ne-am distrat de minune. Acest dineu, pe care îl așteptam cu groază și la care nu aveam nici un chef să mergem, a fost până la urmă ceva magnific.

Spre dimineață ne-am târât cum am putut înapoi la hotel. N-avea nici un rost să ne mai culcăm, fiindcă avionul pleca peste doar câteva ore. Ne-am făcut bagajele într-o stare de transă și nu vom ști niciodată cum am reușit să ajungem la aeroport.

Am urmat vechea regulă, sosind la aeroport înainte de a se lumina bine de ziuă. Gazdele noastre au venit cu o mașină mare ca să ne ducă până acolo. Erau cam pământii la față, fapt care probabil că era valabil și pentru noi. Petrecerea, care ținuse toată noaptea, ne secase de energie. Am ajuns la aeroport cu toate bagajele, aparatele de fotografiat și rolfilmele cu puțin înainte de a se crăpa de ziuă și, ca de obicei, am mers la restaurant, unde am băut ceai și am mâncat niște biscuiți mari. La celălalt capăt al aeroportului avioane de vânătoare rusești decolau câte două odată, plecând în misiuni de patrulare.

Domnul Șmarski era obosit și cu mintea cam rătăcită. Aproape de noi își tura motoarele un avion de

transport masiv, tot un C-47, în care pasagerii începuseră să urce, iar noi am întrebat dacă e cumva avionul nostru și ni s-a răspuns că nu. Avionul a decolat. După o oră ne-am interesat din nou de avionul nostru. Se pare că era tocmai cel care decolase. Gremlinul Kremlinului trecuse din nou la treabă. Am protestat vehement. Nimeni nu ne spusese să urcăm în avionul acela. Până și Șmarski s-a indignat și a purtat o discuție lungă și explozivă cu comandantul aeroportului, folosind multe gesturi și ceva cuvinte rusești cu niște consoane pe care nu le putem pronunța. Sună ca niște pocnitori. Domnul Șmarski a amenințat că va reclama incidentul acolo unde se reclamă astfel de incidente și comandantul s-a întunecat la față. Apoi s-a luminat și a spus:

— Veți zbura cu un avion special. Se pregătește chiar acum.

Am fost foarte impresionați și fericiți, fiindcă nu mai zburaserăm nicăieri cu un avion special și acum ne închipuiam că ne vom putea întinde pe podea, ca să prindem un pui de somn. Avionul urma să decoleze peste o oră. Atât durau pregătirile de zbor. Așa că ne-am întors la restaurant, unde am mai băut câteva cești de ceai și am mai mâncat câțiva biscuiți mari.

La sfârșitul orei am mai întrebat o dată. După toate aparențele, mai trebuia să se lucreze ceva la motor, ceea ce însemna, probabil, că va mai dura vreo treizeci și cinci de minute până să ne urcăm în „avionul nostru special". Între timp gazdele noastre se veștejeau văzând cu ochii. Am încercat să-i convingem să se întoarcă la Tbilisi ca să se odihnească, însă ei au fost foarte amabili și au insistat

să rămână cu noi până la plecarea spre Moscova. După alte două cești de ceai și alte patruzeci și cinci de minute am întrebat din nou. Comandantul ne-a spus că o delegație de turci, care reprezenta guvernul Turciei, era în drum spre Moscova, ca să ia parte la sărbătorirea celor opt sute de ani de la întemeierea orașului. Delegația urma să meargă în același avion cu noi, dacă nu ne era cu supărare. Urma să împartă avionul special cu noi, asta dacă eram de acord. Nu că am avea o simpatie prea mare pentru guvernul Turciei, dar, după felul cum ni s-a prezentat situația, nu puteam refuza ca reprezentanții unei națiuni suverane să zboare în micul nostru avion special. În consecință, ne-am arătat foarte generoși și le-am acordat acest drept.

— Să urce în avion. Îi lăsăm să meargă cu noi! am declarat la unison.

Mai era un mic impediment: turcii încă nu sosiseră. Erau încă în Tbilisi și ajungeau la aeroport într-o jumătate de oră.

Ne-am întors la restaurant: încă două cești de ceai și alți biscuiți. Soarele a urcat pe cer, aerul s-a încălzit, iar avioanele de vânătoare decolau și aterizau în același ritm. Ochii ni se încețoșaseră din cauza oboselii și ne simțeam storși cu totul de puteri. După o oră am mers din nou la comandant și până și domnul Șmarski s-a arătat furios. Unde erau turcii?

Se pare că trenul lor încă nu ajunsese la Tbilisi. Întârziase undeva pe traseu și, pentru că fuseserăm de acord să zboare cu noi, comandantul nu credea de cuviință să lase delegația turcă de izbeliște. Puteam să mai așteptăm încă vreo jumătate de oră sau cam așa ceva?

Nivelul ceaiului ne ajunsese până la torace. Cu toate acestea, ne-am întors la restaurant, am mai băut o ceașcă și ceaiul ne-a venit înapoi pe gât. Șmarski și-a lăsat capul în mâini, iar eu i-am amintit de definiția pe care o dăduserăm gremlinilor și de răspunsul lui, cum că în Uniunea Sovietică nimeni nu crede în fantome.

— Ei, domnule Șmarski, acum credeți în fantome? l-am întrebat eu.

Și-a ridicat ochii obosiți, apoi a lovit masa cu pumnii și a tulit-o la comandant, strigând în gura mare.

Gazdele noastre din Tbilisi se întinseseră sub un copac din grădina aeroportului și acum dormeau duse. Noi însă nu puteam adormi, fiindcă avionul nostru trebuia să plece peste treizeci și cinci de minute.

Peste două ore și jumătate au sosit bagajele turcilor – douăzeci de geamantane burdușite într-un camion –, dar nici urmă de turci. Ulterior am aflat că, după ce călătoriseră toată noaptea cu trenul, turcii se simțeau puțin obosiți și puțin amețiți, așa că s-au dus la hotel ca să facă o baie, să ia micul dejun și să se odihnească un pic. Comandantul și-a cerut scuze, dar era o problemă de politică internațională, așa că, dacă îi lăsam pe turci să zboare cu avionul nostru, ar fi fost cel mai fericit om din lume, fiindcă, probabil, astfel îi salvam și funcția, și reputația.

Am fost din nou mărinimoși. Și am descoperit un adevăr științific: știam exact cât poate suporta un om, fiindcă ajunseserăm la limită.

La ora douăsprezece și jumătate au sosit și turcii. Erau niște turci grași: patru bărbați și două femei.

Nu pricepeam la ce le trebuie douăzeci de geamantane mari pentru o ședere de cel mult două săptămâni. Ne-am gândit că, poate, aveau acolo niște haremuri pliante. Au trecut fuduli prin aeroport, au urcat în avion și cât pe-aci să ne închidă ușa în nas. A urmat o mică altercație, dar până la urmă turcii ne-au lăsat să intrăm. În scurt timp am aflat că de fapt nu era avionul nostru, ci al turcilor. Și că nu noi îi lăsam să zboare cu noi, ci ei ne lăsau să zburăm cu ei, ceea ce nu le era deloc pe plac. N-am vrut să le aducem aminte că noi, în calitate de contribuabili americani, le dădeam dolari ca să apere democrația marelui lor stat. Tot ce voiam acum era să urcăm în avion și să plecăm naibii din Tbilisi. Domnului Șmarski îi dăduseră lacrimile și acum arăta pumnul la tot ce mișca. Avea de gând să le scrie tuturor ziarelor din Moscova și să le spună ce se întâmplase.

În cele din urmă am fost lăsați să urcăm și turcii – niște turci rotofei, bine garnisiți – și-au ocupat locurile, mormăind plini de dezgust față de prezența noastră. Ne-au privit bagajul cu suspiciune. Trebuie să mai adaug că, dintre toți turcii pe care i-am întâlnit până acum, aceștia miroseau cel mai frumos. Toți miroseau ca o tunsoare de doi dolari. Și cred că în timp ce noi așteptam în aeroportul acela înăbușitor, ei se îmbăiau în ulei de trandafir.

Le-am făcut mult cu mâna gazdelor noastre din Tbilisi. Fuseseră extrem de amabili și de ospitalieri, iar noi le dăduserăm atâtea bătăi de cap. Și amicul nostru, șoferul cavalerist, ne-a făcut mult cu mâna. Nimic nu reușea să-l obosească.

În avion aerul era aproape irespirabil, iar mirosul de ulei de trandafiri îți muta nasul din loc. Avionul

a decolat, scuturându-se din toate încheieturile, și a început să urce rapid deasupra Munților Caucaz. Pe coamele lor am văzut castelele și fortificațiile din trecut.

Georgia e un loc fermecat, care ți se pare deja un vis din clipa în care l-ai părăsit. Și oamenii sunt fermecători. Într-adevăr, au una dintre cele mai bogate și mai frumoase țări din lume și reușesc să se ridice la înălțimea ei. Am înțeles pe deplin de ce rușii ne spuseseră mereu „N-ați văzut nimic până n-ați văzut Georgia".

Am zburat pe deasupra Mării Negre și am oprit din nou la Suhumi, dar de data aceasta echipajul nu s-a mai dus să facă baie. Șirul de femei era tot acolo, la cules de fructe, iar noi am cumpărat o cutie plină cu piersici pentru jurnaliștii străini din Moscova. Le-am ales într-adins tari, ca să nu se zemuiască pe drum. Din păcate, nu s-au zemuit deloc. Pur și simplu au putrezit.

Am trecut peste al doilea lanț muntos al Caucazului, apoi am coborât spre interminabila stepă. N-am aterizat la Rostov, ci am zburat direct spre Moscova. În Moscova era frig, fiindcă iarna se apropia cu pași repezi.

Domnul Șmarski era foarte agitat. De data aceasta aproape că-l terminaserăm. Până și gremlinul lui Șmarski era obosit. La aeroport n-am avut nici un fel de problemă. Ne-a așteptat o mașină care ne-a dus cu toată viteza la Moscova. Am fost fericiți să ne revedem camera de la Savoy, cu maimuța ei nebună, caprele scrântite și peștii la proțap. Bustul lui Crazy Ella ne-a făcut cu ochiul și a înclinat din cap în timp ce urcam treptele spre camera noastră, iar ursul

împăiat de la etajul al doilea și-a îndreptat spinarea ca să ne salute.

Capa a intrat în cadă cu un raport financiar britanic vechi, iar eu am dormit tot timpul cât a stat el acolo. Poate că și-a petrecut toată noaptea în cadă, ce știu eu?

Capitolul 9

Moscova era într-o stare febrilă. Grupuri mari de bărbaţi acopereau clădirile cu afişe şi portrete uriaşe ale eroilor naţionali, înalte de zeci de metri. Podurile erau împodobite cu ghirlande de globuri. De-a lungul zidurilor şi turnurilor Kremlinului, ba chiar şi al parapetelor, se înşiruiau mii de becuri. Fiecare clădire publică era scăldată în lumina reflectoarelor. În fiecare piaţă publică se instalaseră scene, iar în unele fuseseră ridicate mici chioşcuri, semănând cu nişte căsuţe de basm ruseşti, în care se vindeau dulciuri, îngheţată şi suveniruri. Toată lumea purta la butonieră o mică mascotă de metal.

Delegaţiile din alte ţări soseau aproape în fiecare oră. Autobuzele şi trenurile erau supraaglomerate. Şoselele erau pline de oamenii care veneau spre oraş, ducând cu ei nu numai haine, ci şi hrană pentru câteva zile. Oamenilor ăstora le-a fost foame de atâtea ori, încât nu mai riscă atunci când pleacă de acasă: fiecare ia cu el câteva pâini. Fiecare clădire era împodobită cu pânză roşie, steaguri şi flori de hârtie. Sediile comisariatelor erau marcate cu numere scrise mare. Conducerea metroului instalase o hartă imensă a traseelor şi, dedesubt, un trenuleţ care mergea înainte şi înapoi, atrăgând mulţimea, care

se uita la el toată ziua, până noaptea târziu. Căruţe şi camioane pline cu legume şi fructe – varză, pepeni, roşii, castraveţi – intrau mereu în oraş. Erau daruri făcute de colhozuri Moscovei cu prilejul împlinirii a opt sute de ani de la întemeiere. Toţi cei de pe stradă purtau câte o medalie, o panglică sau alt fel de decoraţie ce amintea de război. Oraşul pur şi simplu fierbea de agitaţie.

M-am dus la biroul ziarului *Herald Tribune*, unde am găsit un bilet de la Sweet Joe Newman. Era nevoit să mai rămână în Stockholm şi mă ruga să scriu eu ceva despre sărbătoare pentru *Herald Tribune*, dat fiind că el nu avea cum să ajungă.

Capa lucra de zor la rolfilmele lui, reproşându-şi neglijenţa, calitatea slabă a developării, totul. Avea un număr enorm de negative, drept care petrecea ore întregi în faţa ferestrei, uitându-se prin ele şi înjurând de mama focului. Nimic nu era bine, nimic nu era cum trebuie.

I-am telefonat domnului Karaganov la biroul Voks şi l-am rugat să se intereseze ce demersuri ar fi nevoie să facem ca să putem scoate rolfilmele din Rusia. Ne gândeam că trebuie să existe vreo formă de cenzură şi voiam să ştim dinainte la ce să ne aşteptăm, ca să fim pregătiţi. Domnul Karaganov ne-a asigurat că se va interesa imediat şi că ne va anunţa în cel mai scurt timp.

Cu o seară înainte de sărbătoare am fost invitaţi la teatrul Balşoi, dar nu ni s-a spus ce vom vedea acolo. Printr-o întâmplare fericită, n-am putut onora invitaţia. Am auzit mai târziu că au fost şase ore de cuvântări şi că nimeni nu a putut părăsi sala, fiindcă în loja oficială se aflau membri ai

guvernului. A fost unul dintre accidentele cele mai fericite din timpul cât am stat acolo.

Restaurantele şi cabaretele erau ticsite de oameni şi mulţi dintre ei erau rugaţi să plece, ca să lase locul delegaţilor veniţi din alte republici ale Uniunii Sovietice sau din alte ţări, drept care n-am reuşit să ne strecurăm nicăieri. În seara aceea era foarte greu să iei cina undeva. Pur şi simplu nu aveai unde să arunci un ac. Oamenii se plimbau încet pe străzi, oprindu-se într-o piaţă ca să asculte muzică, mergând apoi în altă piaţă şi tot aşa. Priveau, mergeau agale şi iar priveau. Cei veniţi de la ţară erau numai ochi. Unii nu mai fuseseră niciodată aici şi nici unul nu mai văzuse oraşul atât de luminat. În pieţe se dansa, dar nu prea mult. Cei mai mulţi mergeau încet, se opreau şi priveau îndelung, apoi îşi reluau mersul, după care se opreau şi priveau îndelung la altceva. Muzeele erau atât de pline, încât nici nu aveai cum să pătrunzi înăuntru. Teatrele dădeau şi ele pe dinafară. Nu exista clădire pe care să nu fie cel puţin un tablou imens al lui Stalin, al doilea tablou ca mărime fiind cel al lui Molotov. Urmau portretele preşedinţilor diferitelor republici şi ale altor eroi ai Uniunii Sovietice, dimensiunile lor scăzând treptat, pe măsura importanţei.

Mai târziu am fost la o mică petrecere dată de un corespondent american la Moscova, care trăia în Rusia de mai mulţi ani. Vorbeşte şi citeşte ruseşte cursiv şi ne-a povestit cât de greu este să ai o casă în Rusia de azi. Ca şi în cazul serviciilor hoteliere, cele mai multe dificultăţi sunt create de ineficienţa sistemului birocratic. Din cauza nenumăratelor hârţoage cerute de funcţionărime, reparaţiile la casă erau aproape imposibile.

După masă amfitrionul nostru a scos o carte din bibliotecă.

— Vreau să ascultaţi ce scrie aici, a zis el şi a început să citească rar, traducând din rusă.

A citit aproximativ următoarele (nu e transcrierea exactă, dar e destul de apropiată de original):

— Rușii din Moscova sunt extrem de suspicioşi faţă de străini, care sunt permanent supravegheaţi de serviciile secrete. Fiecare mişcare le este observată şi raportată la sediile centrale. Fiecare străin este urmărit de un agent. Mai mult de-atât, rușii nu primesc străini în casă şi par să se teamă şi să vorbească cu ei. Un mesaj trimis unui membru al guvernului rămâne de obicei fără răspuns. La fel şi un al doilea mesaj. Dacă insişti, ţi se spune că funcţionarul respectiv e plecat din oraş sau e bolnav. Străinii primesc greu permisiunea de a călători prin Rusia, iar în timpul călătoriei sunt supravegheaţi îndeaproape. Din cauza acestei atitudini generale de respingere şi a atmosferei pline de suspiciune, străinii care vizitează Moscova sunt nevoiţi să se întâlnească numai între ei.

Au urmat şi alte detalii, în aceeaşi notă, iar la sfârşit amicul nostru a ridicat privirea şi a întrebat:

— Ce părere aveţi?

— Nu cred că ăia de la cenzură or să te lase să scoţi cartea asta din Rusia.

Amicul nostru a izbucnit în râs şi a exclamat:

— Dar a fost scrisă în 1634! Se numeşte *Călătorii prin Moscova, Tataria şi Persia* şi e semnată de un anume Adam Olearius. Vreţi să auziţi ceva despre diplomaţia rusă?

Amicul nostru a deschis altă carte și ne-a citit ceva care sună cam așa:

— În plan diplomatic cu rușii te înțelegi foarte greu. Dacă le prezinți un plan, ei vin cu altul. Diplomații lor nu sunt instruiți în străinătate, iar cei mai mulți dintre ei n-au călătorit niciodată în afara Rusiei. Rusul care trăiește în Franța e considerat francez, cel care trăiește în Germania e considerat german și nici unul nu se bucură de încredere acasă. În plan diplomatic rușii nu pot merge în linie dreaptă. Niciodată nu trec direct la subiect, ci îl abordează pe ocolite. Cuvintele sunt întoarse pe dos și răstălmăcite, până când orice întrunire se termină într-o confuzie generală.

După o pauză, amicul nostru a adăugat:

— Cartea asta a fost scrisă în 1661 de un diplomat francez, Augustin, baron de Mayerburg. Când trăiești în condițiile actuale, cele scrise aici te mai liniștesc. Cred că în anumite privințe Rusia nu s-a schimbat prea mult. Ambasadorii și diplomații străini își pierd mințile aici de șase sute de ani.

Târziu în noapte gazda noastră a încercat să ne ducă la hotel cu automobilul lui, dar la jumătatea drumului a rămas fără benzină. A coborât și a oprit prima mașină care s-a apropiat de noi. A urmat un schimb rapid de replici în rusește. În schimbul a o sută de ruble, am urcat în mașina necunoscutului, care ne-a dus acasă. Am descoperit că acest sistem funcționează cam întotdeauna. Spre miezul nopții aproape orice automobil devine un taxi, la un tarif foarte ridicat. Ăsta-i un mare noroc, fiindcă în Moscova aproape că nu există taxiuri în sensul tradițional al cuvântului. De obicei taxiurile de aici circulă pe o

rută fixă și nu pornesc până nu sunt pline cu călători. Trebuie să spui unde mergi, iar taximetristul îți spune dacă merge în direcția aceea. Funcționează cumva la fel ca tramvaiele.

Pe lângă decorațiuni, cu ocazia aniversării pe străzi își făceau apariția tot felul de mașini noi. Tramvaie electrice și troleibuze masive își făceau acum rodajul. Uzina Ziss lansa noi tipuri de automobile frumoase, aproape toate fiind puse la dispoziția numeroaselor delegații sosite din alte țări.

Deși era doar 6 septembrie, în Moscova se făcea tot mai frig. Dârdâiam în camera de hotel, iar administrația intenționa să dea drumul la căldură de-abia peste o lună. Când nu stăteam în pat, eram cu paltoanele pe noi. Ceilalți corespondenți de presă, aflați la hotelul Metropol, își despachetau radiatoarele pe care le făcuseră uitate pe timpul verii.

Și a sosit și ziua cea mare. Dis-de-dimineață Capa a pornit valvârtej prin oraș cu aparatele lui. Acum avea cu el un fotograf rus care să-i înlesnească deplasarea prin oraș și să le explice milițienilor că totul e în ordine. În Piața Roșie i-a fost repartizat un milițian care să-l ajute și să-l ferească de orice incident neplăcut. A fotografiat clădiri, decorațiuni, mulțimea, chipuri de oameni, grupuri de oameni care mergeau încet, și a fost în culmea fericirii, așa cum e el de obicei când muncește.

Pe multe trotuare se amenajaseră mici terase – una chiar peste drum de hotel, cu două măsuțe, fețe de masă albe, vaze cu flori, un samovar mare, un galantar cu sandviciuri (cu cârnați și brânză și o singură felie de pâine), borcane cu murături, pere și mere mici, toate de vânzare.

Era o zi pe cât de luminoasă, pe atât de rece. Elefanți de la circ defilau pe străzi, precedați de clovni. În ziua aceasta nu era programată nici o paradă militară, dar pe stadion urma să aibă loc un spectacol grandios, la care am fost și noi după-amiază.

Am asistat la un spectacol al unor grupuri mari de muncitori îmbrăcați în costume strălucitoare, care au executat exerciții ritmice în marș. Apoi s-au oprit și au alcătuit tot felul de figuri geometrice. Au urmat concursuri de alergări, unele pentru femei, altele pentru bărbați, concursuri de aruncarea greutății și meciuri de volei. A fost și un spectacol de echitație, cu niște cai foarte frumoși și bine dresați, care au valsat, au dansat polca și au făcut piruete, iar la urmă au salutat publicul.

Era de față și un membru important al guvernului, dar noi nu l-am putut vedea, fiindcă loja oficială era pe partea noastră. De fapt cred că am înregistrat un adevărat record. Cât am stat în Rusia, n-am văzut nici măcar o singură persoană importantă. Stalin nu venise la sărbătoarea Moscovei, nedorind să-și părăsească reședința de la Marea Neagră.

Spectacolul de la stadion a durat toată după-amiaza. A mai fost o paradă a bicicletelor, urmată de o cursă de motociclete și, la sfârșit, ceva care necesita o pregătire minuțioasă. Pe pista stadionului a apărut un șir lung de motociclete. În spatele fiecărui motociclist stătea în picioare o tânără în pantaloni mulați și cu un imens steag roșu. Când motocicletele mergeau în plină viteză, steagurile fluturau mândru în urma lor. Motocicletele au făcut înconjurul pistei de două ori și acela a fost finalul.

De la stadionul Dinamo ne-am întors la hotel, fiindcă eu trebuia să scriu articolul pentru *Tribune* în locul lui Joe Newman, iar Capa trebuia să se amestece iar prin mulțime și să-și pună aparatele la treabă. La jumătatea drumului am avut o pană de cauciuc și am fost nevoiți să mergem pe jos până la hotel. Capa s-a pierdut printre oameni și nu l-am mai văzut decât foarte târziu. În cele din urmă am ajuns la biroul ziarului, am scris articolul și l-am trimis cenzorului.

În seara aceea am luat cina cu Louis Aragon și soția lui, care stăteau la hotelul Național. Aveau o cameră cu un balcon care dădea spre piața uriașă din spatele Kremlinului. De acolo am văzut focurile de artificii, care nu se mai terminau, și am auzit, la intervale regulate, salvele de artilerie. Piața din fața noastră era înțesată de lume. Milioane de oameni, cred, se mișcau în cerc sau tălăzuiau de colo colo. În mijlocul pieței se afla o scenă unde se țineau cuvântări, se cânta și se dansa. Singurul loc în care am mai văzut atâția oameni adunați la un loc era Times Square în ajun de Anul Nou.

Când am izbutit să ne întoarcem la hotel, era deja foarte târziu. Sute de mii de oameni încă mai cutreierau străzile încoace și-ncolo, admirând decorațiunile și jocurile de lumini.

Eu m-am culcat, dar Capa și-a aranjat sutele de rolfilme, a scos negativele și, înainte de a adormi, l-am văzut cum se uită la ele, lamentându-se că n-au ieșit bine. Descoperise că unul din aparatele pe care le folosise toată ziua avea o mică fisură și acum credea că toate rolfilmele sunt compromise. Vă închipuiți că asta nu-l făcea deloc fericit, iar eu

îl compătimeam atât de mult, încât m-am hotărât ca a doua zi dimineața să nu-i mai pun nici o întrebare intelectuală.

Eram presați de timp și mai aveam o grămadă de lucruri de făcut. Voiam să ne întâlnim cu scriitorii care erau plecați când sosiserăm noi prima oară la Moscova – unii la Marea Neagră sau la Leningrad, alții la țară. Și mai voiam să mergem la câteva spectacole de teatru și balet și să vizităm câteva școli de balet. Capa își dorea să mai facă niște instantanee. Din două în două zile telefonam la Voks și întrebam dacă se clarificase problema fotografiilor, fiindcă ne făceam mari griji în privința lor. Nu știam exact cum trebuie să procedăm, dar știam că trebuie să înaintăm o cerere cuiva. Singura informație pe care o primeam era că încă se mai discută. Între timp sertarele din camera noastră se umpleau cu rolfilme și filme developate.

Era deja toamnă de-a binelea, iar iarna nu părea că se va lăsa mult așteptată. În jurul Moscovei o pâclă albăstruie atârna deasupra ogoarelor și peste tot oamenii culegeau cartofii și puneau varza la adăpost.

Între mine și Capa se strecurase un fel de răceală, fiindcă în camera noastră pătrunsese un miros care ni se părea că vine de la niște haine nu foarte curate. Noi credeam că suntem curați, făceam baie ori de câte ori aveam ocazia, ne dădeam rufele la spălat în mod regulat, și totuși mirosul devenea din ce în ce mai persistent. Am început să ne privim pe sub sprâncene și să facem observații ușor răutăcioase unul despre celălalt. Mirosul devenea din ce în ce mai insuportabil. Am fost nevoiți să stăm cu fereastra

deschisă. De-abia după trei zile am descoperit care era sursa. Generalul Macon ne dăduse câteva spray-uri cu DDT, iar unul din ele nu era închis etanș, așa că lăsa să scape vapori care se lipeau de tot ce era în cameră. Și, fiindcă nu ne gândiserăm la așa ceva, fiecare dintre noi credea că mirosul vine de la celălalt. Mirosul de spray cu DDT e chimic, dar destul de plăcut dacă știți ce e, dar dacă nu știți, e pur și simplu dezgustător. Am fost nespus de bucuroși când am descoperit sursa răului și am anihilat-o, astfel că în scurt timp camera și-a recăpătat frumusețea.

În seara de după sărbătoare Ed Gilmore, care între timp îl iertase pe Capa pentru că-i furase romanul de Ellery Queen, ne-a invitat la cină. Soția lui nu numai că era frumoasă, dar era și o bucătăreasă excelentă. Am petrecut o seară de decadență fericită, cu hrană din belșug și ușor alcoolică, fiindcă Ed Gilmore tocmai primise din America mai multe discuri cu *swing*. Am băut martini și am mâncat *piroșki* mici și crocante, iar mai târziu chiar am și dansat puțin. A fost o seară foarte plăcută și trebuie să ne ridicăm pălăria în fața lui Ed Gilmore pentru disponibilitatea lui de a uita afrontul suferit din partea lui Capa. A doua zi Sweet Joe Newman s-a întors de la Stockholm cu niște daruri delicate. A adus un stilou, câteva brichete, țigări și conserve cu delicatese, câteva sticle de whisky scoțian și un geamantan plin cu hârtie igienică. Ne-am bucurat mult să-l revedem.

Moscova se pregătea de iarnă. Teatrele își începeau stagiunea, primul spectacol de balet era programat deja, magazinele vindeau haine de bumbac gros, matlasat, și cizme de pâslă, cum se poartă aici

iarna. Copiii apăreau pe străzi cu căciuli cu clape și cu gulere de blană la paltoane. La Ambasada Americană tehnicienii înlocuiau instalația electrică din întreaga clădire. Iarna trecută instalația se arsese și, rămași fără radiatoarele electrice cu care erau obișnuiți, membrii ambasadei fuseseră nevoiți să lucreze îmbrăcați în paltoane.

Am fost invitați la cină într-o casă în care locuiau cinci tineri ofițeri aflați în subordinea atașatului militar american. A fost o cină foarte reușită, numai că tinerii nu sunt foarte mulțumiți, fiindcă mișcările lor sunt și mai limitate decât ale altora și trebuie să fie extrem de precauți. Bănuiesc că și atașatul militar rus din America este supravegheat îndeaproape. În fața casei lor se află în permanență un milițian în uniformă și, de fiecare dată când ies din casă, sunt urmăriți de agenți invizibili.

În casa aceea, amenajată cu gust, am stat la masă cu ofițerii americani și am mâncat specialități americane: picior de miel, mazăre verde, o supă bună, salată, prăjiturele și cafea. Ne-am închipuit cum în urmă cu patru sute de ani, poate tot într-o casă ca asta, ofițeri britanici și francezi tineri, în uniforme roșii și aurii, ședeau la un pahar de vin de Porto, în timp ce afară, în fața porții, îi păzea un ostaș rus înarmat cu o suliță. Lucrurile astea nu par să se fi schimbat prea mult.

Ca toți turiștii, am făcut o călătorie până în orășelul Klin, aflat la șaptezeci de kilometri de Moscova, ca să vizităm casa lui Ceaikovski. E o casă frumoasă, așezată în mijlocul unei grădini mari. Parterul e folosit ca bibliotecă, arhivă a partiturilor și muzeu. Etajul unde a locuit compozitorul a fost lăsat exact

așa cum era. Dormitorul e neschimbat: un halat agățat în cuierul de lângă patul de campanie îngust, din fier, o măsuță de scris sub o fereastră. Masa de toaletă ornată, cu oglinda drapată cu o bucată de stofă grea, cu imprimeuri bogate, primită în dar de la o admiratoare, stă într-un colț, cu pomada pentru păr încă pe etajeră. Nici salonul, cu pianul lui de concert, singurul pe care l-a avut vreodată, n-a fost modificat. Până și pe birou se mai păstrează într-un bol țigările lui de foi, precum și pipele și căpețelele de creioane. Pe pereți sunt fotografii cu membrii familiei, iar afară, pe mica verandă de sticlă unde își lua ceaiul, se odihnește o partitură muzicală. Custodele este nepotul lui – azi un bătrân chipeș.

Acesta ne-a spus:

— Vrem ca această casă să dea impresia că Ceaikovski tocmai a ieșit la o plimbare și că se întoarce curând.

Acest bătrân trăiește mai mult în trecut. A vorbit despre giganții muzicii de parcă aceștia ar trăi și acum – despre Musorgski, despre Rimski-Korsakov, despre Ceaikovski și ceilalți mari compozitori. Ce-i drept, casa emana din plin prezența compozitorului. Pianul este acordat și e folosit o dată pe an. La el cântă cel mai bun pianist al momentului, iar concertul este înregistrat. Domnul Ceaikovski, nepotul, ne-a cântat și el puțin, dar sunetele erau moi și pianul, ușor dezacordat.

Ne-am uitat la manuscrisele din bibliotecă. Notele împung hârtia, sfârtecând portativul, și pasaje întregi sunt tăiate. Pe unele pagini rămăseseră doar opt măsuri, celelalte fiind eliminate de un creion furios. Apoi ne-am uitat la manuscrisele

altor compozitori – scrise îngrijit, cu cerneală, fără nici o notă tăiată. Ceaikovski scria ca și cum fiecare zi i-ar fi fost ultima, ca și cum fiecare notă ar fi fost ultima. Ardea să-și pună muzica pe hârtie.

Mai târziu bătrânul s-a așezat alături de noi în grădină și am vorbit despre compozitorii din ziua de azi, iar el ne-a spus cu tristețe:

— Competenți, da, buni meseriași, da, oameni inteligenți și cinstiți, da, dar nu și genii, nu și genii.

A privit lung grădina în care Ceaikovski se plimba în fiecare zi, fie iarnă, fie vară, după ce-și termina treaba.

Germanii intraseră în această casă plăcută și o transformaseră în garaj, iar grădina fusese invadată de tancuri. Dar nepotul mutase prețioasele manuscrise, fotografiile, ba chiar și pianul, într-un loc sigur înainte de sosirea germanilor. Acum toate sunt la locul lor – un loc ciudat, bântuit de amintiri. Dinspre fereastra căsuței îngrijitorului răzbăteau până la noi acordurile unui pian – probabil un copil care exersa șovăitor, poticnit –, iar singurătatea stranie, pătimașă, a micuțului care trăia doar pentru muzică umplea grădina.

Mai aveam puțin până să plecăm. Viața noastră devenise haotică. Ne repezeam dintr-un loc în altul, încercând să vedem totul în ultimele zile. Am vizitat Universitatea din Moscova, ai cărei studenți nu erau deloc deosebiți de ai noștri. Se adunau pe holuri, râdeau și alergau de la o sală la alta. Băieții se cuplau cu fetele, așa cum fac și la noi. Universitatea a fost bombardată în timpul războiului, iar studenții au reconstruit-o pe parcursul luptelor, astfel încât cursurile n-au încetat niciodată.

Între timp începuseră și spectacolele de balet, la care am mers aproape în fiecare seară – cele mai frumoase pe care le-am văzut vreodată. Țineau de la șapte și jumătate până la unsprezece seara. Distribuția includea un număr imens de artiști pe scenă. Un teatru comercial nu și-ar putea permite să susțină un asemenea balet. Astfel de spectacole, cu tot cu pregătirea, decorurile și muzica necesare, trebuie subvenționate, altfel nu pot exista. Costul biletelor nu are cum să acopere acest gen de producție.

Am mers și la Teatrul de Artă din Moscova, unde am văzut piesa lui Simonov, *Chestiunea rusească*. Poate că am greșit că am văzut piesa sau poate că această punere în scenă nu a fost una dintre cele mai reușite. După părerea noastră, actorii au șarjat, iar spectacolul a fost prea fals, prea exagerat, prea politizat și prea stilizat – într-un cuvânt, cabotin. Editorul american din piesă i-ar fi făcut pe spectatorii americani să se tăvălească pe jos de râs, iar felul în care autorul îi prezenta pe ziariștii americani era aproape la fel de fantastic ca și cel al lui Ben Hecht[1]. Cu toate acestea, piesa se bucură de un succes incredibil, tabloul făcut de autor jurnalismului american fiind luat drept adevăr absolut de aproape toți spectatorii. Am fi vrut să vedem și alte piese,

1. Ben Hecht (1894-1964), dramaturg, scenarist, romancier, regizor și producător de filme. Supranumit „Shakespeare al Hollywoodului" pentru cele peste o sută de scenarii de film, piese de teatru și cărți ale sale, a primit două Oscaruri pentru cel mai bun scenariu de film. *Pagina întâi* (1931, 1974), o comedie spumoasă despre viața ziariștilor americani, este unul dintre cele mai cunoscute filme bazate pe scenariile lui.

cu alte distribuții, ca să ne dăm seama dacă politizarea șarjată astfel e generală, dar n-am mai avut timp. Nu putem spune decât că, după standardele newyorkeze, *Chestiunea rusească* e un eșec.

Domnul Simonov este, fără discuție, scriitorul contemporan cel mai popular din Uniunea Sovietică. Poeziile lui sunt cunoscute și recitate de întreaga populație. Corespondența lui de război a fost la fel de citită ca și cea a lui Ernie Pyle[1] în America. Ca om, e foarte simpatic. Ne-a invitat la casa lui de la țară, o căsuță simplă și confortabilă, plasată în mijlocul unei grădini mari. Locuiește acolo împreună cu soția. Interiorul nu e luxos, ci dimpotrivă, e destul de modest. Am luat un prânz excelent. Îi plac mașinile rapide și chiar are un Cadillac și un jeep. Grădina de legume, livada și păsările de curte îi asigură hrana. Pare să ducă o viață fără griji, simplă și confortabilă. Sigur, are și el dușmanii lui, cei pe care ți-i aduce popularitatea. Este răsfățatul puterii, a fost decorat de mai multe ori și, în general, este adulat de ruși.

Și el, și soția lui au fost foarte amabili. I-am îndrăgit din prima clipă. Dar, așa cum se întâmplă în cazul profesioniștilor autentici, faptul că i-am criticat piesa nu a avut nimic de-a face cu persoana lui. După masă am jucat *darts*, am dansat și am cântat. Ne-am întors la Moscova noaptea târziu.

În Moscova agitația nu încetase, fiindcă acum toate portretele, steagurile și decorațiunile trebuiau scoase

1. Ernest Taylor Pyle (1900-1945), jurnalist american care a scris pentru ziarul *Scripps Howard* din 1935 și până la moartea lui pe front, în timpul celui de-al doilea Război Mondial. A câștigat premiul Pulitzer în 1944.

cât mai repede, înainte să înceapă ploaia, care le-ar fi putut deteriora. Toate materialele urmau să fie refolosite la sărbătorirea a treizeci de ani de la Revoluția din Noiembrie. Anul acesta se sărbătoresc multe în Moscova. Becurile de pe clădiri, de pe Kremlin și de pe poduri au fost lăsate acolo, fiindcă ploaia nu avea cum să le afecteze, căci era nevoie și de ele pe 7 noiembrie.

Ne exprimaserăm dorința de a vizita Kremlinul, cum face toată lumea, și de a-l fotografia, dar în cele din urmă am primit doar permisiunea de a vedea interiorul, nu și de a-l fotografia. Fotografiatul era interzis, ca și introducerea aparatelor de fotografiat. Nu am avut parte de vreun tratament special, ci ni s-a oferit doar turul pe care îl fac toți turiștii obișnuiți. Până la urmă asta și voiam. Domnul Șmarski ne-a fost din nou ghid, deși, în mod ciudat, nici el nu vizitase vreodată Kremlinul. Permisiunea de a pătrunde acolo nu se obține foarte ușor.

Ne-am apropiat de aleea lungă, păzită cu strășnicie. Intrarea era străjuită de soldați. Ni s-au luat numele, ni s-au studiat permisele, apoi a sunat un clopot și am intrat pe poartă, încadrați de o escortă militară. N-am mers în partea unde se află birourile guvernamentale. Am trecut pe lângă vechile catedrale care se înalță acolo de atâta vreme și am intrat în muzeele din acel loc imens, folosit de atâția țari, începând cu Ivan cel Groaznic. Am văzut micul dormitor al lui Ivan, saloanele și capelele. Sunt foarte frumoase, ciudate, vechi și păstrate exact așa cum erau cândva. Am văzut muzeul în care sunt expuse armurile, armele, serviciile de porțelan, costumele și darurile regale primite de-a lungul a cinci sute

de ani. Am văzut coroane imense, acoperite cu diamante și smaralde, și sania țarinei Ekaterina. Am văzut hainele de blană și armurile extraordinare ale vechilor moșieri, precum și darurile trimise țarilor de alte case regale: un câine mare de argint trimis de regina Elisabeta, cadouri din argint german și obiecte de porțelan trimise Ekaterinei de Frederic cel Mare, săbii de onoare și toate incredibilele zorzoane ale monarhiei.

După ce-am vizitat acest muzeu regal, ne-am dat seama că prostul gust, departe de a fi incompatibil cu regalitatea, este o necesitate absolută a sa.

Am văzut sala pictată a războinicilor lui Ivan, în care femeile nu aveau acces. Am urcat kilometri întregi de trepte regale și am aruncat o privire în sala oglinzilor. Am văzut apartamentul unde locuise ultimul țar împreună cu familia lui, mult prea încărcat de mobilă, decorațiuni și lemn negru, lustruit. Copilul care creștea și trăia în mijlocul acestui monstruos amalgam de obiecte probabil că se maturiza într-un fel mai ciudat. Văzând ce fel de viață duceau prinții într-un astfel de decor, le înțelegi mai bine caracterul. Când micuțul țarevici voia o armă, i se punea în mână o carabină de calibrul 22? Nu, i se dădea o espingolă de argint, încrustată cu bucăți de fildeș și cu bijuterii în loc de cătare – un anacronism al secolului al douăzecilea. Și nu putea ieși la vânătoare de iepuri, ci stătea pe pajiștea din fața palatului și trăgea în lebedele pe care le aduceau gonacii spre el.

Doar două ore am petrecut în acel loc, dar ne-au deprimat atât de mult, încât n-am mai reușit să ne revenim toată ziua. Vă închipuiți ce ar fi însemnat

să-ți petreci toată viața acolo! Oricum, se cheamă că l-am văzut și credem că așa ceva nu-i de ici, de colo, dar pentru nimic în lume n-am fi făcut-o din nou. Este cel mai sumbru loc de pe pământ. Trecând prin acele săli și urcând acele scări, îți venea ușor să-ți imaginezi cât de repede se putea ajunge la crimă, cum tatăl își ucidea fiul, cum fiul își ucidea tatăl și cum viața reală, din exterior, putea părea atât de îndepărtată, ba chiar inexistentă. De la ferestrele palatului am privit peste zidurile Kremlinului, spre oraș, și ne-am imaginat ce trebuie să fi simțit monarhii închiși acolo. Chiar sub noi, în Piața Roșie, era postamentul din marmură pe care își decapitau supușii, probabil din pricina propriei lor spaime. Am coborât pe o rampă lungă, am ieșit pe poarta păzită cu strășnicie și am răsuflat ușurați. Ne-am îndepărtat de acel loc în mare grabă, ne-am întors la hotelul Metropol, apoi am mers la biroul ziarului *Herald Tribune*, de unde l-am luat pe Sweet Joe Newman și am plecat împreună la un cabaret. Acolo am comandat patru sute de mililitri de votcă și un prânz copios. Ne-a trebuit mult timp ca să scăpăm de senzația pe care ne-o lăsase Kremlinul.

N-am văzut birourile guvernamentale, care se aflau pe partea cealaltă. Acolo turiștii nu au voie să intre niciodată și nici măcar nu știm cum arată. Am zărit doar acoperișurile clădirilor de dincolo de ziduri. Dar ni s-a spus că acolo locuiește o întreagă comunitate: unii înalți demnitari și servitorii lor, îngrijitorii, personalul de întreținere, paznicii, toți locuiesc acolo. Stalin însă – ori cel puțin așa ni s-a spus – nu locuiește în Kremlin, ci are un apartament în altă parte, nimeni nu știe unde și nimeni nu pare curios

să afle. Se spune că în cea mai mare parte a timpului stă la Marea Neagră, într-un loc cu vară veşnică.

Unul dintre corespondenţii de presă americani ne-a zis că l-a văzut într-o zi pe Stalin mergând cu maşina. Şedea pe un scaun rabatabil, se sprijinea de spătar într-un unghi curios şi părea foarte ţeapăn. „În clipa aceea m-am întrebat dacă era Stalin sau un manechin. Nu era deloc într-o poziţie firească", a comentat el.

Capa îşi controla rolfilmele în fiecare dimineaţă şi aproape în fiecare zi telefonam la Voks, unde întrebam ce trebuie să facem ca să le putem scoate din ţară, şi de fiecare dată ni se spunea că se caută o soluţie şi să nu ne facem griji. Dar noi ne făceam, căci auziserăm cum în alte cazuri filmele fuseseră confiscate sau oprite la controlul vamal. Auziserăm asta şi cred că, inconştient, bănuiam că aşa se şi întâmplă. Pe de altă parte domnul Karaganov de la Voks nu ne dezamăgise şi nici nu ne minţise niciodată. În consecinţă, contam pe el.

Uniunea Scriitorilor din Moscova ne-a invitat la un dineu, ceea ce ne-a pus pe gânduri, fiindcă acolo urmau să fie toţi intelectualii, toţi scriitorii pe care Stalin i-a numit „arhitecţii sufletului rus". Era o perspectivă terifiantă.

Călătoria noastră se apropia de sfârşit, iar noi eram cam agitaţi. Nu ştiam dacă făcuserăm tot ce ne propuseserăm. Erau atâtea lucruri de făcut şi de văzut şi nu le puteai face pe toate. Dificultăţile provocate de necunoaşterea limbii erau înnebunitoare. Cunoscuserăm mulţi ruşi, dar oare întrebările la care căutaserăm răspunsuri primiseră cu adevărat răspunsuri?

Îmi notasem frânturi de conversaţii, detalii, chiar şi buletine meteo, urmând să le sortez mai târziu. Totuşi lucrurile nu erau foarte clare. Nu ştiam exact ce obţinuserăm. Nu ştiam nimic despre subiectele pe care marşau ziarele americane. Pregătirile de război ale ruşilor, cercetările în domeniul energiei atomice, munca forţată, practicile de dezinformare politică ale Kremlinului – nu aveam nici un fel de informaţii despre astfel de lucruri. E drept, văzuserăm foarte mulţi prizonieri germani la muncă, înlăturând distrugerile provocate de armata lor, dar nu suntem de părere că prin asta li se făcea o nedreptate. În plus, prizonierii nu ni s-au părut nici extrem de munciţi, nici lihniţi de foame. Dar, desigur, nu aveam nici un fel de date. Dacă se făceau cumva pregătiri militare de anvergură, noi nu le-am văzut. Existau, fără doar şi poate, foarte mulţi militari. Pe de altă parte noi nici nu veniserăm aici ca să spionăm.

Pe ultima sută de metri am încercat să vedem totul în Moscova. Am alergat la şcoli, am vorbit cu femei aflate în posturi de conducere, cu actriţe şi studente, am intrat în magazine, unde era mereu coadă, indiferent ce se vindea. Cum se anunţa că se pun în vânzare discuri de patefon, se şi forma o coadă şi, în doar câteva ore, se vindeau toate discurile. Acelaşi lucru se întâmpla şi când se lansa o carte. Am avut impresia că, în cele două luni cât am stat acolo, calitatea articolelor de îmbrăcăminte a sporit. În acelaşi timp ziarele din Moscova anunţau scăderea preţurilor la pâine, legume, cartofi şi la unele produse textile. Magazinele erau luate mereu cu asalt: lumea voia să cumpere tot ce era de vânzare. Economia rusească, orientată anterior aproape în

întregime spre producția de război, trecea încet la producția din vreme de pace, iar oamenii, care fuseseră privați de obiecte de consum – atât cele de strictă necesitate, cât și cele de lux –, se îmbulzeau în magazine ca să le cumpere. Când se vindea înghețată, se forma o coadă lungă de câteva cvartale. Lumea pur și simplu îl asalta pe vânzătorul de înghețată, care își vindea marfa atât de repede, încât abia prididea să ia banii de la oameni. Rușii se dau în vânt după înghețată, care nu părea să ajungă niciodată la toți.

Capa întreba în fiecare zi ce se va alege de fotografiile lui. Avea acum aproape patru mii de negative și nu mai putea să doarmă de grija lor. Și în fiecare zi ni se spunea că totul va fi în regulă, că se va găsi cât de curând o soluție.

Dineul oferit în cinstea noastră de scriitorii moscoviți s-a organizat la un restaurant georgian. Erau prezenți vreo treizeci de scriitori și funcționari ai Uniunii Scriitorilor, printre care Simonov și Ilya Ehrenburg. În momentul acela ajunsesem în faza în care nu mai puteam pune o picătură de votcă în gură. Mi se făcea greață numai când mă gândeam la ea. Dar vinurile seci georgiene erau delicioase. Și numerotate. Așa am aflat că numărul 60 era un vin roșu greu, iar numărul 30 era un vin alb și ușor. Aceste numere nu sunt corecte, dar am descoperit că numărul 45, un vin roșu, sec și ușor, ne făcea bine, așa că îl comandam mereu. Aveau acolo și o șampanie aproape la fel de seacă, și ea bună la gust. Restaurantul avea o orchestră georgiană și o trupă de dansatori, iar mâncarea era la fel ca în Georgia – după gustul nostru, cea mai bună din Rusia.

Toată lumea era pusă la patru ace. Însă hainele noastre cunoscuseră și vremuri mai bune. De fapt erau ca vai de ele, iar Sweet Lana se cam rușina cu noi. Nu erau deloc potrivite pentru un dineu. Ca să fim drepți, în cercurile în care ne învârteam noi nu văzuserăm vreo ținută specială pentru asemenea ocazii. Poate că diplomații poartă așa ceva, dar noi habar n-avem.

Discursurile de la acel dineu au fost lungi și complicate. Cei mai mulți dintre participanți vorbeau și altă limbă decât rusa: engleza, franceza sau germana. Sperau că ne-am simțit bine în țara lor. Sperau că am obținut informațiile pentru care veniserăm. Au băut de nenumărate ori în cinstea noastră. Noi am răspuns că n-am venit ca să vedem cum funcționează sistemul lor politic, ci ca să întâlnim ruși obișnuiți, că am văzut foarte mulți și sperăm că vom putea spune adevărul despre ceea ce am văzut. Ehrenburg s-a ridicat în picioare și a declarat că dacă vom face asta, ei vor fi mai mult decât fericiți. Un ins de la capătul mesei s-a ridicat și el și a declarat că adevărurile sunt de mai multe feluri, iar noi trebuie să spunem un adevăr care să întărească relațiile dintre poporul rus și cel american.

Și de aici s-a pornit cearta. Ehrenburg a sărit ca ars și a ținut un discurs fulminant. A spus că a-i indica unui scriitor ce să scrie e o insultă. A spus că dacă un scriitor e cunoscut pentru onestitatea sa, atunci nu trebuie să i se facă nici o sugestie. Și-a amenințat colegul cu degetul și i-a spus că de fapt nu știe să se poarte. Simonov a sărit imediat în ajutorul lui Ehrenburg și l-a criticat pe primul vorbitor, care s-a apărat cu un glas pierit. Domnul Șmarski

a încercat să zică și el ceva, dar cearta a continuat, făcându-l să dea înapoi. Noi auziserăm că linia partidului e atât de strictă, încât scriitorii nu au voie să se abată de la ea. Spiritul acestui dineu părea să ne contrazică. Domnul Karaganov a ținut un discurs împăciuitor și lumea s-a potolit.

Faptul că abandonasem votca la toasturi și că o înlocuisem cu vin mă făcea să mă simt mult mai bine. Deși probabil că toți mă considerau un molâu, măcar eram un molâu mai sănătos. Votca pur și simplu nu-mi pria. Dineul s-a încheiat pe la unsprezece noaptea, într-o atmosferă relaxată. Nimeni nu s-a mai aventurat să ne spună ce să scriem.

Plecarea noastră era deja programată peste trei zile și noi tot nu primiserăm permisiunea de a scoate fotografiile din țară. Capa era un monument de nefericire. Cei de la Ambasada Americană și corespondenții de presă fuseseră atât de amabili cu noi, încât simțeam că e cazul să dăm și noi o petrecere de adio. Sărmanul Stevens de la *Christian Science Monitor* era unul dintre puținii care aveau o casă în Moscova. Ceilalți locuiau la hotel. Așa că am ales casa lui Stevens. Stevens nu prea a avut ce să zică, deși nu părea deloc entuziasmat de idee. Am făcut o listă de invitați și am socotit că ar trebui să chemăm vreo sută de oameni, deși în camera de zi a lui Stevens încăpeau decent doar vreo douăzeci de persoane – însă am fost prea optimiști. Ne-am gândit că, poate, unii nu vor veni, dar ne-am înșelat amarnic. Ne-am trezit cu o sută cincizeci de persoane. Petrecerile sunt foarte căutate în Moscova. Până la urmă a fost o petrecere veselă, deși nu s-a băut prea mult. Camera era atât de plină de oameni, încât

abia puteai duce mâna la gură și, dacă reușeai s-o faci, nu mai puteai s-o lași jos. Stevens n-a avut ocazia să vadă prea mult din petrecerea lui: a fost blocat încă de la început într-un colț din care n-a mai scăpat până la sfârșit.

Le rămânem profund recunoscători celor de la ambasadă și corespondenților de presă, care ne-au ajutat și ne-au încurajat atât cât au putut. Părerea noastră e că se descurcă foarte bine în niște condiții extrem de dificile. Și mai ales nu-și pierd capul, așa cum fac mulți alții. Rusia este, probabil, cea mai sensibilă scenă politică din lume și e departe de a fi cea mai plăcută. Adresăm complimentele noastre întregului grup, de la ambasador la T/5, omul care a refăcut instalația electrică la ambasadă.

Urma să plecăm duminică dimineața. Vineri seara am mers să vedem baletul de la teatrul Balșoi. Când am ieșit, am fost anunțați că ne caută cineva la telefon. Era domnul Karaganov de la Voks. Primise în sfârșit răspunsul de la Ministerul Afacerilor Externe. Rolfilmele noastre trebuiau developate și văzute – absolut toate – înainte a fi scoase din țară. Domnul Karaganov tocmai voia să pună o echipă să developeze filmele, adică vreo trei mii de fotografii. Ne-am întrebat cum ne-am fi descurcat dacă ar fi trebuit să facem asta în ultimul moment. Domnul Karaganov nu știa că filmele fuseseră deja developate. Capa și-a împachetat toate negativele și, dis-de-dimineață, un curier a venit să le ia. Capa s-a perpelit toată ziua. A măsurat camera cu pași mari, cloncănind ca o cloșcă bătrână care și-a pierdut puii. A urzit tot felul de planuri. Nu avea de gând să plece din Rusia fără filmele lui. Va contramanda rezervarea. Nu va

fi de acord ca filmele să-i fie trimise mai târziu. A mormăit și a măsurat din nou camera cu pași mari. S-a spălat pe cap de două-trei ori, dar a uitat să se spele și pe restul trupului. Cu doar jumătate din grijile alea putea să nască și un copil. Mie autoritățile nici măcar nu mi-au cerut să-mi vadă însemnările. Oricum n-ar fi contat prea mult, fiindcă nimeni n-ar fi putut să le citească. De-abia reușesc să le descifrez eu însumi.

Am petrecut ziua aceea făcând vizite și promițându-le cunoștințelor noastre diverse lucruri care acolo se găseau foarte greu. Sweet Joe ni s-a părut puțin trist că plecăm. Deși îi furaserăm destule țigări și cărți, deși îi folosiserăm hainele, săpunul și hârtia igienică, deși dăduserăm iama prin mica lui rezervă de whisky, deși făcuserăm abuz în fel și chip de ospitalitatea lui, credem totuși că-i părea rău că plecăm.

Jumătate din timp Capa a pus la cale o contrarevoluție, în caz că se alegea praful de filmele lui, iar în cealaltă jumătate de timp s-a gândit cum să se sinucidă. S-a întrebat dacă nu cumva putea să se autodecapiteze pe butucul din Piața Roșie. În seara aceea am dat o petrecere mică și cam tristă la Grand Hotel. Muzica era mai stridentă ca niciodată, iar fata de la bar, căreia îi spuneam domnișoara Siceas (domnișoara Acuș-Acuș), era mai lentă ca niciodată.

Ne-am sculat pentru ultima oară cu noaptea în cap ca să mergem la aeroport. Am stat pentru ultima oară sub portretul lui Stalin, care ni s-a părut că zâmbește sarcastic din dosul medaliilor lui. Am băut ceaiul obișnuit, timp în care pe Capa îl apucaseră

pandaliile. Apoi a sosit un curier care ne-a pus o cutie în mâini. Era o cutie din carton tare, avea capacul cusut cu sfoară, iar pe noduri erau prinse mici sigilii de plumb. Capa avea voie să umble la sigilii numai după ce părăseam aeroportul din Kiev, ultima escală înainte de Praga.

Am fost conduși de domnul Karaganov, domnul Șmarski, Sweet Lana și Sweet Joe Newman. Bagajul nostru era mult mai ușor decât la sosire, fiindcă dăruiserăm toate lucrurile de care ne puteam lipsi – costume, sacouri, câteva aparate de fotografiat, toate blițurile și rolfilmele nefolosite. Am urcat în avion și ne-am ocupat locurile. Până la Kiev făceam patru ore. Capa ținea cutia de carton în mână. Nu avea voie s-o deschidă. Dacă rupea sigiliile, cutia nu mai trecea de vamă. A cântărit-o în mână.

— E ușoară, a zis el amărât. E de două ori mai ușoară decât ar trebui să fie.

— Poate că au pus pietre în ea. Poate că nu-i nici un rolfilm acolo, am zis eu.

Capa a scuturat cutia.

— Sună totuși a rolfilme, a zis el.

— S-ar putea să fie niște ziare vechi, am comentat eu.

— Ticălosule, a remarcat Capa. Ce să scoată din ele? s-a îmbărbătat apoi. Nu era nimic care să-i deranjeze.

— Poate că pur și simplu nu le plac fotografiile făcute de Capa, am sugerat eu.

Avionul a zburat pe deasupra stepei imense, cu pădurile și lanurile ei, și a fluviului argintiu și șerpuitor. Era o zi frumoasă, iar pâcla tomnatică, albastră și subțire, atârna aproape de pământ. Însoțitoarea

de bord a dus echipajului apă minerală rozalie și a deschis o sticlă și pentru ea.

La amiază am aterizat pe aeroportul din Kiev. Vameșul a aruncat o privire peste bagajul nostru și ne-a luat cutia cu rolfilme. Fusese înștiințat de existența ei. Un funcționar a retezat sforile, timp în care Capa arăta ca un miel înainte de tăiere. Apoi funcționarii au zâmbit, au dat mâna cu noi și au plecat. Ușa s-a închis, iar motoarele au început să duduie. Capa a deschis cutia cu mâini tremurânde. Filmele păreau să fie toate acolo. A zâmbit, și-a sprijinit capul de spătarul scaunului și a adormit înainte ca avionul să se ridice în aer. Unele negative fuseseră luate, dar nu foarte multe. Reținuseră filmele care conțineau prea multă topografie, cel cu fotografia fetiței nebune din Stalingrad și cele cu prizonieri, dar rămăsese tot ce era important pentru noi. Colhozurile și fețele oamenilor, fotografiile rușilor de rând, cele pentru care și făcuserăm această călătorie, erau toate acolo.

Avionul a trecut de graniță și după-amiază am aterizat la Praga, unde a trebuit să-l trezesc pe Capa.

Cam asta-i tot. E despre lucrurile pentru care am mers până acolo. Am descoperit, așa cum bănuiam, că rușii sunt și ei oameni și, la fel ca alți oameni, sunt și ei foarte cumsecade. Cei pe care i-am întâlnit urau războiul și voiau aceleași lucruri pe care le vrem cu toții: un trai bun, mai mult confort, siguranță și pace.

Știm că acest jurnal nu va mulțumi nici stânga ecleziastică, nici dreapta lumpenilor. Prima va spune că este antirus, iar cea de-a doua, că este filorus. Sigur, e superficial, dar cum ar putea fi altfel? Nu

avem ce concluzii să tragem – doar că rușii sunt la fel ca toți ceilalți oameni. Bineînțeles, sunt și unii răi, dar cei mai mulți – mult mai mulți – sunt foarte de treabă.

www.polirom.ro

Redactor: Radu Pavel Gheo
Coperta: Radu Răileanu
Tehnoredactor: Gabriela Gheţău

Bun de tipar: august 2015. Apărut: 2015
Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. BOX 266
700506, Iaşi, Tel. & Fax: (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;
(0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: office@polirom.ro
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A,
sc. 1, et. 1, sector 4, 040031, O.P. 53
Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office.bucuresti@polirom.ro

Tiparul executat la GANESHA PUBLISHING HOUSE – Bucureşti
tel.: 021 423.20.58, tel./fax: 021 424.98.13,
e-mail: contact@ganesa.ro, web: ganesa.ro

Contravaloarea timbrului literar se depune în contul
Uniunii Scriitorilor din România
Nr. RO44RNCB5101000001710001 BCR UNIREA